

1984/85:86

Onsdagen den 20 februari

Kl. 10.00

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 12 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades

Proposition

1984/85:119 till konstitutionsutskottet

3 § Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1984/85:6 om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (prop. 1984/85:56).

Anf. 1 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Dagens Sydafrikadebatt äger rum mot en mörk bakgrund. Rapporter om nya offer för apartheidpolitiken nådde oss så sent som i går.

Apartheidpolitiken, som väcker avsky över hela världen, är ett klart brott mot de mänskliga rättigheterna. Den står i strid med den i FN-stadgan inskrivna respekten för människan utan hänsyn till kön eller ras. Sverige har, liksom varje annan FN-medlem, rätt och plikt att reagera mot dessa förhållanden och efter förmåga söka bidra till att det omänskliga och ohållbara systemet avskaffas.

Målet för den svenska Sydafrikapolitiken bör enligt moderat uppfattning vara att så långt möjligt, med hänsynstagande till internationella förpliktelser, bidra till en fredlig demokratisering och ett avskaffande av apartheidssystemet.

Detta bör ske genom en stark markering av det svenska avståndstagandet från apartheidpolitiken. Vår inställning måste komma klart till uttryck såväl inom som utom Sverige. Vi skall bidra till en aktiv internationell opinionsbildning.

Ett led i detta är de insatser som Sverige kan göra inom Förenta

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

nationernas ram. Vårt arbete bör inriktas på att åstadkomma bindande beslut i säkerhetsrådet om gemensamma åtgärder, som kan innebära effektiva påtryckningar mot Sydafrika.

Sverige skall markera sin beredskap att i enlighet med grundläggande folkrättsliga principer delta i av FN:s säkerhetsråd beslutade internationella sanktioner.

Sverige skall även mer än hittills stödja och upprätthålla kontakter med de grupper och enskilda i Sydafrika som arbetar för en demokratisk utveckling i landet.

Lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och i Namibia beslutades av riksdagen våren 1979 och trädde i kraft den 1 juli samma år.

Sverige hävdar, i enlighet med FN-stadgan, den grundläggande principen att det är säkerhetsrådet som äger fastställa förutsättningarna för och tillämpningen av tvångsåtgärder av detta slag. Sydafrikalagen strider mot denna princip. Krav på ensidiga svenska sanktioner har i övrigt konsekvent avvisats av riksdagen.

Genom avsteget från vår grundläggande uppfattning i detta fall kan det hävdas att vi ur folkrättslig synpunkt indirekt erkänner det rättfärdiga i sanktioner som stormakter utan stöd i FN:s säkerhetsråd inför som ett led i sin utrikespolitik.

Sydafrikalagen strider också mot uppfattningen om att internationella sanktioner måste vinna allmän anslutning för att ha en utsikt att bli effektiva. I vad gäller sanktionsåtgärder mot Sydafrika heter det i en rapport från den expertgrupp, under ledning av ambassadör Alva Myrdal, som tillsattes av FN:s generalsekreterare efter en resolution i säkerhetsrådet:

”Vår slutsats är att det endast är genom en FN-aktion som sanktionsvapnet snabbt kan bli effektivt. Endast om aktionen är överenskommen och total kan sanktionshotet nå sitt mål. Endast genom dessa drastiska metoder kan materiella förluster, störningar i handeln och påfrestningar för många oskyldiga människor, både i Sydafrika och annorstädes undvikas.”

Moderata samlingspartiet reserverade sig mot riksdagens beslut om att införa Sydafrikalagen. Huvudmotivet var att lagstiftningen skulle bryta mot huvudlinjen i svensk utrikespolitik om att sanktioner och sanktionsliknande åtgärder skall föregås av beslut eller rekommendationer av säkerhetsrådet. Vi ansåg det vidare olyckligt att införa lagen därför att det inte var realistiskt att tro att andra stater – framför allt inte Sydafrikas stora handelspartner – skulle komma att följa det svenska exemplet. Åtgärden skulle därför bli verkningslös men kunna komma att drabba de svenska företagen och sysselsättningen såväl i Sydafrika som i Sverige. I Sydafrika har också sysselsättningen i de svenska företagen sjunkit.

Utvecklingen i Sydafrika har sedan lagen införts varit splittrad. Inom vissa samhällssektorer, som inom arbetslivet, har apartheidpolitiken mildrats. I andra avseenden, t. ex. i fråga om den s. k. hemlandspolitiken, tvångsflyttningar och militariseringen av det sydafrikanska samhället, har utvecklingen varit entydigt negativ.

Erfarenheterna visar att den svenska lagen ej ökat trycket på den

sydafrikanska regimen. Detta var ej heller att vänta då investeringar som görs av svenska företags dotterföretag i Sydafrika svarar för en mycket ringa andel av de utländska investeringarna i Sydafrika. År 1981 svarade de för knappt 2% av bruttoinvesteringarna och knappt 1% av de utländska företagens produktion i Sydafrika.

Sydafrikakommittén, som lämnade sitt betänkande 1984, konstaterar också för sin del: "Att begränsningar av de svenska investeringarna skulle medföra en beaktansvärd skada för sydafrikanskt näringsliv var inte att förutse med tanke på dessas mycket ringa andel --- av de totala investeringarna i landet".

Lagen har ej heller bidragit till att isolera Sydafrika.

Förhoppningen att lagen skulle tjäna som exempel och resultera i att en rad av Sydafrikas viktigaste handelspartner skulle införa en motsvarande lagstiftning har ej uppnåtts. Sydafrikakommittén konstaterar följande:

"Härnäst bör frågan beaktas om lagen, såsom avsetts, fått någon konkret efterföljd i andra länder med investeringar i Sydafrika. Så har inte hitintills blivit fallet".

Sydafrikakommittén avslutar sin utvärdering med att konstatera:

"En genomgång av de effekter som åstadkommits genom lagen ger sålunda vid handen att det eftersträvade syftet med lagen hitintills endast i begränsad mån kunnat uppnås. Man kan inte hävda att det väsentliga målet, alltså att påverka den sydafrikanska vita regimen i riktning mot en avveckling av apartheidsystemet och att hjälpa de svarta till ett bättre liv, i nämnvärd utsträckning främjats."

Sydafrikalagen har ej uppfyllt de uppsatta målsättningarna.

Genom lagen har också debatten om vår Sydafrikapolitik de senare åren kommit att koncentreras kring lagen och dess tillämpning i stället för kring vilka övriga åtgärder som effektivt skulle kunna bidra till en demokratiseringsprocess.

Det är en uppenbar risk att lagen kan komma att motverka sitt eget syfte. Erfarenheterna av den svenska lagstiftningen är inte sådana att de torde stimulera andra länder till ensidiga sanktionsåtgärder. Jag vill hänvisa till en interdepartemental arbetsgrupp som publicerade en rapport i Norge i förra veckan, där man sade att Norge bör icke införa ensidiga sanktionsåtgärder.

Sverige har som liten nation ett alldeles särskilt intresse av att det internationella regelsystemet fungerar i enlighet med FN-stadgan. Detta har också sedan lång tid tillbaka varit en framträdande linje i svensk utrikespolitik. Därigenom har de mindre staternas ställning i världen, åtminstone i dessa hänseenden, successivt kunnat förbättras.

När Sverige vidtar ensidiga åtgärder i det nu aktuella fallet, blir konsekvensen som tidigare nämnts att våra starka fördömanden av den blockad- och interventionspolitik som främst stormakterna från tid till annan hemfaller åt försvagas. Detta är särskilt allvarligt i en tid då vårt land utsätts för ökade svårigheter av detta slag.

En illustration av hur viktigt det är för Sverige att respektera och agera i enlighet med våra internationella förpliktelser är den information som kom

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

utrikesutskottet till handa i går. Vid ett arbetsgruppsmöte inom ramen för OECD:s investeringskommitté i förra veckan ställdes en lång rad frågor till den svenska delegationen med anledning av förslaget till ny Sydafrikalag. Flera av de deltagande nationerna ifrågasatte den svenska lagstiftningens överensstämmelse med nyligen antagna OECD-regler till skydd mot extraterritoriell lagstiftning. Dessa färskas OECD-regler är tillkomna bl. a. som en följd av Förenta Staternas agerande i samband med byggandet av den ryska gasledningen, då europeiska dotterbolag till amerikanska företag förbjöds att leverera utrustning.

Det är beklagligt och föga konstruktivt ur svensk handelspolitisk synpunkt att den svenska Sydafrikalagen nu blir ett testfall för de nya procedurreglerna.

Sammanfattningsvis har det klarlagts att syftena med Sydafrikalagen inte har uppnåtts. Den strider, som tidigare redovisats, mot grundläggande svenska principer för deltagande i internationella sanktionsåtgärder.

Mot den här redovisade bakgrunden yrkar vi i moderata samlingspartiet avslag på det föreliggande lagförslaget.

Sydafrika är i dag ett i många hänseenden utvecklade land. De industrialiserade delarna utgör enbart mindre områden i ett i övrigt fattigt, underutvecklat land. Jordbruket bedrivs också i stor utsträckning mycket primitivt. Detta kombinerat med den svåra torkan under de senaste åren har resulterat i en sjunkande levnadsstandard och svält för delar av den svarta befolkningen.

Sydafrika har goda förutsättningar att omvandlas till ett modernt industrisamhälle, med ett väl utvecklat jordbruk. En industrialisering av Sydafrika kommer att vara positiv för den svarta befolkningen. En industrialisering skapar nya arbetstillfällen och kräver utbildad arbetskraft. De svartas betydelse ur både ekonomisk och politisk synvinkel skulle därmed kunna öka. Det råder politisk enighet om att de svenska företagen skall fortsätta att verka i Sydafrika. Dessa bör därför, enligt vår uppfattning, kunna vara en positiv kraft i omvandlingen av det sydafrikanska samhället.

Svenska industritjänstemannaförbundet (SIF) påpekar i sitt remissvar den positiva roll som svenska företag kan spela i Sydafrika för att förbättra de svartas villkor:

”SIF anser att vi bör utnyttja de möjligheter som finns att stödja en fredlig utveckling mot demokrati och rättvisa i Sydafrika.

Det är därför viktigt att svenska företag kan fortsätta att verka i Sydafrika för att ge oss möjligheten att genom de svenska företagen påverka villkoren för de svarta. Vid en avveckling frånhänder vi oss möjligheten att vara pådrivande i denna utveckling.”

Förutsättningarna för denna strategi ökar genom att det sydafrikanska näringslivet sedan lång tid tillbaka har varit motståndare till apartheidsystemet. SACCOLA, samarbetsorgan för de ledande arbetsgivarföreningarna i Sydafrika, utfärdade 1977 en egen uppförandekod för medlemsföretagen. I denna uppmanas dessa att sträva efter att i sin verksamhet eliminera diskriminering på grund av ras eller färg.

I motsats till förhållandena inom andra delar av det sydafrikanska samhället har reglerna för arbetslivet under den senaste femårsperioden i betydande utsträckning befriats från bestämmelser grundade på ras eller hudfärg. Detta har resulterat i påtagliga förändringar på arbetsplatserna och en mycket snabb utveckling av den svarta fackföreningsrörelsen. De utländska företagen i Sydafrika, inkl. de svenska, har varit pådrivande i denna utveckling.

Ett modernt industrisamhälle baserat på marknadsekonomi är i längden oförenligt med den rasdiskriminering och de brott mot de demokratiska och mänskliga fri- och rättigheterna som i dag äger rum i Sydafrika. Fortsatt ekonomisk utveckling i Sydafrika kommer därför att undergräva den vita minoritetens maktposition och utgöra en viktig hävstång för den svarta majoritetens krav på avskaffande av apartheid och tillgång till politiska och medborgerliga rättigheter.

Utbyte på det kulturella och vetenskapliga planet i enlighet med Helsingforsandans är viktiga drivkrafter för påverkan. Ett avbrytande av dessa kontakter med Sydafrika kommer att stärka den vita befolkningens uppslutning bakom apartheidsystemet.

När det gäller svenska företags närvaro i Sydafrika anförs affärsmässiga skäl. I dag sysselsätter dessa företag drygt 3 000 sydafrikaner. Totalt ca 20 000 sydafrikaner kan därmed sägas vara helt beroende för sitt uppehälle av de svenskägda företagen.

I Sverige beräknas ca 1 000 personer ha arbete till följd av internleveranser mellan moderföretag i Sverige och dotterföretag i Sydafrika. Den övriga exporten till Sydafrika beräknas ge 2 000–3 000 arbetstillfällen i Sverige.

Genom den svenska närvaron i Sydafrika bidrar vi till att skapa förutsättningarna för en social och politisk omvandling av samhället. Genom att erbjuda anställning och goda arbetsvillkor, utveckla människors självtillit samt i handling acceptera de anställdas organisationer medverkar företagen till förändring.

Ett avskaffande av den s. k. Sydafrikalagen bör ske i samband med att det svenska näringslivet, tillsammans med de fackliga organisationerna, utformar en ny Codex Ethicus för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika. Denna nya Codex Ethicus skall utgå från likställighet oavsett ras och bör bl. a. ta sikte på att de svenska företagen skall stödja de svartas utbildning, respektera deras fackliga organisationer och förbättra deras anställningsvillkor. Den bör också innehålla förbud mot lån till sydafrikanska staten och dess myndigheter.

Det svenska stödet till södra Afrika uppgår till, i runt tal, 1,7 miljarder kronor per budgetår. Det är biståndsmedel som går till de s. k. frontstaterna och till befrielseströrelser och flyktingar utanför Sydafrika. Enligt vår mening bör ett ökat stöd ges till de grupper, organisationer och enskilda som inne i Sydafrika verkar för en fredlig omdaning av det sydafrikanska samhället. Det är vår tro att det är möjligt för Sverige att öka sina ansträngningar i detta hänseende.

Stödet skall utgå i sådana former att det ej innebär att den sydafrikanska

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

staten undgår kostnader.

Den sydafrikanska regeringens ekonomiska anslag till utbildning för den icke-vita befolkningen är begränsade. Sverige bör ekonomiskt stödja högre utbildning. Detta stöd kan utgå t. ex. i form av stipendier för studier vid sydafrikanska högskolor eller för studier utomlands – jag tycker att vi i det hänsendet skall kunna tänka oss Sverige som ett land dit sydafrikanska studenter kan få komma.

Sverige bör självfallet fortsätta att ge bistånd till apartheidpolitikens offer.

De svartas organisationer spelar en stor roll för omvandlingen av Sydafrika. Sverige bör öka stödet till dessa organisationer. Stödet bör utgå till medborgarrättsorganisationer, kyrkliga och fackliga organisationer. *Världskyrkorådet driver en rad angelägna projekt i Sydafrika.*

Betydande delar av den svarta befolkningen lider av undernäring och brist på sjukvård. Sverige bör undersöka möjligheterna att via enskilda organisationer ge medicinsk och humanitär hjälp åt den svarta befolkningen i Sydafrika.

Herr talman! Situationen i Sydafrika är tragisk, hotande och komplicerad. Men den är inte fastlåst. Där finns en opposition som ställer regeringen till ansvar för dess övergrepp mot den svarta befolkningen. Där finns en svart fackföreningsrörelse, som ökar sitt medlemsantal och sin styrka. Frigivningen av Nelson Mandela diskuteras i andra tonlägen än tidigare. Det internationella opinionstrycket på Sydafrika ökar, nu senast i Förenta Staterna.

En fredlig utveckling mot demokrati och medborgerliga fri- och rättigheter är fortfarande möjlig. Det är den utvecklingen Sverige måste söka stödja på det sätt vi kan. En utveckling i våld är ett ohyggligt alternativ för alla grupper i Sydafrika.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till de moderata reservationer som är fogade till utrikesutskottets betänkande.

Anf. 2 STURE KORPÅS (c):

Herr talman! Den vedertagna ordningen mellan talare i sådana här debatter har i dag lett till en något egendomlig ordning. Från centerpartiet har vi i denna fråga varit angelägna om att markera en så stark enighet som möjligt riksdagspartierna emellan. Den markeringen gjorde vi i den ursprungliga Sydafrikakommittén, och när propositionen nu har lagts fram vill vi också markera att centerpartiet helt står bakom propositionen. Jag vill emellertid inte nu gå in i någon polemik med Margaretha af Ugglas; det tror jag att utskottets ordförande kommer att göra senare.

Jag kanske ändå får säga att alla är medvetna om att det finns en problematik som vi inte löser med den här lagen – det finns problem som kvarstår, och det kan vara problem i själva lagen. Det är därför som vi har satt 1990 som en ny kontrollpunkt. Det är viktigt att understryka att det inte räcker att en viss tid före 1990 tillsätta en utredning, utan att det är angeläget att regeringen och tillsynsmyndigheten använder hela tiden från nu och fram till dess att riksdagen på nytt skall ta ställning för att fundera igenom frågorna

och liksom följa problemen. Det är ju inte bara fråga om de svenska företagens investeringar. Lagen är ju en del i vår totala Sydafrikapolitik. Jag föreställer mig att den tid vi nu har på oss fram till 1990 måste vi använda för att begrunda hela problematiken, där vi då skall sätta in denna speciella Sydafrikalag i sitt sammanhang.

Det är för tidigt, menar jag, att nu ge något slags anvisningar för hur den utredning skall arbeta som slutligt skall avlämna ett förslag inför 1990. Vi måste ha några år på oss av förutsättningslöst funderande, innan vi klart kan ta ställning till hur vi skall göra 1990. Mycket kan ju hända dessförinnan – förhoppningsvis framför allt positiva saker även i Sydafrika. Det är också mot den bakgrunden viktigt att, som jag nyss sade, regeringen men framför allt den tillsynsmyndighet som förutsätts i lagförslaget inte bara känner sig ha en kontrollfunktion och ett ansvar för den direkta tillsynen av att lagen efterföljs utan också verkligen är aktiv i frågan, så att det finns ett underlag för ett nytt ställningstagande om några år.

Jag tror att det lätt blir så – kanske också i en debatt i dag – att vi betraktar de svenska företagen som något slags motsats till dem som strävar efter en aktiv Sydafrikapolitik. Det är enligt min mening en felaktig grundinställning. Nu är det viktigt att tillsynsmyndigheten för fortlöpande resonemang med de svenska företag och de svenska fackföreningar som speciellt har varit – och är – engagerade i den här frågan. Jag föreställer mig också att det bör vara möjligt att föra resonemang med de svarta fackföreningarna vid svenska företag i Sydafrika. Det har inte skett i samband med förberedelserna för det lagförslag som vi har att ta ställning till i dag.

Det kan förefalla egendomligt att vi har vår debatt kring den här lagen nu. Egentligen skulle vi ha haft den debatten före årsskiftet. Vi har den i en situation där motsättningarna starkt skärps på nytt inom det sydafrikanska samhället. Det har nyligen förekommit frihetsberövanden, som är allvarliga inte bara i den meningen att de utgör en direkt kränkning av mänskliga friheter och värdigheter, utan också på det sättet att de riskerar att ytterligare försvåra den förändring av det sydafrikanska samhället som måste komma för Sydafrikas skull – och också för hela Afrikas skull.

Det är naturligt att man en dag som denna nämner fru Albertina Sisulu, ordförande i UDF, Förenade demokratiska fronten. Vi har sett hennes ansikte många gånger i TV under de senaste dagarna. Hon och hennes medarbetare är allvarligt engagerade för att skapa – icke ett nytt rasistiskt samhälle i Sydafrika med andra förtrycksrelationer, utan ett samhälle som etniska grupper verkligen kan forma tillsammans. Det är den typen av rörelser som vi vid alla tillfällen måste stödja från svensk sida. Det Sydafrika som vi vill ha är inte ett Sydafrika som först har slagits sönder av revolution och nya typer av folkförföljelse utan ett Sydafrika som kan fortsätta den utveckling som i dag bara omfattar en del av samhället och låta den omfatta hela det sydafrikanska samhället. Ett så utformat samhälle i Sydafrika kan då bli den kraft som södra Afrika behöver för att komma ur den mardrömssituation man nu befinner sig i. Därför är det, herr talman, också viktigt att vi ser vårt stöd för de alternativa krafterna i Sydafrika som en del av en total

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Afrikapolitik och att vi, som vi nu gör, i hög grad arbetar tillsammans med de övriga länderna i södra Afrika.

Ett Afrika där de vita fortsätter att uppfatta sig som en elitgrupp i förhållande till det svarta samhället hör en gången tid till, och vi måste även arbeta för att dagens sydafrikanska modell i dess helhet så snart som möjligt kommer att höra en gången tid till.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 3 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! De dagsfärska rapporterna från Sydafrika om apartheidregimens övergrepp på oppositionen med massarresteringar av folkledare och direkta våldsdåd mot den svarta befolkningen ger en ohygglig och tydlig relief till dagens debatt. Denna fruktansvärda verklighet känns i högsta grad påträngande när vi har att debattera lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia.

Jag vill teckna en kort bakgrund till lagens tillkomst. Den beslutades i juni 1979 och ansågs vid tillkomsten vara en stor framgång för det folkliga opinionsarbetet mot apartheid.

Kyrkor och befrielseörelser i södra Afrika, alliansfria stater och solidaritetsgrupper i hela världen har sedan dess kunnat återropa den svenska förbudslagen som ett föredöme, en konkret aktionsmodell. Lagen har också gett tyngd åt de förslag till internationella ekonomiska sanktioner som Sverige varje år framfört i FN:s generalförsamling. De svenska folkrörelserna har också enigt slutit upp bakom den svenska Sydafrikalagen och starkt engagerat sig i opinionsarbetet mot apartheidpolitiken i Sydafrika.

Apartheid kan sammanfattas som de ojämlika villkor som råder för olika befolkningsgrupper i Sydafrika. Den är ett kallblodigt och cyniskt uttryck för den herrefolksmentalitet som får bestämma utvecklingen på livets alla områden i Sydafrika – den mentalitet som får vita sydafrikaner att uppleva sig handla rätt när de godtyckligt arresterar oliktankande, när de bryter sönder svarta familjer, när de tvångsförflyttar eller deporterar svarta till s. k. hemländer medan de själva lever i överflöd. Detta är avskyvärt sett mot bakgrunden att majoriteten av befolkningen lider av svält, arbetslöshet, dålig hälsovård, undermåliga skolor och förnekade mänskliga rättigheter.

Dessa företeelser visar att apartheidpolitiken är moraliskt havererad och perverterad. Apartheidregimen är dessutom mycket propagandistiskt inriktad och utgör en smitthärd från vilket det onda som vi benämner rasism sprider sig.

Apartheidregimen i Sydafrika är också skyldig till den olagliga ockupationen av Namibia och de ständiga anfallen mot och raiderna in i grannländerna. En ständigt ökad och aggressiv militarisering gör sammantaget att Sydafrika är det största hindret för en fredlig utveckling på den afrikanska kontinenten.

Sydafrika har under många år varit föremål för internationella fördömanden och bojkottaktioner av skilda slag. Som resultat av detta har Sydafrika också gradvis isolerats på olika områden, och det är f. n. det enda land mot

vilket ett bindande FN-beslut om sanktioner gäller, nämligen vapenembargot från 1977.

Jag vill understryka just dessa uppgifter, som en kontrast mot Margaretha af Ugglas påstående att den svenska hållningen och de internationella insatserna mot apartheid inte har haft någon verkan.

Men samtidigt kan man konstatera att sanktionskraven ständigt mött hårt motstånd, försenats och urvattnats. Starka krafter har i FN och i andra internationella organisationer ifrågasatt bojkottkraven och har i praktiken skyddat Sydafrika från effekterna av en alltför långtgående sanktionspolitik.

Sverige har på många områden varit ett föregångsland bland de västliga industristaterna när det gäller uttalanden och åtgärder till stöd för befrielsekampen samt vissa begränsningar i de ekonomiska förbindelserna med apartheidregimen. Det är resultatet av ett långsiktigt och brett opinionsarbete av svenska folk rörelser, trossamfund och solidaritetsgrupper. Det svenska stödet, via SIDA till befrielse rörelserna ANC och SWAPO – sammanlagt 80 milj. kr. för 1983 – och stödet till de s. k. frontstaternas regionala samarbetsorgan SADCC, är ett viktigt exempel på en samstämmighet mellan den officiella politiken och en bred folkopinion.

Den s. k. Sydafrikalagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia är ett annat exempel på samspelet mellan kampen mot förtrycket i Sydafrika, den svenska folkopinionen och lagstiftningsprocessen. De brutala morderna på svarta ungdomar i Soweto 1976 upprörde en hel värld och bidrog till motioner i Sveriges riksdag från flera partier där man begärde ensidiga sanktionsåtgärder, vilka senare har omsatts i praktisk lagstiftning.

Lagen innebar en politisk framgång för den breda opinionen. Men tillämpningen av den har också visat på brister och kryphål i själva investeringsförbudet, och det är dessa brister som det föreliggande lagförslaget skall täppa till. Det är enligt min bedömning både moraliskt rättfärdigt och politiskt nödvändigt.

Innan jag går in på en granskning av regeringens förslag och utskottets betänkande vill jag kort skildra under vilka villkor de svarta och färgade arbetarna i Sydafrika lever. Uppgifterna är hämtade från tre internationella rapporter som nyligen har utgivits i London. Den grupp som dessa rapporter gäller är lantarbetarna, och då skall man betänka att de är en gynnad grupp i jämförelse med t. ex. vissa industriarbetare.

Det sydafrikanska exportinriktade jordbruket baseras på stora farmer, ägda av storjordbrukare eller företag i jordbruksindustrin. Mekaniseringsgraden inom storjordbruken i Sydafrika är fortfarande mycket låg, och det är ett bekymmer för den sydafrikanska regimen. Förklaringen ligger i tillgången på extremt lågavlönad icke-vit arbetskraft, främst svarta, som utför jobben. För de ca 1,3 miljonerna lantarbetare i Sydafrika har reallönen och levnadsförhållandena försämrats under de senaste 20 åren. En regeringsrapport omnämnd i det sydafrikanska parlamentet 1981 bekräftar detta.

En stor grupp lantarbetare bor stadigvarande på de vitas farmer. Genom apartheidregimens passlagar, bosättningsregler och arbetsmarknadslag har de små, om ens några, möjligheter att själva lämna jordbruken för att

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

söka andra arbeten. I praktiken kan de betraktas som livegna.

En annan stor och snabbt växande grupp lantarbetare är säsongsarbetare, som under högsäsong hämtas till jordbruken från reservaten och städernas slumområden, där de lever i misär och arbetslöshet. Deras situation försämras stadigt i takt med att regimen nu konsekvent genomför sin s. k. hemlandspolitik, som innebär tvångsförflyttningar av hundratusentals familjer till överbefolkade reservat utan arbetstillfällen eller social service.

Barnarbete är vanligt, både bland säsongsarbetarna och bland familjer som bor på jordbruken. Svält, undernäring och analfabetism är regel.

Lönerna är låga. I genomsnitt har en svart lantarbetare mellan 360 och 880 kr. i månadslön. Det är en erbarmligt låg nivå, eftersom kostnadsnivån i stort går att jämföra med Sveriges.

Våld mot och misshandel av de icke-vita lantarbetarna förekommer. Trots en effektiv mörklägning av fakta har ett antal fall blivit kända, några med dödlig utgång, där de skyldiga vita jordbrukarna blivit frikända eller fått avtjäna närmast symboliska straff.

Fackliga rättigheter saknas för de svarta och färgade lantarbetarna, trots att förändringar gjorts i arbetslagstiftningen och man inom andra branscher har vissa möjligheter att organisera sig. Men det är inom av regimen noga angivna gränser.

Staten "hyr ut" svarta fångar till jordbrukarna för arbete på fälten. Det är en "handel" av stor omfattning, även om några helt säkra och officiella siffror inte finns angivna. Försiktiga beräkningar ger vid handen att under 1980 var åtminstone 100 000 personer med i denna uthyrningsverksamhet. Detta är ett förhållande som strider mot den internationella arbetsöverenskommelsen, mot den internationella frihandelsöverenskommelsen GATT och mot FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

I andra sammanhang har vi i riksdagen diskuterat slavarbete och brott mot de mänskliga fri- och rättigheterna, och moderaterna har med rätta brännmärkt detta. Jag har svårt att förstå moderaternas inställning i denna fråga, där de vill häva alla restriktioner mot apartheidregimen och tillåta svenska företag att fritt expandera i Sydafrika. Det är slavarbete som försiggår i gruvorna och på lantegendomar i Sydafrika, och då bör vi i Sverige begagna de instrument vi har för att stoppa detta. För en annan inställning finns inga ursäkter.

Herr talman! I ett särskilt yttrande har jag, å folkpartiets vägnar, framfört några kritiska synpunkter på regeringens förslag och utrikesutskottets betänkande. Det föreliggande lagförslaget innebär skärpningar i 1979 års lag. Vi i folkpartiet finner detta positivt och noterar att Sydafrikakommitténs utredningsförslag i viktiga delar har utgjort underlag för dessa ställningstaganden. Folkpartiet anser också att det är av stort värde att största möjliga enighet markeras i riksdagens behandling av detta ärende. Vi har därför avstått från att reservera oss på ett par punkter där utskottet inte kunnat tillstyrka våra motionskrav, men vi ser som ett skäl att utskottet på samtliga dessa punkter i sin skrivning överlämnat ärendena till en kommande utredning, som skall vara klar i god tid före december 1990. Det innebär att

motionskraven i ett senare skede kommer att beaktas.

På två punkter, dispensförfarandet och då det gäller den svenska aktiviteten internationellt för att utvidga handelssanktionerna mot Sydafrika, har dock utskottet enligt min mening på ett olyckligt sätt mjukat upp Sydafrikakommitténs förslag, och folkpartiet finner det angeläget att markera åsiktsskillnad i dessa frågor.

Sydafrikakommittén föreslår i sitt betänkande att möjligheterna att få dispens skall tidsbegränsas till utgången av 1990. Företagen skulle på det sättet få ett klart besked att dispensmöjligheterna kommer att upphöra från den tidpunkten om inte väsentliga förändringar skett i Sydafrikas apartheidpolitik. Ett utarbetat lagförslag med den inriktningen skulle naturligtvis varit en kraftigare markering mot apartheid än att hänskjuta frågan till den aktuella utredningen.

Folkpartiet anser också att en fastare handläggning av dispensansökningarna än den som utskottet rekommenderar vore att föredra, liksom att kommerskollegiums och regeringens bedömning av motiven för dispenser borde väga in företagets hela situation, bl. a. om företagets personalpolitik genomgår förändringar i negativ riktning.

Beträffande handelssanktioner mot Sydafrika anför regeringen i sin proposition att våra överenskommelser inom GATT inte möjliggör bilaterala sanktionsåtgärder på handelsns område. Möjligheten finns dock för Sverige att som medlem i organisationen begära undantag från GATT:s bestämmelser för att vidta sanktioner mot Sydafrika. Även denna fråga har utskottet överlämnat till den kommande utredningen, men folkpartiet anser att detta agerande obehindrat kunnat ske utan ett särskilt utredande.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 4 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag tyckte mig upptäcka en viss tankeoreda i Rune Ångströms attack på moderaterna. Rune Ångström skildrade den eländiga situationen för lantarbetare – den är säkert som han säger, och det finns all anledning för oss att med de möjligheter vi har försöka förbättra deras situation – men den nu aktuella lagen gäller svenska företagsinvesteringar och svenska företag i Sydafrika, och det är väl närmast deras anställda som är berörda.

Det finns många andra vittnesbörd om att man vill att de svenska företagen skall vara kvar. Jag kanske kan få citera ett tidningsurklipp ur Aftonbladet, där Leif Blomberg, Metals ordförande, säger att han träffade ett antal svarta fackliga representanter i Lesotho. Han säger:

”Det var medvetna, skärpta killar, som var helt på det klara med vad de ville.

Dem vi pratade med var oroliga för att Sverige ska dra bort sina företag. De menade att det inte skulle gagna kampen mot apartheidregimen.” – Det är ju denna fråga vi talar om!

Onsdagen den
20 februari 1985

*Förbud mot in-
vesteringar i Syd-
afrika och Namibia*

Anf. 5 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Till att börja med innebär Sydafrikalagen att vi ger företagen möjligheter att under en viss tid överleva i Sydafrika för att de sedan – för den händelse det sker en regimförändring där – skall kunna gå in med full styrka.

Men vi i folkpartiet är helt övertygade om att det behövs ett ökat tryck mot apartheidregimen där. Därför ställer vi oss helhjärtat bakom den skärpning av den nuvarande Sydafrikalagen som föreslås i betänkandet från utskottet.

Med hänsyn till den mycket fina beskrivning som Margaretha af Ugglas gjorde i inledningen av sitt anförande, är det märkligt att slutresultatet av den genomgången blev att vi skulle så att säga lägga ned vapnen mot apartheidregimen i Sydafrika. En industrialisering i Sydafrika på nuvarande villkor kommer tyvärr inte den svarta befolkningen till godo. I nuläget förstärker en industrialisering i stället de stora orättvisor som finns. Vinsterna går till den vita förtryckarregrimen.

Jag tror att det är mycket svårt att göra insatser i dag med svenska biståndsmedel inne i Sydafrika, så att dessa verkligen kommer den svarta befolkningen till godo – den del av befolkningen som lider under apartheid. Sydafrika är nämligen ett mycket rikt land. Det saknas inte resurser i Sydafrika, men utnyttjandet av dessa resurser sker mycket ensidigt från den vita befolkningen. Och det är detta förhållande – den grundläggande orsaken till de stora skillnaderna – som måste ändras.

Anf. 6 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Rune Ångström har fel. Vi vill inte lägga ned vapnen mot apartheidsystemet, även om vi hoppas på och vill verka för en fredlig utveckling i Sydafrika. Vad vi anför invändningar mot är förslaget till en ny Sydafrikalag. Vi tycker att det är en ensidig åtgärd som strider mot internationella förpliktelser. Min inställning är en helt annan än Rune Ångströms i vad gäller värdet av industrialisering i Sydafrika. Denna är, enligt min mening, ett av de mest hoppfulla tecknen där. I den svåra situationen har "svarta" fackföreningar vuxit fram och fått ett ökande medlemsantal.

Låt mig också citera vad ledaren för Metallarbetarefederationen skriver i LO-tidningen: "Fria fackföreningar är nyckeln till förändringar i Sydafrika. Den fria fackföreningsrörelsen kommer på sikt att öka köpkraften och förbättra de sociala förhållandena i hela landet. Det är ett tillräckligt starkt vapen för att störta apartheid." I denna mening har jag en mer hoppfull syn än Rune Ångström.

Anf. 7 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Vi har fått dagsfärska rapporter, bl. a. i morgonnyheterna, om att i stort sett hela den ledande oppositionen är arresterad och att vissa grupper kommer att åtalas för högförräderi. Enligt Sydafrikas lagar kan det hårdaste av straff utdömas för detta brott, nämligen dödsstraff. Dessa rapporter tycker jag klart visar hur förhållandena är i Sydafrika. Att i det läget tala om fria fackföreningsrörelser och hoppgivande tecken på en

liberalisering är enligt min mening att vara alltför optimistisk.

Vi har grundläggande åsiktsskillnader om hur Sverige skall motarbeta apartheidregimen i Sydafrika. I folkpartiet tror vi att direkta insatser från Sverige mot apartheidregimen kan få efterföljd i andra nationer och i internationella sammanhang, inte minst i FN. Jag hoppas att Sverige i FN inte skall lägga ned vapnen mot apartheidsystemet, utan att vi skall fortsätta att fördöma apartheidregimen och därmed så småningom vinna den fullständiga framgången. Jag tror att det är mycket viktigt att Sverige fortsätter att protestera mot apartheidregimen på det sätt som bl. a. anges i denna Sydafrikalag.

Anf. 8 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Som redan har nämnts av flera talare i debatten får vår överläggning i dag en särskild relief mot bakgrund av de senaste nyhetstelegrammen från Sydafrika. I går arresterades hela ledningen för UDF, Förenade Demokratiska Fronten. Som Rune Ångström nyss sade har vi också hört att flera personer i denna ledning kommer att åtalas för högförräderi, bl. a. deras ledare Albertina Sisulu, som är gift med ledaren för ANC, Walter Sisulu, som sedan ett par decennier tillbaka sitter i fängelse. Också många andra ledare sitter i fängelse.

Samtidigt pågår dödsskjutningar i den svarta förstaden Crossroads utanför Kapstaden. Hittills den här veckan är dödsoffren minst tio till antalet. Det är vad vi har hört. Det kan vara betydligt flera. Antalet skadade är ett par hundra. Striderna mellan den svarta befolkningen på 65 000 människor och den tungt beväpnade kravallpolisen pågår fortfarande, medan vi står här och talar.

Varför gör invånarna i Crossroads uppror, om jag får använda det uttrycket? Jo, de protesterar mot att den stadsdelen med 65 000 svarta invånare skall utrymmas. Den skall tömmas på 65 000 människor som skall flyttas till ett s. k. hemland, vilket har nämnts förut i debatten. De skall fortfarande kunna åka in till Kapstaden och arbeta på dagtid, vilket betyder att tiden för arbetsresorna kommer att mångdubblas. De får sätta till en stor del av förnatten och kvällen för att komma till jobbet och tillbaka igen. Så visar apartheidregimen sitt rätta ansikte.

Man har försökt visa upp ett annat ansikte genom att i parlamentet tillåta en tredje kammare för indier och färgade, vilket skulle utgöra ett bättre blickfång för den internationella opinionen. Man har emellertid nu insett att man inte kan gå vidare på den vägen, för nu kommer även de svarta att kräva sina rättigheter. Då slår man till igen som man har gjort så många gånger tidigare, t. ex. i Soweto och vid alla uppror och dödsskjutningar som har förekommit i Sydafrika.

Detta är bakgrunden till vår debatt i dag. Det är glädjande att så många har påpekat denna bakgrund. Frågan är då vad vi skall göra. Vi måste naturligtvis skärpa vår hållning mot denna regim. Vi måste kräva betydligt kraftigare åtgärder från vår egen regering mot detta förtryck. Vi måste så långt möjligt försöka påverka den internationella opinionen i övrigt.

Nr 86

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Vi har från vårt parti under en lång följd av år krävt långtgående sanktioner från Sverige i form av handelsbojkott och andra avståndstaganden. Detta krav kvarstår naturligtvis. Vår motion från januari förra året behandlas nu i samband med att detta nya lagförslag skall antas.

Det är på ett sätt förvånansvärt att moderata samlingspartiet och dess representant här i dag kan hålla med om den allmänna bakgrundsbeskrivningen men i sitt ställningstagande inta en rakt motsatt ståndpunkt. Det är cyniskt och avslöjande för var moderaterna står i dessa frågor.

Skulle man följa den analys som man gör och talet om förtryck, borde man också kräva åtgärder från de svenska företagen och inte, som man nu gör, gå tvärt emot och begära att alla de sanktioner som Sverige har lyckats åstadkomma skall bortskaffas och att den lag som finns med alla sina svagheter skall upphöra att gälla. Det är anmärkningsvärt och visar var moderaterna står i sådana här solidaritetsfrågor när det gäller vinster och ekonomiska fördelar jämfört med vad det kostar för dem som blir utsatta, i detta fall den svarta befolkningen i Sydafrika.

De svarta organisationerna – ANC under många år och UDF under ett par års tid – har krävt mera bojkott, mera avståndstaganden och mera begränsningar av handeln, fastän det kortsiktigt naturligtvis drabbar också de svarta själva i form av färre arbetstillfällen och kanske sämre ekonomiska förhållanden. Det har krävts av Nelson Mandela, ordförande i ANC, och av hans hustru Winnie Mandela. Det har krävts av paret Sisulu, som jag nämnde nyss. Det krävdes senast av biskop Desmond Tutu, när han var här i Sverige för ett par månader sedan. Vid alla sina framträdande krävde han ökade sanktioner och ökad bojkott. Det borde man lyssna litet mera till, enligt vårt partis mening. Vi har alltså kvar vårt grundläggande krav om ökade bojkottaktioner.

Påpekandet att ökade handelssanktioner och annat sådant skulle strida mot GATT-bestämmelserna skall ses, säger vi i vår reservation, från den synpunkten att GATT:s bestämmelser en gång kommit till för att befrämja utveckling, för att förbättra förhållandena för människor i hela världen genom ökad handel.

Tanken har aldrig varit att GATT:s bestämmelser skulle utnyttjas för att stödja en förtryckarregim som den i Sydafrika. Ser man GATT:s bestämmelser som ett stöd för apartheidregimen, har man kommit till en förvrängd tolkning av regler som ursprungligen tillkommit av det rent motsatta skälet.

Därför finns det enligt vår uppfattning all anledning för den svenska regeringen att undersöka möjligheterna att få till stånd undantag från GATT:s generella regler för att kunna genomföra en ökad handels- och annan bojkott utan att råka i delo med GATT-reglerna. Det är ett krav som vi har ställt och som vi kommer att fortsätta att ställa.

En annan sak som har anknytning till bojkottkravet är Sydafrikas uppträdande i allmänhet i södra Afrika. Sydafrika utövar ett oerhört förtryck och en oerhört stor påverkan i hela regionen, t. o. m. i form av militära aktioner mot frontstaterna, t. ex. Angola och Moçambique.

Detta drabbar också svenska biståndsprojekt och svenska biståndsarbete-

re. Det är väl ytterligare en anledning till att från svensk sida skärpa hållningen till Sydafrika, vars aktioner mot Angola och Moçambique direkt berör svenska intressen och svensk politik i södra Afrika. Aktionerna medför naturligtvis också rent ekonomiska förluster för svenska staten. Det sker en kapitalförstörelse, och skattepengar som är avsedda att användas för bistånd kommer inte till nytta. Det är också någonting att ta ställning till.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till vår reservation 6, som tar upp de här frågorna, och i det sammanhanget göra ett tillägg med anledning av det nya lagförslaget.

Vi har krävt licenstväng för export av viktig elektronik och kärnenergiteknik, och det är en viktig fråga när det gäller Sydafrika. Sydafrika är ju liksom Israel en kärnvapenmakt; fast det inte officiellt har erkänts. Dessa länder bedöms allmänt ha kapacitet för att framställa kärnvapen och har också skaffat sig möjlighet att spränga kärnladdningar. Det är då ett direkt brott mot icke-spridningsavtalet, om vi tillåter export av sådan teknologi som kan underlätta Sydafrikas fortsatta uppbyggnad av ett kärnvapensystem.

Det borde enligt vår uppfattning ha tagits in i övervägandena inför den nya lagstiftningen. Möjligheten finns ju i lagens 10 §, vilket också berörs i utskottsbetänkandet, där man talar om att regeringen under särskilda omständigheter kan förbjuda bl. a. viss teknologiexport.

Jag tycker att utrikeshandelsministern och regeringen skall ordentligt tänka över den här frågan. När det gäller export av kärnenergiteknik och elektronik som kan vara intressant i sammanhanget borde man iakttä en alldeles speciell restriktivitet gentemot Sydafrika.

Med detta, herr talman, vill jag övergå till att tala om den nya lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Från vårt partis sida anser vi att det är bra att det finns en sådan lag. Vi stödde tillkomsten av den nuvarande lagen. Den har haft och har fortfarande stora brister, men den har varit ett steg i rätt riktning. Den förändring av lagen som nu föreslås betraktar vi närmast som en breddning. Vi har däremot ganska svårt att se att det har blivit någon avsevärd skärpning av lagen. Det är emellertid en breddning av lagens bestämmelser, och det finns på vissa punkter skärpningar som är ett steg i rätt riktning.

Vi har under utskottsbehandlingarna försökt att i möjligaste mån driva på utvecklingen till en så bra lagtext som möjligt. Det finns punkter där vi tycker att den nya lagen är en förbättring. Förbudet mot långivning och förbudet mot finansiell leasing är ett framsteg liksom skyldigheten för svenska företag att lämna uppgifter om löner och anställningsvillkor och, kanske inte minst, skärpningen av vapenembargot. Det kommer nu att finnas möjligheter att vidga bedömningen i fråga om export av krigsmateriel. De förnämliga terrängfordon som vi tillverkar här i Sverige kommer t. ex. inte längre att kunna säljas till sydafrikansk polis och militär. Det är sådana punkter i den nya lagen som vi tycker är mycket bra.

Den kritik vi har framfört sammanfaller i många stycken med vad övriga kritiker har anfört mot den här lagen. Framför allt gäller det naturligtvis dispenserreglerna, som enligt vår uppfattning på många sätt har uppmjukats i

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

stället för att skärpas.

Vi har opponerat oss mot dispensen på 100 000 kr. för leasing, men det är kanske en mindre fråga, och vi har inte gått vidare med den. När det gäller dispensererna i 6 § har vi varit väldigt kritiska, och vi har liksom många andra krävt att man skall sätta ett stopp 1990 för dessa dispenser.

När vi behandlade frågan i näringsutskottet, som ju har haft lagtexten som underlag för ett yttrande vilket också finns med i utrikesutskottets betänkande, hade vi skrivningar och förslag som var betydligt mera långtgående än vad man nu har åstadkommit i utrikesutskottet. Vi beklagar att utrikesutskottet inte har kunnat ansluta sig till vad majoriteten i näringsutskottet – alltså alla undantagandes moderaterna – kom fram till. Det hade betytt en avsevärd förbättring av lagtexten.

När det gäller stopp för dispenser efter 1990 lade vi i näringsutskottet fram förslag till ett uttalande i den riktningen, att om det inte blev någon avsevärd, synlig förbättring i förhållandena i Sydafrika under den allra närmaste tiden skulle regeringen gå in och göra en betydlig skärpning av skrivningarna i lagtexten och få tidsbegränsningen fastslagen. Vi antog i näringsutskottet ett yttrande om att riksdagen kunde ta detta som ett uttalande till regeringen. Detta har nu tagits bort i utrikesutskottets behandling, och jag vill beklaga det djupt. Det hade inneburit en skärpning av ståndpunkten att inga dispenser skall lämnas efter 1990.

Den andra viktiga frågan är naturligtvis 8 §. Från vår sida har vi till att börja med krävt att den helt och hållet skulle tas bort ur lagtexten, eftersom vi ser den som den sämsta biten i den nya lagen. Det handlar där om generell dispens, och det betyder, som vi ser det, en möjlighet för regeringar av olika slag, som kan komma, att ganska smidigt gå förbi licensgivandet och kravet på tillstånd varje gång man vill göra nya investeringar. Genom att ge det här löpande tillståndet för investeringar enligt 8 § förenklar man lagen, säger man. Vi anser att det försämrar lagen och är en uppmjukning av den gamla lagtexten, enligt vilken tillstånd måste sökas från fall till fall.

Det har framställts flera motionsyrkanden i det här fallet. Vi har i näringsutskottet diskuterat också detta ganska ingående bland de fyra partier som varit intresserade av att få en så bra skrivning som möjligt i de här frågorna. Jag skall bara citera ett par meningar ur näringsutskottets yttrande till utrikesutskottet där det skrivs:

”Med anledning av vad som sägs i motionerna vill näringsutskottet dock framhålla att det finns skäl att förorda att 8 § kompletteras på så sätt att ett medgivande av regeringen får lämnas inte bara tills vidare, som den föreslagna lagtexten uttryckligen säger, utan alternativt för viss tid.”

Det hade varit mycket bra om utrikesutskottet hade fått in denna komplettering i 8 §. Jag beklagar att socialdemokraterna, framför allt i utrikesutskottet, inte har kunnat ansluta sig till socialdemokraterna i näringsutskottet och gå med på en sådan kompletterande skrivning. Detta skulle ha betytt att motionsyrkanden från skilda håll hade blivit tillgodosedda. Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservation 2, där denna punkt tas upp.

Slutligen: Beträffande Namibiafrågan tycker vi att det är ganska klart att man borde ha anslutit sig till den kraftiga skärpning som vi och andra har föreslagit. Här finns det inga som helst hinder från GATT:s synpunkt att peka på, eftersom man inte kan åberopa att GATT-reglerna skall gälla för Namibia. Det skulle åtminstone ha inneburit en ganska kraftig markering från Sverige och den svenska regeringen, om man hade gått med på att skärpa handelsbestämmelserna – import och export – när det gäller Namibia. Vi har reserverat oss på den punkten, och jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservation 9.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 9 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Alla företrädare för oppositionspartierna har med olika ordvändningar fördömt apartheid och givit ganska ingående skildringar av den situation som den färgade och svarta befolkningen i Sydafrika lever i. Jag har ingen anledning att repetera denna berättelse utan noterar bara att det är mycket bra att det är så stor samstämmighet i den svenska riksdagen när det gäller att fördöma dessa vidriga brott mot grundläggande mänskliga rättigheter som förekommer i den sydafrikanska republiken.

Jag tror att man har all anledning att säga att några förbättringar när det gäller de svartas förhållanden inte har kunnat skönjas på senare tid, snarare tvärtom. Därför vänder jag mig emot Margaretha af Ugglas inlägg, där hon säger att det trots allt kan skönjas vissa förbättringar. Jag tror att detta är en felaktig beskrivning. Situationen har blivit värre, och rapporterna under de senaste dagarna understryker i stor utsträckning att det förhåller sig på detta sätt.

Den svenska Sydafrikalagen skall, herr talman, ses som en del i Sveriges medverkan i kampen mot apartheid, där också hela vår politik när det gäller de andra länderna i södra Afrika utgör en del i denna strävan. Jag vill gärna notera, även om vi skall ha en biståndspolitisk debatt litet längre fram i vår, att moderata samlingspartiet i sina biståndspolitiska motioner kräver att stödet skall minskas till randstaterna i södra Afrika med 185 miljoner i förhållande till regeringsförslaget. Som jag upplever detta är det en beklaglig markering av ett minskat intresse för de länder där man från de svartas sida verkligen försöker göra en insats och bygga upp ett angrepp mot apartheidpolitiken. Det minskade stödet till länderna i södra Afrika och oviljan att medverka till Sydafrikalagen från moderata samlingspartiets sida tycker jag är beklagligt, även om jag uppskattar deklARATIONERNA emot apartheid.

Herr talman! Jag vill gärna notera som en verkligt betydande händelse i riksdagen att det socialdemokratiska partiet, centerpartiet, folkpartiet och vpk är överens om att vi behöver Sydafrikalagen. Jag har ingen anledning att i något avseende polemisera mot det inlägg som utskottets vice ordförande Sture Korpås gjorde eller mot det inlägg Rune Ångström gjorde. Jag noterar denna enighet. Den betyder mycket för vår strävan att försöka få andra

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

länder i det internationella samfundet att sluta upp i olika typer av aktioner mot apartheid.

Det finns de som säger att den nu gällande Sydafrikalagen egentligen inte har medverkat till någon förbättring i Sydafrika. Den skulle vara betydelselös, och därför skulle man kunna avstå ifrån den. Sydafrikakommittén säger att möjligheterna att positivt påverka utvecklingen har varit begränsade, att resultatet inte är särskilt uppmuntrande. Jag tror att det finns anledning att hålla med om det. Det vore fel att säga att vi har lyckats knäcka apartheid med hjälp av den svenska Sydafrikalagen. Det har vi naturligtvis inte. Men att vi tillämpar denna lagstiftning har också ett internationellt symbolvärde, och det är ett av skälen till att vi vill behålla och dessutom skärpa den. Det lagförslag som utrikesutskottet nu tillstyrker innebär en betydande skärpning av Sydafrikalagen.

När det gäller framtiden för de svarta i Sydafrika är vi optimistiska – och det måste vi vara. Av det skälet är vi inte beredda att helt dra undan svenska företags möjligheter att försöka överleva i Sydafrika tills den dagen kommer då apartheidpolitiken försvinner. Det är skälet till att den här möjligheten till fotfäste finns. Företagen kan i begränsad utsträckning ersätta vad som är förslitet. De får inte utvidga sin verksamhet, men vi accepterar att de kan fortsätta i den begränsade utsträckning de gör.

Jag tror också att det är mycket viktigt, herr talman, att man försöker undvika att göra den här lagens tillämpning alltför administrativt krånglig. Det är skälet till att det accepteras att ett belopp på upp till 100 000 kr. kan få användas utan särskilda tillstånd, under förutsättning att det gäller en ersättning av vad som blivit förslitet. Det är en liten summa pengar. Det kan bli fråga om litet möbler eller liknande. Att underställa alla dessa småärenden en administrativ behandling skulle vara att krångla till det hela, och det skulle kosta en massa pengar för kontroll.

Den skärpta lagstiftningen innebär, som tidigare sagts, förbud mot att låna ut pengar eller att skriva på borgensförbindelser åt den sydafrikanska staten eller de sydafrikanska myndigheterna samt förbud mot finansiell leasing. Problem kan uppstå när sådan här verksamhet utförs av dotterföretag i andra länder. Därför riktas lagen också mot de svenska företagens dotterföretag. Detta kan naturligtvis leda till vissa komplikationer i relationerna till andra stater. Det är denna diskussion som tas upp i det OECD-uttalande som Margaretha af Ugglas har hänvisat till.

Det har från olika motionärers sida önskats vissa ytterligare restriktioner, t. ex. en bestämmelse om för hur lång tid dispenser kan ges. Jag tror att det är ganska klokt att vi inte heller här krånglar till det för mycket utan att vi låter hela den här frågan bli föremål för en översyn under de närmaste åren. Utskottet ställer sig bakom tanken att frågan senast den sista december 1990 skall ha gått igenom, och att vi skall kunna få en revision av Sydafrikalagen. Det finns nu en rad frågor där vi inte är beredda att binda utredningen, utan vi vill låta den vara så förutsättningslös som möjligt. Detta är inte heller, som vi i utskottet ser det, något som gör att företagens möjligheter att utvidga sin verksamhet i Sydafrika på något sätt påverkas. Det får inte ske någon

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

utvidgning av verksamheten, det får endast ske en viss ersättning av försliten materiel. Det ger möjlighet för företagen att överleva, om de så önskar, tills den dagen kommer då apartheidpolitiken har avskaffats och då Sydafrikas folk är fritt igen.

Namibiafrågan skall jag bara nämna med ett par ord. Handeln med Namibia är utomordentligt liten. Den varierar något från år till år. Den direkta handeln gick när det gäller svensk import ett av de år vi har granskat upp till 29 000 kr. Det motsvarar några pålsar. Utskottet har menat att det är för små belopp det handlar om för att man på grund av detta skall införa en ny princip i vår utrikeshandel och totalförbjuda handeln med Namibia. Handeln har en för liten omfattning för att man skall göra detta.

Den stora handeln med Namibia har vi ingen överblick över. Det gäller varor – diamanter och annat – som går genom Sydafrika och som kommer ut på marknaden i Amsterdam och på andra ställen.

Vi har ingen aning om varifrån de sakerna kommer – det har vi ingen kontroll över. När den stora boven, Sydafrika, klarar sig är det kanske inte rimligt att sätta åt offret, Namibia, för den lilla handel som det trots allt rör sig om. Av det skälet har vi avvisat ett förslag om sanktioner i detta avseende.

Herr talman! Jag vill sluta där jag började genom att säga att det är mycket viktigt för oss alla att vi slår vakt om de strävanden som finns i vårt land, ute i de breda folklagren, att fördöma apartheidpolitiken. Vi bör informera om vad som händer i Sydafrika. Vi skall också ge pengar till information utomlands, via våra folkrörelser, om Sydafrikasituationen. Målet skall vara ett fritt södra Afrika, förbättrade levnadsförhållanden för alla folk i södra Afrika, avskaffandet av apartheid och ett liv i mänsklig värdighet för alla människor i södra Afrika.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Anf. 10 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag har inga möjligheter att vara vare sig optimist eller pessimist beträffande utvecklingen i Sydafrika. Vad Sverige kan göra är att på de sätt som är möjliga och med de medel som vi kan utnyttja söka verka för en fredlig utveckling. Det måste vara en gemensam förhoppning i denna kammare att det skall gå att verka för en sådan, att apartheidsystemet kan avskaffas och att det blir en fredlig och demokratisk utveckling i Sydafrika.

Vad vi vänder oss emot, Stig Alemyr, är Sydafrikalagens förbud mot investeringar. Det är faktiskt ett avsteg från etablerad svensk politik, från en mycket viktig princip i svensk utrikespolitik som vi är eniga om i alla andra fall.

Vi i moderata samlingspartiet tycker att detta är en oerhört viktig folkrättslig princip och att det är allvarligt att vi gör ett avsteg från den. Genom avsteget från vår grundläggande uppfattning kan det hävdas att vi indirekt, ur folkrättslig synpunkt, erkänner det rättfärdiga i sanktioner som stormakter utan stöd i FN:s säkerhetsråd inför som ett led i sin utrikes- och handelspolitik.

Vi menar att ensidiga sanktioner strider mot svensk utrikespolitik, som vi

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

alla i grunden egentligen är eniga om. Det är därför som vi har sagt nej till denna lag.

Anf. 11 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag är naturligtvis, som jag har sagt tidigare, mycket nöjd med att vi har Sydafrikalagen. Jag är också i vissa stycken nöjd med de nya bestämmelser som har tillkommit. Jag vill beteckna dem som en breddning av lagen, vilket är bra.

Stig Alemyr nämnde ingenting om 8 §, som är en nyhet i lagen och som det skulle vara intressant att få höra något ytterligare om. Jag tyckte att vi kom fram till en mycket bra kompromiss i näringsutskottet. Det enda som krävdes var ett litet tillägg i 8 §. Det skulle vara intressant att få höra vilka argument som har anförts av utrikesutskottets majoritet för att inte gå med på denna klara förbättring av lagen, som jag tror skulle ha uppfattats mycket positivt på många håll.

När det gäller tidsbegränsningen för dispenser till 1990 har vi, som jag sade tidigare, inte drivit denna fråga vidare. Efter de diskussioner som vi förde i näringsutskottet släppte vi i utrikesutskottet kravet på en tidsbegränsning till 1990. Det gjorde vi naturligtvis med utskottets skrivningar som underlag. Detta ställer självfallet ökade krav på regeringen. Om det inte blir bättre, måste regeringen ganska snart ta itu med denna fråga. Regeringen kan då inte bara sätta sig ned och hänvisa till att det finns en utredning som i god tid före 1990 skall ta sig an problemet. Det var detta som vi stödde oss på när vi släppte tidsbegränsningskravet, som också är mycket viktigt i dessa sammanhang.

Det talas här mycket om tredje land och om OECD:s protester, som i dag på morgonen har slagits upp ganska stort i en högertidning. Skulle vi vika oss för påtryckningar från det internationella kapitalet på det sätt som här framtonar, tycker vi från vårt partis sida att det är ganska dåligt beställt med den svenska självständigheten. Det finns grund för att avvisa propåerna om att lagen skulle vara ett brott mot OECD-reglerna. Det bör framhållas.

De som egentligen stöder utvecklingen i Sydafrika, det är de verkligt reaktionära kretsarna i USA, men de gör det emot en ganska stor amerikansk opposition, som är mycket kritisk mot Sydafrika. Som jag nämnde tidigare har Sydafrika stöd också från Israel, som har ett omfattande utbyte med Sydafrika på alla plan, inte minst på det militärindustriella planet. Men i övrigt är det en ganska kraftig internationell opinion emot vad som händer i Sydafrika.

Slutligen några ord om handeln med Namibia. Det är alldeles riktigt som Stig Alemyr säger, att vår handel med Namibia uppgår till mycket små summor. Men just därför skulle vi mycket väl ha kunnat göra en politisk markering. Man skulle inte ha behövt hänvisa vare sig till GATT-bestämmelser eller till att det ekonomiskt skulle kunna skada Sveriges handel osv. Det hade inte kostat oss någonting att redovisa ett avståndstagande genom en bojkott mot Namibia. Argumentet att handeln går över Sydafrika tycker jag är ett argument för vår ståndpunkt, eftersom det visar att Namibia är

beroende av att kunna frakta varorna den vägen, vilket strider mot FN-beslutet om Namibias självständighet.

Nr 86

Onsdagen den
20 februari 1985

Anf. 12 STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Jag vill först kommentera den sista fråga som Oswald Söderqvist tog upp.

Vi har med stort intresse läst näringsutskottets yttrande och haft en lång diskussion om det, men i våra egna bedömningar har vi kommit fram till att något tillägg till 8 § inte behövs. De mål som åsyftas kan man nå utan att göra någon ändring av lagtexten. Det är hela skälet till att någon kompletterande lagtext inte har presenterats riksdagen.

Till Margaretha af Ugglas vill jag gärna säga att det är klart att vår Sydafrikalag om förbud mot investeringar i Sydafrika innebär ett avsteg från etablerad svensk utrikespolitik. Men det är här fråga om ett undantag, och det görs för att markera hur avskyvärd Sverige anser att apartheid är. Det går aldrig att missförstå detta. Vi har nämligen i olika sammanhang deklarerat att avsteget gäller Sydafrika och att vi därmed icke gör något generellt avsteg från principerna för vår handelspolitik. I Förenta nationerna och i andra internationella fora har vi otaliga gånger deklarerat detta, och inget land i världen kan därför hysa någon som helst tveksamhet om vad Sverige menar på denna punkt.

Därför skulle det vara utomordentligt värdefullt om hela riksdagen, även moderata samlingspartiet, ville vara beredd att medverka till förbud mot investeringar i Sydafrika, så att vi därmed fick större styrka bakom våra försök att få även andra länder att medverka till att skapa en vidgad internationell solidaritet med de svarta människorna i Sydafrika.

Anf. 13 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag lyssnar naturligtvis på Stig Alemyrs deklARATION och vet att det är den som den svenska regeringen för fram. Det är rätt av regeringen att markera att vi inte vill lämna det internationella regelsystemet, eftersom det är livsviktigt för Sverige som nation. Men frågan är hur andra nationer uppfattar detta. I utrikesutskottet har vi ju fått ta del av en promemoria som visar att andra nationer icke uppfattar saken som så enkel som vi vill framställa den och att man bl. a. inom OECD har ställt frågor till Sverige, eftersom man anser att det gäller extraterritoriell lagstiftning. Vi vill alltså framställa den här frågan som enkel, men andra nationer uppfattar den inte som enkel. Det visar att detta ändå är ett brott mot det internationella regelsystemet, som är livsviktigt för Sverige som en liten nation med en stor handel.

Anf. 14 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag betvivlar självfallet inte ett ögonblick att man i utrikesutskottet har läst näringsutskottets yttrande.

Enligt min mening innebär 8 § något nytt. Den innebär faktiskt den största förändringen i den ny lagen jämfört med den gamla. Den öppnar för, som

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Stig Alemyr uttryckte det, en mindre byråkratisk handläggning, och vi ser den generella dispensgivningen som ett sätt att ganska smidigt komma ifrån den typ av rabalder som förekommit under tidigare perioder, då man har fått ge dispens till SKF, Sandvik m. fl. Nu slipper man ifrån detta, allting går smidigt och de här investeringarna kan fortsätta.

Det har riktats en mycket stark kritik mot detta. Den lilla återstod av kritik som finns har uttryckts i vår reservation nr 2 om att tidsbegränsa åtagandet enligt 8 § genom en liten komplettering. Vi tycker att det hade varit bra med en sådan komplettering. Det går naturligtvis att hävda, som utskottet har gjort i sin skrivning, att en skärpning skulle kunna få den ena eller andra negativa konsekvensen, men det hade inte skadat om tidsgränser hade angivits.

Herr talman! Jag vill slutligen yrka bifall till de reservationer som avgivits från vpk:s sida och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 15 STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Det är klart att en tidsbegränsning kunde ha skrivits in i 8 §, men eftersom regeringen ändå kan företa en sådan begränsning i sitt beslut var det inte nödvändigt. Det är inga stora skillnader i uppfattning mellan näringsutskottet och utrikesutskottet. Utrikesutskottet bedömde det icke vara nödvändigt att föra in en tidsbegränsning i lagtexten – näringsutskottet tyckte att man kunde göra det. I stort sett är det ingen som helst skillnad mellan de båda utskottens synpunkter beträffande vad som kommer att hända.

Margaretha af Ugglas! Det papper vi fått från OECD behandlar tekniska saker. Det visar att det är svåra problem. Jag vill inte påstå att detta med dotterföretag som investerar i Sydafrika är en enkel fråga. Det kan komma i kollision med både svensk lagstiftning och exempelvis brittisk lagstiftning. Den diskussionen har kommit från Storbritannien. Det är ett svårt problem, som vi får lösa på något sätt.

Av dessa tekniska skäl får man inte hindras att göra den större insatsen mot apartheid i Sydafrika. Det är litet olyckligt om Margaretha af Ugglas just hänvisar till att det är tekniskt besvärligt och att vi därför inte vill göra någonting. Det är vår vilja att göra en insats och att göra det allra bästa av denna insats för de svarta människorna som är det avgörande. Jag upprepar att jag beklagar att det inte kan vara total enighet om detta i den svenska riksdagen.

Anf. 16 Statsrådet MATS HELLSTRÖM:

Herr talman! De senaste åren har inte visat på någon reform som pekar i riktning mot en ändring av apartheidpolitikens grundvalar. Hemlandspolitiken och tvångsflyttningarna fortsätter. Den nya konstitutionen, som har berörts i debatten här, ställer den svarta befolkningsmajoriteten utanför det parlamentariska systemet. Rasåtskillnadssystemet fördjupas och permanentas. Genom att systemet är fastställt i lag är situationen i Sydafrika unik. I själva verket försämras situationen och förvärras läget i viktiga avseenden för

*Förbud mot in-
vesteringar i Syd-
afrika och Namibia*

de svarta. Rasdiskrimineringen i apartheidsystemet har funnits länge, men genom den s. k. hemlandspolitiken har sedan 1970 åtta miljoner människor förlorat det allra sista av sina rättigheter genom att de t. o. m. förlorat rätten som medborgare i sitt eget land. Åtta miljoner människor har alltså successivt efter 1970 förlorat sitt medborgarskap i sitt eget land.

Sydafrika fortsätter sin aggressiva politik gentemot grannstaterna. Överenskommelserna med Angola och Moçambique har ännu inte lett till några positiva resultat, MNR-gerillan opererar fortfarande i Moçambique och sydafrikanska trupper är kvar i södra Angola. Sydafrikas olagliga ockupation av Namibia fortsätter. Utvecklingen under det gångna året har tyvärr inte fört Namibiafrågan närmare sin lösning.

I höstas ökade våldet och oron i Sydafrika. Omfattande demonstrationer har ägt rum, bl. a. mot parlamentsvalen, mot undervisningssystemet, mot hyreshöjningar. Bitterheten och otåligheten bland de svarta ökar. Utvecklingen har fortsatt att skärpas. Sedan den tid i höstas då vi lade fram propositionen och försökte beskriva läget i Sydafrika har läget ytterligare tillspetsats. Det har ju också berörts i debatten här.

I november organiserades en omfattande arbetsbojkott, en s. k. stay-away-aktion. Bojkotten, som stöddes av de ledande svarta fackföreningarna, fick en imponerande stor anslutning. För första gången, tror jag, engagerade sig fackföreningarna i en politisk demonstration i samarbete med politiska ledare och studentledare.

Regimen svarade med osedvanlig brutalitet. Polis och militär gick in i de svartas bostadsområden för att slå ner motståndet. Drygt 80 människor dog och hundratals sårades. Otaliga arresteringar och fängslanden av oppositionsledare och fackföreningsledare ägde rum.

De grupper och organisationer inne i Sydafrika som arbetar för en förändring står nu mer enade och beslutsamma än förr. Den politiska medvetenheten och samarbetet mellan framför allt fackföreningarna och olika oppositionsgrupper har skärpt tonen i motståndet. Den sydafrikanska regimen känner sig uppenbarligen hotad och trängd. Regimens repressiva åtgärder mot oppositionen fortsätter ju. Många har här nämnt att så sent som i går arresterades åter ett antal ledande apartheidsmotståndare, anklagade för högförräderi, bl. a. Albertina Sisulu, en av ordförandena i UDF, och prästen Frank Chikane, som i december förra året gästade Sverige och träffade en del av oss som nu är närvarande i den här kammaren. Polisen genomförde razzior och husundersökningar hos flera av de största organisationerna. I samband med tvångsflyttningarna från Crossroads i Kapstaden rapporteras om våldsamma sammandrabbningar mellan poliser och befolkningen med flera dödsskjutningar som följd.

Det är därför i detta läge extra angeläget att omvärldens stöd och bidrag till kampen mot apartheid ökar och att det internationella trycket mot den sydafrikanska regimen skärps.

I den svenska regeringens budgetproposition föreslås ökat bistånd till södra Afrika och till befrielseörelserna och ökat bilateralt bistånd till frontstaterna. Det rör sig totalt om ökningar med ungefär 95 milj. kr. Det

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

betyder att totalt 1,7 miljarder kronor av vårt bistånd går till södra Afrika – eller 40 % av hela vårt bilaterala bistånd.

Förslagen i den Sydafrikaproposition som nu diskuteras skärper vår Sydafrikapolitik i flera avseenden. Det gäller bl. a. investeringsförbudet, som kompletterats med förbud mot finansiell leasing. Lån till sydafrikanska staten och dess myndigheter förbjuds. Svenska företag blir skyldiga att lämna uppgift om överlåtelser och upplåtelser av patent och tillverkningsrättigheter – licenser. Regeringen föreslås få bemyndigande att införa förbud mot sådan tekniköverföring.

Jag vill i detta sammanhang med tanke på Oswald Söderqvists inlägg påpeka att frågan om kärnteknologi och kärnteknisk utrustning redan är reglerad i lagen om kärnteknisk verksamhet, som antogs år 1984. På den punkten kan alltså Oswald Söderqvist vara alldeles lugn; någon sådan överföring kan inte förekomma ens med den lagstiftning vi har nu.

Det blir också en formell tillsynsmyndighet för lagen. Det har påpekats under den tidigare debatten att det i detta avseende har funnits en brist. Kommerskollegium får rollen att vara tillsynsmyndighet.

Andra förslag, som inte direkt berör investeringsförbudet, är följande:

Det gällande förbudet mot export till Sydafrika av krigsmateriel utvidgas. FN:s vapenembargo har ju en vidare syftning än den vanliga krigsmateriellagstiftningen, och här sker alltså en utvidgning.

Den svenska regeringen tar med övriga nordiska regeringar upp frågan om nedläggning av SAS flygförbindelse med Johannesburg.

Regeringen avser också att gå ut med en ny rekommendation till myndigheter och institutioner med riktlinjer för att undvika kontakter med Sydafrika när det gäller kultur, vetenskap och idrott.

Myndigheter och institutioner rekommenderas även att avstå från upphandling från Sydafrika.

Politiska partier, fackföreningar och folkrörelser får enligt vårt förslag 1 milj. kr. för att utomlands sprida information om den svenska Sydafrikapolitiken – utöver de bidrag som tidigare har getts. Folkrörelsernas engagemang är ju mycket viktigt, både här hemma och i den internationella opinionsbildningen.

Jag skulle också vilja beröra FN:s Namibiadekret, som har tagits upp i några motioner. Enligt dekretet förbjuds all prospektering, utvinning, försäljning, utförsel m. m. av naturtillgångar utan Nambiarådets samtycke. Sverige har stött resolutioner i generalförsamlingen som åberopat dekretet och understrukit betydelsen av att det respekteras. Den svenska regeringen har också fäst de privata näringslivsorganisationernas uppmärksamhet på dekretet. Det finns heller inte något svenskt företag i Namibia som bedriver verksamhet av den art som anges i dekretet. Till följd av det investeringsförbud som vi har i Sverige är det också högst osannolikt att någon sådan rörelse skulle kunna tillkomma. Genom vårt investeringsförbud går vi på den punkten i själva verket längre än säkerhetsrådets rekommendationer när det gäller Namibia.

Sverige uppfyller sålunda i huvudsak redan kraven i Namibiadekretet, dels

*Förbud mot in-
vesteringar i Syd-
afrika och Namibia*

inom investeringsförbudet, dels genom statsmakternas rekommendationer till statliga och privata företag.

Ett förbud mot import från Namibia, som föreslås i ett par motioner, skulle enligt min mening vara ett slag i luften. Nog skulle det se egendomligt ut om vi, när vi inte har möjlighet till en isolerad handelsbojkott av förtryckaren, ockupationsmakten Sydafrika, i stället skulle bojkotta offret, Namibia. Jag tror att en sådan åtgärd av en internationell opinion skulle uppfattas så, att Sverige gjorde kosmetiska protester, som inte betyder någon uppoffring för oss själva – till skillnad mot investeringsförbudet, som verkligen är inriktat mot svenska ekonomiska intressen i Namibia. Den handel det gäller har dessutom, som framhållits av Stig Alemyr, en så utomordentligt liten omfattning att det förbud som avses verkligen skulle uppfattas som ett slags kosmetika, och det är vi inte intresserade av i vårt bidrag till den internationella opinionsbildningen.

Ett förbud skulle dessutom med lätthet kunna kringgås genom att handeln leds över Sydafrika. Någon kontroll härav vore inte möjlig. Vi har den principen att våra lagar skall vara möjliga att kontrollera. Det är också en viktig princip för trovärdigheten i vår politik.

Jag vill vidare påminna om att innebörden av Namibiadekretet, som vi här har talat om, ingalunda är något renodlat importförbud. I stället kommer regeringen, som vi har sagt i propositionen, att ånyo fästa de privata näringslivsorganisationernas och de statliga företagens uppmärksamhet på Namibiadekretet som sådant.

Ett viktigt mål för vår Sydafrikapolitik är ju att få andra länder att följa vårt exempel, även om det inte skulle ske just genom den form av lagstiftning som vi har, utan kanske i stället genom att andra länder praktiskt bidrar till en internationell isoleringsaktion mot Sydafrika. Det är många som har sagt, och det har också framhållits från moderaterna i dag, att ingen har följt efter och att det inte har blivit någon sådan här effekt, men det finns nu viktiga signaler i en annan riktning:

I USA har Sydafrikadebatten intensifierats kraftigt, och kraven på åtgärder mot Sydafrika ökar i styrka och vinner anslutning från allt större grupper. Redan har t. ex. flera delstater och ett tjugotal stora städer fattat egna beslut om att från sina pensionsfonder avveckla aktieinnehav i amerikanska företag som har intressen i Sydafrika. Ytterligare 20 delstater överväger en sådan lagstiftning. Hur stora belopp som till dags dato avvecklats är svårt att säga, men enligt uppgifter i amerikansk press uppskattar man beloppet till ett par hundra miljoner dollar.

Även i den amerikanska kongressen diskuteras aktioner för isolering av Sydafrika. Representanthuset har gått längst, men som bekant krävs både senatens och representanthusets samtycke. En s. k. sammanjämningskommitté gemensam för senaten och representanthuset har kommit fram dels till att föreslå förbud mot lån till den Sydafrikanska regeringen, dels till att uppdraga åt State Department att årligen rapportera om utvecklingen i de amerikanska dotterbolagen i Sydafrika. Ytterligare, längre gående, förslag har framställts under behandlingen av dessa frågor i kongressen.

I Norge har det nyligen presenterats en rapport med förslag om åtgärder mot Sydafrika, och den norska regeringen förväntas inom kort fatta beslut om utvidgade och skärpta åtgärder mot Sydafrika. I Holland har parlamentet gjort vissa principrekommendationer, även om ännu ingen lagstiftning har antagits på området.

Det är sålunda inte betydelselöst för den internationella debatten vad vi gör i Sverige, bl. a. eftersom vårt land är det första som har infört en lag av Sydafrikalagens typ. Vår lag tjänar alltså redan nu som exempel i den internationella debatten på parlamentsnivå. Därför är det också viktigt hur vi hanterar vår lag. I det sammanhanget är det både viktigt och glädjande att enigheten är så stor i den svenska riksdagen, där endast moderaterna helt ställer sig vid sidan om. I första hand gäller den diskussion som vi för hur den tekniska tillämpningen av lagen bäst skall utformas. Denna debatt är självfallet väsentlig för att vi skall få en lag som fungerar så bra som möjligt. Om vår Sydafrikapolitik och vår Sydafrikalags inriktning och om de skärpningar som föreslås råder det sålunda en stor och bred enighet här i riksdagen. Det ger också tyngd och respekt i andra länder åt vår politik.

Anf. 17 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! I vpk:s motion med anledning av denna proposition har vi uttryckt att regeringens analys och beskrivning i propositionen är mycket bra. Det är ett framsteg jämfört med vad som tidigare har sagts från olika regeringar. Jag vill gärna framföra det en gång till. Vad vi har kritiserat är tillämpningen av lagen och att den skärpning av lagen som vi gärna skulle ha sett, mot bakgrund av den analys som regeringen själv har gjort, inte blev litet kraftigare.

Jag vill något beröra teknikexporten. Jag känner väl till bestämmelsen i kärnsäkerhetslagen. Jag satt själv med i den utredning som förberedde lagstiftningen, och vi hade mycket långa diskussioner om just detta. Det har sagts i andra sammanhang, och jag vill påpeka att Sydafrikalagen är unik. Därför hade det enligt min uppfattning varit mycket lämpligt att i denna lagtext också införa speciella bestämmelser om teknikexporten.

Vi kan jämföra med krigsmaterielexporten, där vi har en lagstiftning som gäller generellt för alla länder, precis som kärnsäkerhetslagen. Men det oaktat har FN beslutat om vapenembargo, som den svenska regeringen har anslutit sig till. I den nya lagen har regeringen här i Sverige gått vidare och skärpt vapenembargot, trots att det egentligen inte skulle behövas – vi har en mycket bra krigsmaterielexportlag, där det anges exakt till vilka vi får sälja vapen och krigsmateriel. Just på grund av Sydafrikafrågans unika karaktär finns det alltså all anledning – även om vi har en generell lagstiftning – att speciellt ta upp detta med teknikexporten.

Frågan om kärnteknik är särskilt viktig när det gäller Sydafrika. Israel och Sydafrika har i många år samarbetat på kärnenergi- och kärnvapenområdet. Jag ifrågasätter om det inte är ett brott mot icke-spridningsavtalet, som syftar till att över huvud taget inte bidra till att befordra någon som helst kärnenergiteknik i Sydafrika, varken för kraftproduktion eller för vapenpro-

duktion. Det är bakgrunden till de krav som vi från vpk:s sida har framfört i dessa sammanhang.

När det gäller Namibia vill jag upprepa vad jag sade förut, nämligen att vi gott hade kunnat göra en markering, som inte hade kostat oss någonting. Det hade inte varit ett slag i luften utan en opinionsbildande åtgärd, som det hade varit bra att genomföra. Beträffande befrielseörelsernas och andras åsikter, som vi tidigare har talat om, har SWAPO i Namibia, precis som ANC i Sydafrika, begärt sådana här åtgärder.

Anf. 18 Statsrådet MATS HELLSTRÖM:

Herr talman! Exporten av kärnteknologi täcks in av den lag som antogs 1984. Den skärpning av vapenembargot som Oswald Söderqvist talade om gäller också i högsta grad kärnvapen lika väl som andra vapen.

När det gäller GATT, som har berörts av Oswald Söderqvist och andra, har diskussionen lagts upp så, att någon har sagt att man tror att det i första hand är möjligt att uppnå vissa typer av importstopp utan att därmed överge GATT-avtalet. Någon annan tror att man skall kunna suspendera Sydafrika från GATT och därmed slippa de GATT-regler som gäller. Ytterligare någon föreslår, liksom vpk, att det skall införas vissa typer av importregleringar, att det bör gå att söka undantag i GATT.

Det är så att suspension inte finns i GATT, och därmed faller den punkten.

Importstopp står i direkt strid med GATT:s regler, om det riktar sig mot ett land och inte är orsakat av egna svårigheter. Det är det ju inte fråga om i detta fall.

Jag vill ta upp en fråga som är viktig med tanke på hur vi skall agera internationellt. Om vi följer de framlagda förslagen och säger att det inte gör så mycket om vi bryter mot reglerna löper vi en mycket stor risk att Sydafrika skulle vinna en process mot Sverige när det gällde att lösa en tvist i GATT. GATT:s regler är nämligen inte på något sätt oklara på dessa punkter, utan de är mycket klara. Jag föreställer mig att det inte är på det sättet vi vill bidra till den internationella opinionsbildningen, att Sydafrika skulle vinna en process mot Sverige. Jag tror att om vi skulle genomföra den typen av åtgärder skulle man tyvärr le i mjugg i Pretoria.

Då återstår det andra förslaget som har lagts fram. Man kan, som jag tror att Oswald Söderqvist har sagt, söka undantag från GATT:s regler, s. k. waver. Det är en sorts befrielse från sina förpliktelser inom GATT. För att få ett sådant undantag från GATT fordras det rent tekniskt att man har två tredjedels majoritet. Det är också underförstått att syftet med en framställan om undantag skall vara förenligt med GATT:s syften, där en ökning av handeln är ett centralt element. Och det är inte precis relevant i fallet med Sydafrika, där man i stället vill minska handeln. Inget land har heller hittills fått GATT:s godkännande för att på det sättet kunna genomföra politiskt motiverade handelssanktioner. Så även med detta andra förslag att formellt söka undantag från GATT:s regler – och inte bara strunta i dem – löper vi, eftersom GATT:s regler är tydliga, stor risk att bli nedröstade. Då vinner Sydafrika mot Sverige i GATT och skulle därmed naturligtvis också vinna en

poäng i den internationella debatten om isoleringen av Sydafrika.

När vi har en stor enighet och när alla i riksdagen på allvar vill vidta sådana åtgärder som har betydelse i internationellt sammanhang, låt oss då inte köra in i en återvändsgränd där vi i själva verket, genom vårt handlings sätt, skulle riskera att stödja Sydafrika, om vi verkligen genomför dessa förslag internationellt. Det vore ingen hjälp för att stärka den internationella opinionsbildningen.

Anf. 19 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag tar upp det sista först. GATT-reglerna och vår anslutning till dem är självklart mycket komplicerade saker. Men håll ändå med om, Mats Hellström, att GATT-reglerna – som jag sade i mitt första anförande – verkligen inte har tillkommit för att ge stöd åt ett sådant system som det i Sydafrika. Vi kan väl vara överens om att det inte är andemeningen i dessa internationella bestämmelser, som har tillkommit för att främja utvecklingen för alla människor. Ur den synpunkten har man åtminstone en moralisk ryggrad när man tar upp ett sådant här resonemang.

Jag tyckte också att Mats Hellströms egen redogörelse för de olika GATT-bestämmelserna skulle kunna öppna möjligheter att ta upp en diskussion om detta. Om vi fortfarande, precis som när vi talade om den förra frågan, är överens om att Sydafrikaproblemet är ett unikt internationellt problem där vi har agerat – så långt har moderaterna rätt – i strid med våra andra principer i sådana här frågor, och det är rätt agerat, kan det också gälla i den här frågan. Här tycker jag att det blir en skiftning i Mats Hellströms diskussion. Här svänger han plötsligt tillbaka till formaliteter i internationella organisationer och lämnar det moraliska anslag som finns i propositionen och som kommit fram i Mats Hellströms första anförande, som jag tyckte var mycket bra. Vi kan inte helt plötsligt när det dyker upp internationella bestämmelser som är svåra och komplicerade bara hänvisa till formaliteter och säga: Det går inte. Jag tycker fortfarande att det finns anledning att regeringen tar fasta på vad vårt parti har sagt i den här frågan.

Visst finns det lagbestämmelser när det gäller exporten av kärnteknologi och sådana saker, men det finns också här en speciell omständighet och det är att Sydafrika de facto, fast det inte är offentligt preciserat och omtalat, är en kärnvapenmakt och har kärnvapen. Vi bör inte hjälpa till att bygga ut detta ytterligare genom att tillåta någon som helst export av kärnteknologi till den staten.

Anf. 20 Statsrådet MATS HELLSTRÖM:

Herr talman! Oswald Söderqvist säger att jag skulle ägna mig åt formaliteter. Men det räcker inte att vi sitter och är nöjda i den här kammaren. Vi önskar bidra till en internationell påtryckning i verkligheten mot Sydafrika. Då är verkligheten också vad vi och andra länder gör, hur vi agerar i de internationella organisationerna. Då tror jag för min del att det skulle vara till direkt skada för saken, att kunna skapa internationella påtryckningar på Sydafrika, om Sverige skulle gå fram med förslag där vi

riskerade att bli nedröstade, där vi riskerade att Sydafrika i en internationell organisation skulle vinna mot oss. De skulle vinna mot oss just på isoleringsfrågan. Det skulle vara en framgång för dem, inte för de internationella påtryckningarna mot dem. GATT:s regler är tyvärr entydiga, Oswald Söderqvist. Det handlar om att öka handeln.

Det som kan bryta upp GATT:s regler är om FN:s säkerhetsråd med de bestämmelser FN har beslutar om en handelsbojkott mot Sydafrika. Detta önskar Sverige. Vi önskar få till stånd en sådan allmän handelsbojkott mot Sydafrika. Därför tillhör vi de tyvärr alltför få länderna i FN som driver den frågan. Vi kommer att fortsätta från den svenska regeringens sida att med all kraft vi förmår driva kravet att FN:s säkerhetsråd skall besluta om en allmän handelsbojkott mot Sydafrika – som vi i så fall naturligtvis ställer upp på.

Slutligen skall jag ta upp en fråga som berörts tidigare, nämligen de olika förslag som har funnits i olika utskott om tidsgränser, om vilken typ av kriterier som skall tillämpas när man bedömer dispenser och annat. Jag tror liksom utrikesutskottets företrädare Stig Alemyr att detta i första hand är en praktisk fråga. När vi skall bedöma företagens ansökningar om dispenser, som vi av olika skäl anser alltför omfattande, är det självfallet att vi redan nu försöker göra en helhetsbedömning där vi väger in olika element – såsom utvecklingen i allmänhet i företagen och andra kriterier än de specifikt uppställda. Det måste man göra, och det ger redan nuvarande lagstiftning möjlighet till.

Det hela är en fråga om hur man praktiskt hanterar lagen, och jag är överens med de företrädare för olika partier som har sagt att det är mycket viktigt vilken praxis regeringen nu utvecklar. Det är viktigt för att lagen i praktiken skall innebära den skärpning som vi alla är överens om är nödvändig.

Anf. 21 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Avskyn mot apartheidpolitiken i Sydafrika har en mycket bred förankring i svensk folkopinion. Det har också visat sig mycket tydligt under denna debatt i dag.

Sydafrika är det enda land i världen som har rasismen som ett element i sin konstitution – som alltså har en konstitution som bygger på en minoritets förtryck av en befolkningsmajoritet på rasmässiga grunder. Det är således olagligt i Sydafrika att bortse från människors hudfärg och ras och behandla dem lika.

Det finns förvisso många avskyvärda regimer i världen och många länder där det i och för sig finns ett förtryck, som på många sätt kan jämföras med det som finns i Sydafrika, men Sydafrika är ändå unikt genom att det är en stat som är uppbyggd på en rasistisk ideologi. De försök som har gjorts att göra kosmetiska förändringar av apartheidpolitiken är inte särskilt djupt rotade. Det slag som nu har riktats mot bl. a. UDF – den nya breda organisation som har arbetat i Sydafrika för att få en annan ordning till stånd – visar hur oförsonlig regimen är mot alla som försöker åstadkomma en ändring i demokratisk riktning.

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Vi har alla ett ansvar när det gäller att arbeta för en annan ordning i Sydafrika, även vi som lever i andra länder. Vi har ett ansvar för att medverka till att isolera Sydafrika internationellt – detta på två grunder.

För det första finns den moraliska grunden. Vi får inte vara delaktiga i apartheidpolitiken. Vi kan inte försvara att vi är med via t. ex. svenska företag och tjänar pengar på apartheidpolitiken. Det är ett motiv till att försöka minska våra ekonomiska kontakter med Sydafrika så mycket som möjligt. Det här är naturligtvis en fråga som var och en som i sin dagliga gärning, i sitt företag, har relationer till Sydafrika bör fundera över. Det är en fråga vi bör ställa oss som konsumenter, nämligen på vad sätt vi vill vara involverade i apartheidpolitiken.

Men vi har också anledning att försöka praktiskt påverka utvecklingen i Sydafrika. Vi kan göra det genom politiska markeringar, och vi kan göra det genom att försöka skapa ett ekonomiskt tryck mot regimen i Sydafrika som kan påverka utvecklingen. Det råder ju inget tvivel om att det internationella trycket mot det dåvarande Rhodesia var en bidragande orsak till att Rhodesia upphörde att vara en rasiststat och blev det fria Zimbabwe, även om det egna folkets befrielsekamp naturligtvis var det viktigaste.

Det står helt klart att enskilda svenska insatser inte på något märkbart sätt påverkar den sydafrikanska ekonomin, utan förutsättningen för att våra åtgärder skall få någon effekt är att vi får andra länder med oss. Som här har framhållits flera gånger är vi inte så ensamma om att vidta ensidiga åtgärder mot Sydafrika, utan andra länder gör detsamma eller diskuterar att göra det.

För att bidra till att skapa en samordning av de olika typer av påtryckningar som kan aktualiseras i skilda industriländer har det bildats en västeuropeisk samarbetsorganisation mellan parlamentariker som är engagerade i Sydafrikafrågan – Association of West European Parliamentarians for Action against Apartheid, AWEPA. Den organisationen har också många medlemmar i den här kammaren. Det är vår förhoppning att detta samarbete skall kunna bidra till att öka det internationella trycket mot Sydafrika. Det borde egentligen ligga i alla folkgruppers i Sydafrika intresse att så snart som möjligt få till stånd en avveckling av apartheidsystemet. Ju längre det nuvarande förtrycket pågår, desto våldsammare kan man räkna med att konsekvenserna blir den dag då människorna inte längre finner sig i förtrycket.

I det aktuella betänkandet behandlas en rad motioner, som jag har väckt tillsammans med partikamrater. I motion 962 vill vi att definitionen av krigsmateriel skall utvidgas. Sverige har liksom andra FN-stater ett embargo på krigsmateriel till Sydafrika. Men det finns många produkter som har dubbel användning, dvs. både civil och militär, och som det tidigare har varit möjligt att exportera till Sydafrika. Nu sker det en viss skärpning på detta område genom att viss datautrustning, terrängfordon och drivmedel också klassas som krigsmateriel. Därmed har man gått önskemålen i min motion en bra bit till mötes. Jag tycker att det är ett värdefullt steg framåt.

I motion 963 föreslår vi att Sverige skall arbeta för ett oljeembargo mot Sydafrika. Det finns redan ett oljeembargo, som bl. a. OPEC-staterna ingår

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

i. Men vi tycker således att även Sverige bör delta i ett oljeembargo mot Sydafrika. Visserligen är vi själva inte oljeexportörer i någon nämnvärd omfattning, men via bl. a. vår sjöfart kan vi ändå bli involverade i oljehandeln med Sydafrika, och det är naturligtvis djupt olyckligt. Detta krav har jag själv ställt under många år, men ännu har det inte lett till något egentligt resultat. Det faktum att drivmedel nu räknas som krigsmateriel kan dock anses vara ett steg i den riktning som jag är ute efter. Jag misstänker att det finns anledning att återkomma till den här frågan flera gånger.

I motion 964 tar vi upp ett mycket speciellt problem i Sydafrika, nämligen att företag kan klassas som s. k. key points, dvs. nyckelfunktioner. De företag som klassas som sådana måste vidta en lång rad försvarsåtgärder. De måste själva sätta upp säkerhetsstyrkor osv. De säkerhetsrisker man vill värja sig mot är naturligtvis åtgärder från företrädare för den svarta befolkningsmajoriteten. Företagen i fråga blir alltså ett led i apartheidsystemets försvar av sina orättvisor och ett försvar mot befolkningsmajoritetens krav på en demokratisk utveckling. Om ett företag klassas som key point eller ej är hemligt. Det är alltså svårt att veta vad som gäller. Det kan mycket väl vara så att även svenska företag ingår i detta system, dvs. att svenskägda företag direkt ingår i försvaret av apartheidsystemet. Det är naturligtvis en ganska skrämmande tanke. Vi som står bakom motion 964 har föreslagit att regeringen skall försöka utreda huruvida svenska företag är inblandade i detta system.

Utskottets svar är något svävande. Man säger nej till en utredning men förklarar sedan ändå att man självfallet anser att regeringen bör utnyttja de vägar som står till buds för att klargöra om svenska företag är klassade såsom nyckelfunktioner. Detta uppfattar jag som att utskottet i praktiken tillstyrker vad vi föreslår i denna motion. Därför finns det anledning för oss att vara nöjda med utskottets svar på denna punkt.

Motion 1542 tar upp kravet på bojkott av Namibia. Denna fråga har redan diskuterats i kammaren. Namibia är inte med i GATT. Det hindret föreligger inte. Det finns ett dekret från Namibiarådet, som visserligen inte – vilket Mats Hellström påpekade – innebär ett renodlat exportförbud men innebär förbud mot export av naturresurser från Namibia. Eftersom Mats Hellström underströk att det inte var ett renodlat exportförbud, frågar man sig om handelsministern har kännedom om några varor som exporteras från Namibia och som inte i någon form innehåller naturtillgångar från Namibia. Vill man förbjuda export av naturtillgångar från Namibia, har man i praktiken därmed förbjudit all nu aktuell export från Namibia.

Mats Hellströms argumentation när det gällde just förbudet mot import av varor från Namibia var väldigt egendomlig på många sätt. Att åberopa att det inte är ett renodlat exportförbud är som sagt inte särskilt relevant, eftersom den faktiska exporten från Namibia såvitt jag vet alltid innehåller någon form av naturresurser från Namibia.

Sedan sade Mats Hellström att det skulle vara märkligt att inte bojkotta förtryckaren Sydafrika men däremot bojkotta offret Namibia. Men Namibiarådet har just krävt att man skall förbjuda export av naturresurser från

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Namibia. Jag vill då fråga om Mats Hellströms uttalande här skall uppfattas som ett avståndstagande från innehållet i dekret nr 1 från Namibiarådet.

Även SWAPO, befrielse rörelsen i Namibia, har förordat detta exportförbud. Anser Mats Hellström att SWAPO har fel, när organisationen vill ha ett förbud mot export av varor från Namibia? Såvitt jag kan förstå borde vi faktiskt, naturligtvis med de begränsade möjligheter till kontroll som vi har, ändå göra vad vi kan för att få stopp på importen från Namibia. Det är möjligt att man skulle kunna klara detta med en frivillig överenskommelse och att man borde försöka den vägen först, men det viktiga måste vara att vi får ett stopp på importen från Namibia. Den strider såvitt jag förstår mot dekret nr 1 från Namibiarådet.

Den lag som vi nu skall ta ställning till innebär på många sätt skärpningar. Men den har i synnerhet en svag punkt som jag ser det, nämligen 8 §, vilken gör det möjligt för företag som gör vissa åtaganden att undantas från kontroll. Vi har i motion 168 krävt en ändring på denna punkt. Det vore angeläget att fortsätta att kräva att alla företag som vill göra investeringar i Sydafrika också får sin dispensansökan prövad av regeringen. Detta krav har inte fått något stöd av utskottet. Självfallet får vi studera utvecklingen för att se om det finns risk för att 8 § försvårar våra möjligheter att på ett effektivt sätt kontrollera att lagen efterlevs.

I våra motioner har vi allmänt tagit upp kravet på att man skall försöka finna möjligheter att åstadkomma ytterligare ekonomiska sanktioner mot Sydafrika. Det stora hindret är helt klart Sydafrikas medlemskap i GATT. Jag har i en motion i år tagit upp denna fråga och menar där att vi ändå bör arbeta för att se om man kan antingen utesluta eller suspendera Sydafrika ur GATT. Självfallet skall vi inte göra det på det sätt som Mats Hellström tänker sig, alltså framlägga ett förslag och sedan ta ett nederlag i GATT, utan vi måste genom att utnyttja våra diplomatiska kanaler försöka skapa de politiska förutsättningarna för ett sådant beslut i GATT som vi skulle vilja ha.

Avslutningsvis vill jag framhålla att den lagstiftning som vi nu har fått är ett viktigt steg på vägen. Den breda opinionen på detta område är värdefull. Det är beklagligt att moderaterna mäter sig ur. Jag konstaterar dock att moderaterna är politiskt ganska isolerade i sin syn på hur man skall hantera relationerna till Sydafrika.

Numera tror nog knappast ens Reaganregeringen i USA längre på det aktiva engagemanget som ett sätt att få en ändring till stånd i Sydafrika, utan moderaterna är väl ensamma som den ståndaktige tennsoldaten i sin inställning.

Jag tänker inte ställa något säryrkande, för att inte krångla till tillvaron vare sig för talmannen eller för kammaren, men givetvis kommer jag att stödja de reservationer som stöder mina och mina kamraters motionsyrkanden.

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Anf. 22 Statsrådet MATS HELLSTRÖM:

Herr talman! Pär Granstedt ställde en fråga som kanske behöver ett klarläggande. Pär Granstedt har möjligen missuppfattat vad Namibiadekretet innebär.

Namibiadekretet innebär att man förbjuder prospektering, utvinning, försäljning, utförsel m. m. av naturtillgångar som sker utan Namibiarådets samtycke. Sverige har, som jag sagt, stött resolutionen som åberopar dekretet, och vi har understrukit betydelsen av att det respekteras.

Det finns heller inget svenskt företag i Namibia som bedriver verksamhet av den art som anges i dekretet. Eftersom vi har förbud mot investeringar, är det också utomordentligt osannolikt att något sådant företag skulle kunna uppkomma. Om ett svenskt företag direkt ger sig in på detta, vore det ju klart lagstridigt. Ett indirekt förfarande, genom förvärv av ett utländskt företag, skulle inte få dispens, så det är en rent teoretisk diskussion.

Vi har uppmanat de privata och statliga företagen att följa dekretet. Vi har också sagt i propositionen att när vi nu inför en ny lag, vill vi samla upp de olika rekommendationer som finns utöver själva lagen. Vi kommer att gå ut med en ny rekommendation till de privata näringslivsorganisationerna, där vi återigen fäster deras uppmärksamhet på Namibiadekretet.

Det är vad man kan göra för att följa dekretet. Det behövs ingen lagstiftning om importförbud. Dels har vi nästan ingen import, dels måste en handelsbojkott mot Sydafrika – av skäl som man i mycket hög grad är överens om här i kammaren – genomföras av FN:s säkerhetsråd.

Om Sverige enskilt startar en handelsbojkott, skulle detta – det är i varje fall min övertygelse – i den internationella debatten uppfattas som kosmetika. Det skulle uppfattas som att Sverige gör någonting på ett område där det inte kostar oss något. Jag är rädd för att vi därmed icke skulle bidra särskilt positivt till den internationella debatten. Vi skulle då inte framstå som så seriösa som vi nu verkligen gör, när vi i stället tar oss an det som är svenska intressen i Sydafrika och gör begränsningar där.

Anf. 23 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Jag tror inte att jag har missuppfattat innebörden i Namibiadekretet. Det framgick också av vad Mats Hellström själv sade, att det innebär bl. a. förbud mot utförsel av naturtillgångar utan Namibiarådets samtycke.

För att import från Namibia skall vara förenlig med dekret nr 1, fordras antingen att det är varor som inte innehåller naturtillgångar från Namibia – finns det någon import från Namibia som inte innehåller naturtillgångar? – eller också att importen sker med Namibiarådets samtycke. Finns det någon import som sker med sådant samtycke? Såvitt jag förstår, innehåller den i och för sig blygsamma import som sker från Namibia naturtillgångar, och vidare sker den importen utan Namibiarådets samtycke. Alltså måste denna import strida mot dekret nr 1.

Jag känner inte till att dekret nr 1 skulle på något sätt vara villkorat med ett krav på att samtidigt bojkotta Sydafrika. Jag känner inte heller till att

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

SWAPO skulle ha hävdats att man vill ha en bojkott av varor från Namibia under förutsättning att det också sker en bojkott av Sydafrika.

Jag skulle tro att såväl Namibiarådet som SWAPO anser att ett svenskt beslut om förbud mot import från Namibia – eller en frivillig överenskommelse som effektivt stoppar sådan import – är mycket tillfredsställande, även om vi inte samtidigt riktar en bojkott mot Sydafrika.

Anf. 24 MAJ-LIS LÖÖW (s):

Herr talman! Först vill jag säga att det är mycket bra att vi återigen tar upp delar av den svenska Sydafrikapolitiken till en lång och intensiv debatt i kammaren och att vi får ett beslut om skärpningar på väsentliga punkter. Sammantaget ger den s. k. Sydafrikakommitténs betänkande från i juni i fjol och den proposition vi nu behandlar en bra översikt över dagsläget i apartheidregimens Sydafrika och Namibia. De ger också en bra sammanfattning av den svenska Sydafrikapolitiken hittills och FN-arbetet.

När jag säger att vi nu debatterar "delar av" den svenska Sydafrikapolitiken vill jag därmed markera att jag tycker att det fattas något väsentligt – inte i och för sig i debatten, utan i utredningen och propositionen. Denna begränsning ligger också i själva rubriken för propositionen – förslag till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia.

Jag hade, som framgår av mitt särskilda yttrande, önskat att vi nu stod i begrepp att också skärpa vår hållning och skära av andra delar av det ekonomiska samröret mellan Sverige och Sydafrika. För ett sådant beslut i kammaren i dag ger emellertid inte utredningen och propositionen tillräckligt underlag.

Vad jag närmast efterlyser är möjligheten att begränsa importen av sydafrikanska varor liksom självklart av produkter från Namibia. Visst finns det en del resonemang kring detta i utredningen och propositionen, men de verkar ha gjorts pliktskyldigast och utan några större ambitioner. Möjligheterna att göra något åt handeln med Sydafrika avfärdas, som vi redan har hört, med GATT-reglerna. När det gäller Namibia är det handels ringa omfattning och lättheten att kringgå ett förbud genom att exportera via Sydafrika som får motivera uppgivenheten.

Herr talman! Jag skulle gärna vilja redovisa varför jag tycker att det här är en så viktig del av en trovärdig svensk Sydafrikapolitik.

Av de varor från Sydafrika som vi importerar svarar frukt och fruktkonserver för den största delen – 34 % 1982. Det är också de produkter vi som konsumenter konfronteras mera direkt med. Vi märker inte så mycket av t. ex. ferrolegeringar och krom.

Precis som den osedvanligt stora enigheten i kammaren antyder, är också de allra flesta svenskar i dag väl medvetna om vad apartheid innebär och tar avstånd från vad Sydafrikas regim står för. De är också väl införstådda med att Sverige hör till de länder som har gått längst i sin politik gentemot Sydafrika, och de stöder denna politik. För de allra flesta är det därmed obegripligt att det i många av våra livsmedelsbutiker över huvud taget finns sydafrikanska produkter och att det ankommer på deras egen vaksamhet, om

de skall lyckas undvika dessa varor.

För oss politiker blir det en omöjlig pedagogisk uppgift att börja tala om GATT-regler och frihandel och om att vi som exportberoende land måste vara emot all protektionism. Jag undrar hur många som skulle ha accepterat debatten här i kammaren som svar på sina frågor. Visst förstår folk att vi i Sverige själva har ett intresse av att få sälja fritt, men protektionism uppfattas i alla fall som att man försöker skydda inhemska produkter.

Här är det ju fråga om persikor, druvor, aprikoser osv. Dem kan vi inte odla, och följaktligen måste vi importera dem från annat håll, om vi nu absolut vill ha dessa varor. Kort sagt: Alla dessa bortförklaringar uppfattas bara som ett exempel på politikernas förmåga att slingra sig undan när folk kräver ett klart besked. Skall vi eller skall vi inte behöva finna sydafrikanska varor på våra butikshyllor? Ännu svårare att svara för sig får man om man träffar på någon som satt sig in i verkligheten för just lantarbetarna i Sydafrika, dvs. de som utnyttjas för att få fram de här produkterna.

Förra året publicerade Isolera Sydafrika Kommittén, som i dagligt tal brukar kallas ISAK, en rapport som heter Sydafrikas Svarta Lantarbetare. Underrubriken var ”– livegen förbrukningsvara”. Det är bl. a. på grundval av den rapporten som jag ansett mig ha fog för att använda uttrycket slavarbete i mitt särskilda yttrande. Men jag kan också stödja mig på det citat ur arbetsmarknadsminister Anna-Greta Leijons tal vid ILO 1983 som inleder den ISAK-rapporten:

”Ingen annan form av förtryck representerar forna dagars slaveri bättre än apartheid. Och systemet förstärks. Nu får vita arbetsgivare disponera svarta fångar, utan att ge dem lön. De gamla slavägarna hade åtminstone ett intresse av att hålla sin arbetskraft vid liv. Dagens herrar i Sydafrika verkar inte ens ha den ambitionen.”

Herr talman! Rune Ångström har redan tidigare i debatten gjort en beskrivning av lantarbetarnas situation, men jag skulle gärna vilja komplettera den med ett par citat ur den omnämnda skriften, där ISAK redovisar förhållandena för kvinnor, barn, säsongarbetare, fångarbetare, osv.

I Moiketsi arbetar kvinnor och barn på tomatfarmerna, ibland för ingen annan lön än tomater. Ett citat från en kvinnlig arbetare som har med sig sina barn på fältet: ”De dagar vi skickar barnen ut på fälten får de i alla fall nå mat i magarna.”

En arbetsgrupp inne i Sydafrika som heter Farm Labour Project avslöjar i en rapport många fall där lantarbetare inte får någon lön alls, utan bara magra ransoner av majsmjöl och utsorterade rester av vad farmen producerar.

Arbetstiden är i genomsnitt 60 timmar i veckan; det finns exempel på upp till 70 timmar i veckan. Arbetet pågår sex dagar i veckan, med något kortare tid på lördagar.

För många jordägare har det visat sig ännu lönsammare att sparka ut de ”bofasta” lantarbetarna och i stället anlita säsongarbetare från reservaten – s. k. bantustans – där överbefolkning, arbetslöshet och svält tvingar människor att acceptera arbeten på snart sagt vilka villkor som helst.

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

En avlöningsform innebär att arbetarna får en del av sin lön i form av vin under arbetsdagarna. Som följd av den regelbundna och höga vinkonsumtionen är alkoholismen skrämmande hög bland arbetarna på vingårdarna.

Till det mest uppseendeväckande i systemet hör att ägarna på söndagarna tar betalt för vinet. De tar alltså tillbaka en del av den redan magra kontantlönen från de arbetare som har gjorts beroende av en daglig vinranson.

Barnen är dubbelt undertryckta och utnyttjade, eftersom de för det första används som säsongarbetare och för det andra ges en lön som "underårig arbetskraft".

Anti-Slavery Society i London och Farm Labour Project i Sydafrika och många andra organisationer radar upp exempel på hur barn utnyttjas för att pressa lönerna och öka jordägarnas vinster.

En viktig arbetskraftskälla för det sydafrikanska jordbruket är apartheid-regimens överfulla fängelser. Den vite jordbrukaren utnämns då till "temporary warder", tillfällig fängsvaktare, och får därmed fullständig förfoganderätt över fångarna. Systemet öppnar vägen för en extrem utsugning av arbetarna, och för övergrepp och misshandel av de helt utlämnade och försvarslösa fångarna.

Ja, herr talman, jag tror inte jag behöver anföra flera exempel ur ISAK:s rapport.

Men en dag står man själv där hemma i köket med aprikosburken som man ryckt åt sig i förbifarten i en korg med varor till extrapris i butiken och läser på burken "Product of South Africa". Förstenad och skamsen, tills man nästan gråter av ilska, i vetskapen om vad som ligger bakom tillkomsten av den där burken och i vetskapen om vem som tar profiten. Man kastar burken oöppnad, man förbannar sitt slarv men också att man som politiker inte förmått se till att det här inte kan inträffa.

Och visst, herr talman, måste det gå att sprida kunskap om lantarbetarnas villkor i Sydafrika, och skapa förståelse för att det finns något som går utöver i och för sig riktiga principer om frihandel. Det måste finnas också moraliska skäl för ett importstopp.

Här vill jag något anknyta till debatten mellan bl. a. Mats Hellström och Oswald Söderqvist. Självfallet skall vi inte agera så fyrkantigt att Sydafrika kan plocka poäng i en omröstning i GATT. Det enda som skulle kunna ta över i fråga om GATT-reglerna är – som mycket riktigt har påpekats – ett beslut om bojkott i FN:s säkerhetsråd. Men det är ju så länge GATT-reglerna är som de är. Men det är ju inte FN:s säkerhetsråd som har skrivit GATT-reglerna, utan det måste naturligtvis gå att verka för en ändring av GATT-reglerna eller för att – som också har nämnts – bli av med Sydafrika i GATT utan att gå direkt till en omröstning som Sydafrika kan plocka poäng på.

Redan den Sydafrikalag vi i dag har är, som många här har sagt, ett unikt undantag – därför att det sydafrikanska rasåtskillnadssystemet är unikt. "I inget annat land förekommer en så långtgående och systematiskt bedriven och i konstitutionen stadfäst diskriminering baserad på hudfärg" – det är ett

citat ur UD:s informationsskrift om södra Afrika.

Just därför att det är unikt har vi gjort ett unikt undantag från principen att Sverige bara ställer upp på sanktionsåtgärder beslutade av FN. Det vet vår omvärld mycket väl, även om man kanske inte alltid låtsas om det för att man vill nå andra syften.

Vi gjorde ett undantag därför att vi ansåg oss inte kunna vänta på sanktionsåtgärder beslutade av FN när det gällde investeringarna. Jag menar att vi nu har väntat tillräckligt när det gäller internationella sanktioner för handeln och måste göra något i Sverige.

Det är möjligt – det har också berörts i debatten här tidigare i dag, jag tror att det var av Pär Granstedt – att det här i Sverige skulle gå att komma fram genom frivilliga överenskommelser och genom ett bredare avståndstagande från importörerna av varorna. Men där brister, tycker jag, underlaget för ett beslut i dag, både i Sydafrikakommitténs betänkande och i propositionen. Därför menar jag – inte minst med stöd av många tunga remissinstanser i yttrandena över Sydafrikakommitténs betänkande – att det är utomordentligt viktigt att vi, när det gäller handelsbojkott av både Sydafrika och Namibia i den utredning som har aviserats och som enligt vad vi i dag de facto kommer att besluta om skall göras mycket snart, får en helt annan ambitionsnivå när det gäller att belysa möjligheterna att ytterligare begränsa handeln med Sydafrika och Namibia. Det har jag velat markera med det här inlägget i debatten.

Anf. 25 PER WESTERBERG (m):

Herr talman! Målet för den svenska Sydafrikapolitiken bör naturligtvis vara att så långt som möjligt med hänsynstagande till internationella förpliktelser bidra till en fredlig demokratisering av Sydafrika. Detta bör ske genom en stark markering av det svenska avståndstagandet från apartheidpolitiken. Så långt tror jag att enigheten i den svenska riksdagen är mycket stor. När det däremot gäller vilka medel vi skall använda för att nå dessa mål är oenigheten dess värre något större.

I utrikesutskottets betänkande nr 6 om södra Afrika-lagstiftningen har näringsutskottet lämnat ett yttrande. I det yttrandet återfinns sammanlagt fem avvikande meningar med moderata signaturer. Ingen av de avvikande meningarna ifrågasätter på minsta sätt målet att förändra Sydafrika på fredlig väg i riktning mot en demokratisk stat. Däremot medlen och de olika medlens lämplighet har vi vissa avvikande synpunkter på.

I vad avser medlen har vi den uppfattningen att en uppförandekod för svenska företag i Sydafrika vore en väsentligt bättre metod att med fredliga medel förbättra förhållandena för de förtryckta grupperna i Sydafrika. En uppförandekod skulle kunna vara starkt pådrivande i förbättringen av såväl utbildning som sociala levnadsbetingelser för den svarta majoriteten i landet. Dessutom kan den göras mer effektiv än lagbestämmelserna. Därmed skulle demokratiseringsprocessen kunna påskyndas.

Regeringen, och uppenbarligen den kommande riksdagsmajoriteten, har i stället valt en utvidgad svensk lagstiftning om investeringsförbud för svenska

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

företag i Sydafrika. Denna lag ger möjlighet till dispenser för investeringar. Trots detta är det uppenbart att flera svenska storföretag med dotterföretag i södra Afrika är utomordentligt beroende av verksamheten där för sin sysselsättning i Sverige men framför allt för sin tekniska utveckling och kompetens. Ett ensidigt svenskt bortdragande från södra Afrika skulle endast lämna konkurrensfördelar till andra utländska företag med rymligare samvete. Svenska arbetares och tjänstemäns arbeten skulle kunna komma att hotas.

Lagstiftningen är dessutom otyplig i och med de exterritoriella tillämpningar som uppenbarligen kommer till stånd med den utvidgning som lagen nu skall få. OECD:s s. k. investeringskommitté sammanträdde i början av februari. Vissa av kommitténs medlemmar har varit utomordentligt kritiska mot Sveriges information till berörda medlemsländer. De anser sig inte ha haft erforderliga möjligheter att reagera och lämna synpunkter på lagstiftningen. Särskilt allvarligt anses detta ha varit för svenska företag med dotterbolag i främmande länder med minoritetsägare i dessa företag. Dessa minoritetsägare i dotterbolagen, som i sin tur kan äga ett dotterbolag i Sydafrika, kan komma att råka illa ut. Den svenska lagstiftningen förbjuder ju dessa dotter-dotterbolag att investera. Det drabbar således investerare och ägare i tredje land, i synnerhet om detta dotterbolag i främmande land med minoritetsägare har förvärvats efter den 1 juli 1979. Då finns det ju inte ens någon möjlighet för dotter-dotterbolaget till dispens att investera i Sydafrika.

Med det anförda tycker jag att jag väl visat att lagen om investeringsförbud i södra Afrika är utomordentligt svår att tillämpa. Den kan komma att ge starkt negativa verkningar för svensk industri och arbetsmarknad, samtidigt som resultaten på utvecklingen i södra Afrika är diskutabla. En nedläggning av svenska företag i södra Afrika ensidigt leder knappast till någonting positivt. Däremot skulle en stark uppförandekod kunna medföra att svenska dotterbolag i södra Afrika skulle kunna komma att utgöra en progressiv, i alla fall progressivare, kraft i arbetet på att återställa en demokratisk utveckling i landet under fredliga former.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till de moderata reservationerna i utrikesutskottets betänkande nr 6.

Anf. 26 BIRGITTA JOHANSSON (s):

Herr talman! Näringsutskottet har beretts tillfälle att yttra sig över regeringens proposition om förslag till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Näringsutskottet har i sitt yttrande till utrikesutskottet behandlat vissa övergripande frågor rörande lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia samt möjligheterna till dispens från investeringsförbud enligt den nämnda lagen gentemot Sydafrika och Namibia. Näringsutskottet syftar i sitt yttrande till att, med tanke på målet för den svenska Sydafrikapolitiken, i första hand bedöma vilka effekter de föreslagna åtgärderna kan få för de svenska företagens verksamhet.

Vid behandlingen av de övergripande frågorna har utskottet pekat på de av

utredningen redovisade effekterna för svensk export och sysselsättning av svenskägda företags verksamhet i Sydafrika. Omkring hälften av den totala svenska exporten av varor till Sydafrika beräknas utgöras av leveranser från svenska företag med dotterbolag i Sydafrika. En betydande del av denna export utgörs av leveranser inom koncernerna. Dessa s. k. internleveranser uppskattas av företagen sysselsätta drygt 1 000 personer i Sverige.

Mot denna bakgrund vill utskottet framhålla att eventuella förändringar i de svenska företagens verksamhet i Sydafrika får relativt begränsade effekter för svensk sysselsättning och ekonomi som helhet. Den svenska Sydafrikapolitiken är enligt utskottets mening i allt väsentligt en utrikespolitisk fråga med förhållandevis begränsade näringspolitiska effekter. Detta utesluter inte, vilket också framhålls i propositionen, att en fortsatt begränsning av svensk näringsverksamhet i Sydafrika kan få negativa och i enstaka fall svårhanterade effekter för företagen och deras anställda i Sverige. Särskilt kännbara kan följderna bli för de företag vilkas verksamhet är inriktad på leveranser till gruvindustrin, som för sin teknik- och produktutveckling har ett starkt intresse av närheten till den sydafrikanska marknaden.

Trots dessa farhågor har näringsutskottet mycket bestämt slagit fast att de svenska näringspolitiska intressena inte skall tillmätas en överordnad vikt i samband med behandlingen av denna aktuella fråga. En majoritet i näringsutskottet bestående av socialdemokrater, centerpartister, folkpartister och vänsterpartiet kommunisterna har i de övergripande frågorna ställt sig bakom uppfattningen om effekterna för svenskt näringsliv.

Moderaterna i näringsutskottet har på fem punkter redovisat avvikande mening. Moderaterna anser att de svenska näringspolitiska intressena skall tillmätas en större betydelse vid utformningen av Sveriges Sydafrikapolitik. Detta krav avvisas naturligtvis av majoriteten. Moderaterna föreslår också att en uppförandekod skall utarbetas mellan svenskt näringsliv och de fackliga organisationerna i stället för att man inför en lag om förbud mot investeringar. I och för sig har majoriteten i näringsutskottet ingenting emot att en sådan kod utarbetas, men eftersom den skulle vara frivillig och inte utgöra sanktionsinstrument kan den inte ses som ett alternativ utan endast som ett komplement till den på lagstiftning grundade kontroll och reglering som föreslås i propositionen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utrikesutskottets hemställan i betänkandet om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia.

Anf. 27 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! När vi vill tillmäta de svenska ekonomiska intressena större betydelse gör vi det inte utifrån rent ekonomiska utgångspunkter, utan i förvisningen om att vi genom att göra detta på ett bättre sätt kan tillgodose målsättningen en demokratisk fredlig utveckling i södra Afrika. En uppförandekod kan utformas på ett sätt som vi tror bättre kommer att tillgodose intresset att verka pådrivande i fråga om en demokratisk utveckling än den nuvarande och tilltänkta lagstiftningen.

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Anf. 28 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! På ett sätt är det en unik lag som vi nu skall fatta beslut om. Vi följer vår egen linje här i landet, i vår opposition mot apartheidpolitiken. I ett sådant sammanhang uppstår frågan: Vem skall man lyssna på? Vilka röster är avgörande för vilken ställning vi tar?

Jag hörde Margaretha af Ugglas säga att hon hade varit nere i Sydafrika och hört fackföreningsledare säga att det var bra med investeringar. Jag kan inte bedöma dessa fackföreningsledares representativitet, men allt det som jag har hört ifrån det hållet går i en helt annan riktning. Och då skall man veta att de som uttalar sig inte kan tala klarspråk ordentligt. Om de gör det, blir de dömda.

När vi lyssnar på människor och på ledare för den afrikanska nationalkongressen, när vi lyssnar på Desmond Tutu, och när vi senast lyssnade på Kenneth Kaunda, är det helt tydligt vad de vill. De vill att det skall ske en isolering, och de är naturligtvis helt medvetna om vad detta kostar dem i ett övergångsläge. Men vad de säger är: Det är så svårt och kan inte bli sämre, och de företag som opererar här, inkl. de svenska företagen, spelar bara med i denna avskyvärda apartheidpolitik som delar upp människor efter hur de ser ut, vilken färg de har på sitt skinn.

Jag har ett uttalande av Desmond Tutu här: Min nationalitet i detta dokument beskrivs som f. n. obestämbart. Det är hans medborgarskap, det är hans pass.

Man talar om de människor som blir förflyttade till dessa "homelands". Det är inte fråga om tusentals eller hundratusentals utan om miljoner människor. Desmond Tutu säger: De blir avstjälpta, som om de vore skräp, när de hamnar i dessa s. k. återuppbyggnadsläger i fattiga, ofruktbara och torra bantustans.

Det är den verklighet som vi har att hantera här. Frågan är om vi skall ha någonting i den byken att göra.

Regeringen, utredningen och utskottet går på en optimistisk linje, i den meningen att vi tror att det kan bli en annan situation i Sydafrika. Jag tror att jag vill sälla mig till dem som är rätt pessimistiska. Men å andra sidan: Kan det verkligen fortsätta i längden?

Jag hörde igen – och jag tror att jag såg det i reservationen från moderaterna – att Margaretha af Ugglas sade att de hoppas på en fredlig utveckling. Ja, det gör vi alla. Men jag hörde en gång Albert Luthuli, som fick fredspriset 1960, säga: Vi har klappat på den vite mannens dörr i 300 år, men den har inte upplåtits, vi har inte fått komma in. Och dess värre måste vi i dag konstatera att det inte har skett så förfärligt mycket i positiv riktning. Nej, det är egentligen ett understatement, för det har inte skett någonting. Och det sista som vi hörde beträffande hur det egentligen går i Sydafrika är ju dagsfärskt.

Ekumeniska nämnden har vid flera tillfällen haft denna fråga uppe till både diskussion och utredning. I samband med antagandet av den förra lagen och det utredningsarbete som föregick den var ekumeniska nämnden mycket aktiv när det gällde att utreda förhållandena i Sydafrika. Jag var nära

ansluten till dem som arbetade med detta då. Också vid det tillfället sade vi ifrån ekumeniska nämndens sida att vi kanske ändå skulle vänta ett par år och se om förhållandena förbättrades något vid de svenska företagen. Men vi kunde efter ett par år inte konstatera att det hade skett någon förbättring, och det ledde senare till att vi fick en lagstiftning – en lagstiftning som vi nu skärper.

Jag vill läsa upp ett avsnitt från ekumeniska nämndens yttrande i oktober 1983, under det att den senaste utredningen pågick, eftersom jag tror det är ett uttryck för vad de kristna kyrkorna i landet tycker:

”Den olagliga öckupationen av Namibia, de ständiga anfallen mot och raiderna in i grannländerna, en ständigt ökad och aggressiv militarisering gör sammantaget att Sydafrika är det största hindret för en fredlig utveckling på den Afrikanska kontinenten.

De ojämlika villkor som råder för olika befolkningsgrupper i Sydafrika är kallblodiga och cyniska uttryck för den herrefolksmentalitet som tillåts bestämma utvecklingen i Sydafrika. Denna mentalitet som får vita sydafrikaner att uppleva sig handla rätt när de godtyckligt arresterar olikstänkande, när de bryter sönder svarta familjer, när de tvångsflyttar eller deporterar svarta till s k hemländer, när de själva lever i överflöd och relativ trygghet medan majoriteten av befolkningen lider av svält, arbetslöshet, förnekade mänskliga rättigheter, undermåliga skolor, dålig hälsovård om någon alls --- Dessa företeelser visar att apartheid-politiken är moraliskt havererad och perverterad. Regimen är dessutom mycket propagandistiskt inriktad och utgör en smitthärd från vilken det onda vi benämner rasism sprider sig.

Därför har Svenska ekumeniska nämnden velat undersöka vilka åtgärder som skulle kunna vidtas för att vinna ökad uppslutning kring kravet att effektivt isolera Sydafrika och apartheid.”

Vad är anledningen till att ekumeniska nämnden engagerat sig så starkt i den här frågan? Jo, det finns goda kontakter genom missionen, man känner många människor där nere, och en ytterligare anledning är kanske samvetet, eftersom denna mycket förhatliga regim säger sig försvara den kristna civilisationen. Som Desmond Tutu sade när han var här: Man talar om ett kristet land, men vilken kristendom är det fråga om? Inte någon alls, naturligtvis!

Jag skulle ha varit ytterligt glad om även moderata samlingspartiet hade förstått detta, hade begripit vad det är fråga om och inte hade särat ut sig i detta sammanhang. Det finns anledning att påpeka detta, tycker jag. Skillnaden är stor mellan moderata samlingspartiets syn och folkrörelsernas syn på detta.

Jag är med på en motion som har Hans Göran Franck som första namn, och eftersom reservation 2 och 9 sammanfaller med den motionen, kommer jag i den slutliga voteringen att rösta på dessa reservationer.

Anf. 29 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att det skulle vara på sin plats att för kammaren påpeka att det, som jag har uppfattat det, inte finns någon skillnad i denna

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

kammare beträffande avskyn för apartheidssystemet, avskyn för apartheidpolitiken och viljan att motverka detta system, men det finns en skillnad i fråga om medlen. Det är de olika medlen – Sydafrikalagen, förbud mot investeringar – som vi har diskuterat här. I många andra avseenden är vi ju ense om åtgärderna.

När det gäller de svenska folkrörelserna är det faktiskt så, Evert Svensson, att vi från moderat håll bl. a. sätter vår tilltro och vår tillit till de svenska folkrörelserna i flera viktiga hänseenden, när det gäller opinionsbildning mot apartheidssystemet och även när det gäller förmågan att genom konkreta insatser stödja och hjälpa också de grupper inne i Sydafrika som arbetar mot apartheidssystemet. Där har, som jag ser det, de kristna rörelserna och många andra folkrörelser en mycket stor och viktig uppgift. Jag hoppas att Evert Svensson håller med mig på denna punkt.

Anf. 30 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Om dessa folkrörelser, som moderaterna sätter så stor tilltro till och litar så mycket på, är helt överens om att man måste isolera Sydafrika och i själva verket vill gå längre än regeringen gjort i detta avseende och om dessa folkrörelser lyssnar på de människor som finns där nere och som föreslår dessa åtgärder, då kan man väl ändå inte hävda att moderata samlingspartiet har lyssnat på folkrörelserna, även om man säger och naturligtvis menar att apartheidssystemet är avskyvärt. Jag har naturligtvis inte ifrågasatt den allmänna inställningen, men det avgörande är att vi plockar fram alla de medel som det över huvud är möjligt att plocka fram.

Anf. 31 MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Vi tror inte på detta medel, att det är positivt för de svarta att svenska företag skall ut ur Sydafrika. Men vi tror på att vi i FN skall verka för gemensamma internationella åtgärder. Vi tror på att man måste försöka stödja de aktiva grupperna i Sydafrika.

Jag blev nästan litet ledsen när jag fick ett brev, undertecknat av bl. a. Bertil Werkström, som handlade mycket om 8 § i Sydafrikalagen men som sade väldigt litet till oss om vad man kan göra i opinionsbildningen, vad man kan göra för att stödja grupperna inne i Sydafrika som verkar för att motarbeta apartheidssystemet. Jag hoppas faktiskt på ett ökat engagemang när det gäller att försöka öka vårt stöd till dessa grupper inne i Sydafrika.

Anf. 32 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Det är alldeles utmärkt. Stora bidrag har lämnats till grupper i Sydafrika som har hjälpt fångar och deras familjer med att få utbildning. Det finns alltså en sådan verksamhet, och den måste pågå, och den måste förstärkas. Men det kan man inte göra genom att t. ex. dra ned SIDA:s anslag i detta avseende, som utskottets värderade ordförande sade här tidigare.

Jag kommer tillbaka till det som jag tycker är avgörande, nämligen att man måste lyssna på de människor som lider under detta avskyvärda apartheidssystem. Om man menar allvar med sitt tal, skall man också följa dessa människors vilja.

Anf. 33 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Regeringens förslag till ny Sydafrikalag innehåller väsentliga förbättringar i förhållande till nuvarande lag. Det gäller främst förbud för svenska juridiska personer att ge lån till sydafrikanska staten eller dess myndigheter, förbud för svenska juridiska personer att bidra till att egendom hyrs av ett sydafrikanskt eller ett namibiskt dotterföretag genom s. k. finansiell leasing samt bemyndigande för regeringen att införa förbud mot tekniköverföring till Sydafrika eller Namibia. Även i övrigt innehåller propositionen en rad förslag till en skärpt och aktiv Sydafrikapolitik.

Pär Granstedt har redan nämnt att det bildats en västeuropeisk sammanslutning av parlamentariker mot apartheid. Den här sammanslutningen, som har deltagare från 14 västeuropeiska länder, hade en sammankomst i Köpenhamn i höstas. Jag hade då tillfälle att beröra de förslag som den svenska regeringen har framlagt. Det var en bred sammanslutning med representanter för olika partier. Jag kan väl säga att man hade en positiv syn på de här förslagen, och jag tror att det finns ett stort intresse att i övriga västeuropeiska länder söka verka i samma riktning som vi här i Sverige gör.

Moderaterna gör gällande att de vill arbeta för att man stöder de förtryckta i Sydafrika. Felet med den moderata politiken är bara att de förslag som moderaterna lägger fram här inte har något stöd hos befrielseörelserna och de demokratiska organisationer som verkar i Sydafrika, främst då Demokratiska fronten. Det är alltså så att förslaget i propositionen, liksom utrikesutskottets betänkande, i allt väsentligt stöds av oss socialdemokratiska motionärer. Det är bara på några punkter vi har avvikande mening. Det gäller då först 8 § i lagförslaget.

Frågan om generella investeringar behandlades av den s. k. Sydafrikakommittén, och kommittén stannade för att över huvud taget inte lägga fram något förslag av den innebörd som 8 § har. Regeringsförslaget innebär att man förordar att det särskilda åtagandet för ett företag skall gälla t. v. Jag menar att bestämmelsen över huvud taget kan ifrågasättas, men vi har ändå godtagit att man inför en bestämmelse av detta slag. Om denna paragraf införs, är det viktigt att det av bestämmelsen uttryckligen framgår att möjligheten tidsbegränsas. Det är betydelsefullt för tillämpningen, men det är också väsentligt för företagen att de får kännedom om detta. Jag vill i det sammanhanget hänvisa till att vårt förslag om en uttrycklig tidsbegränsning har stöd i näringsutskottets yttrande.

Den andra punkten där vi har invändningar gäller förslaget om förbud mot import från Namibia. Namibiadekretet talar om att det är förbud mot all prospektering, utvinning, försäljning, utförsel, export m. m. av tillgångar som sker utan Namibiarådets samtycke. Detta dekret omfattar animala tillgångar, mineraler och andra naturtillgångar.

Det finns olika sätt att uppfylla Namibiadekretet. Ett av dessa är att förbjuda nyinvesteringar, vilket vi har gjort. Ett annat skulle kunna vara att införa en lag av det slag som Namibiadekretets bestämmelser innebär. Ett tredje sätt – och det enklaste – är att införa ett importförbud. Det är också vad Namibiarådet har rekommenderat olika länder att göra. Den omständig-

Nr 86

Onsdagen den
20 februari 1985

Förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

*Förbud mot in-
vesteringar i Syd-
afrika och Namibia*

heten att det kan vara vissa svårigheter att kontrollera förbudet kan inte utgöra ett skäl för att inte införa det. Det faktum att Sydafrika fungerade som kanal för Smithregimens Rhodesia ansågs inte utgöra hinder för en svensk sanktionslagstiftning.

De varor som har varit aktuella att importera är persian – s. k. swakara – och andra skinnvaror samt vissa mineraler. De varor som det rör sig om är lätt identifierbara, och de borde kunna omfattas av ett importförbud.

Anledningen till att det är viktigt att här ta ytterligare ett steg är att det är mycket oroande att det från Namibia till en rad andra länder äger rum en stor export av främst uranium. Ett svenskt ställningstagande i överensstämmelse med Namibiadekretet skulle ha ett politiskt värde, av i princip samma slag som det lagen om förbud mot nyinvesteringar har. Jag vill i detta sammanhang hänvisa till att näringsutskottet i sitt yttrande har sagt att ett importförbud skulle ha ett symbolvärde i kampen mot förtrycket i Namibia.

Vad slutligen gäller frågan om omprövning av lagstiftningen har föreslagits att lagen skall gälla endast till utgången av 1990, om inte något annat beslut fattas. Också i det sammanhanget vill jag hänvisa till vad näringsutskottet har framfört. Näringsutskottet säger följande:

”Om emellertid inga avgörande förändringar sker i det sydafrikanska samhället under de närmaste åren i riktning mot ett avskaffande av apartheid förlorar överlevnadsmotivet, så som det nu har definierats, sitt berättigande. I ett sådant läge får en tidsbegränsning av dispensmöjligheterna förnyad aktualitet.”

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 2 om tidsbegränsning av åtagandet enligt 8 §, vilken reservation grundar sig på en av mig m. fl. socialdemokrater väckt motion. Vidare vill jag yrka bifall till reservationen 9 om handeln med Namibia, vilken likaledes grundar sig på en av mig och vissa övriga socialdemokrater väckt motion.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (Sydafrikalagen)

Utskottets hemställan bifölls med 220 röster mot 78 för reservation 1 av Margaretha af Ugglas m. fl. i motsvarande del.

Mom. 4 (tidsbegränsning av åtagandet enligt 8 §)

Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 22 för reservation 2 av Bertil Måbrink.

Mom. 7 (offentlighet vid tillämpningen av dispensordningen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Margaretha af Ugglas m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (viss skärpning av den gällande Sydafrikalagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Margaretha af Ugglas m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Margaretha af Ugglas m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (medel för information om Sydafrikapolitiken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Margaretha af Ugglas m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (statlig upphandling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Margaretha af Ugglas m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (SAS flygförbindelse)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Margaretha af Ugglas m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (ekonomiska sanktioner mot Sydafrika)

Utskottets hemställan bifölls med 281 röster mot 17 för reservation 6 av Bertil Måbrink.

Mom. 18 (riktlinjer för Sveriges Sydafrikapolitik)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Margaretha af Ugglas m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (stöd för en demokratisk utveckling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Margaretha af Ugglas m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (handeln med Namibia)

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 24 för reservation 9 av Bertil Måbrink.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

4 § Föredrogs

skatteutskottets betänkanden

1984/85:30 om avdragsrätt för gåvor till internationellt biståndsarbete och

1984/85:32 om avdragsrätt för forskottsräntor.

Anf. 34 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Skatteutskottets betänkanden 30 och 32 kommer att debatteras i tur och ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså skatteutskottets betänkande 30 om avdragsrätt för gåvor till internationellt biståndsarbete.

Onsdagen den
20 februari 1985

*Avdragsrätt för
gåvor till inter-
nationellt bistånds-
arbete*

Anf. 35 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Även i år har det väckts förslag om att riksdagen skulle besluta att införa en avdragsrätt för gåvor till internationellt biståndsarbete.

Detta är en gammal idé. Den tillämpas i många länder i vår värld. En socialdemokratisk regering i Danmark har infört ett sådant system, som sedan länge fungerar där. Vi har faktiskt också i Sverige haft en avdragsrätt för gåvor – visserligen under en begränsad period, men det var ändå ett förslag som lanserades av en socialdemokratisk finansminister.

När den första borgerliga regeringen bildades 1976 fanns också detta krav med i regeringsförklaringen. Det tillsattes en utredning, och folkpartiregeringen föreslog under budgetåret 1978/79 att en begränsad rätt till avdrag för gåvor till internationellt biståndsarbete skulle införas. Under riksdagsbehandlingen avlogs det här förslaget av alla andra partier. Socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna gick emot det därför att man, som man sade, principiellt var motståndare till detta, centern och moderaterna tydligen därför att man inte unnade detta folkpartiförslag att gå igenom i riksdagen, trots att man i regeringsförhandlingarna hade varit överens om att det skulle genomföras.

Huvudmotivet för den aktuella avdragsrätten är naturligtvis att den stimulerar enskilda människor att satsa på internationell hjälpverksamhet och mission. Det skulle alltså innebära att den svenska insatsen som helhet kunde ökas. Det skulle också skapas en bredare förankring för biståndstanken.

Nu avstyrker utskottet, med en kortfattad motivering, förslaget. Motiveringen kan sammanfattas så, att eftersom riksdagen tidigare har avvisat förslaget bör den göra det också nu. Men detta räcker kanske ändå inte som motiv för ett avslag.

Jag skulle vilja fråga utskottets talesman varför man tycker att det är motiverat att ha en avdragsrätt som gynnar den egna ekonomin och den egna plånboken, men inte kan ha en avdragsrätt för gåvor till ett gott ändamål. Varför är det mer rimligt att gynna egna materiella behov än att gynna en god sak, där man inte själv står i centrum?

I övrigt, fru talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Anf. 36 ANNA LINDH (s):

Fru talman! Riksdagens kammare har vid många tillfällen diskuterat avdragsrätt för gåvor, och alla partier utom folkpartiet har ställt sig avvisande till förslaget härom. Det finns flera skäl till det.

För det första tror jag att vi alla är överens om att skattesystemet måste förenklas. Varje avdrag innebär nya regler, extra kontroll och därmed ett behov av nya tjänster för skattemyndigheterna. Nya skattereformer bör syfta till förenkling, inte till ytterligare byråkrati, som det här skulle leda till.

För det andra bör frågan hur skattemedel skall användas avgöras av samhället, inte av den enskilde. En avdragsrätt innebär ju att medel som

annars skulle betalas i skatt i stället används av den enskilde.

För det tredje skulle avdragsrätten medföra stora avgränsningsproblem. Det skulle finnas många olika uppfattningar om vilka organisationer som skulle ingå, dvs. till vilka organisationer man skall kunna betala bidrag som man får rätt till avdrag för. Det skulle vara svårt, för att inte säga omöjligt, att dra rättvisa gränser här.

Fru talman! Det råder inte någon åsiktsskillnad mellan mig och Jan-Erik Wikström när det gäller vikten av de frivilliga organisationernas insatser på biståndsområdet, hur betydelsefulla deras insamlingar är och hur väsentligt deras arbete för internationellt samförstånd och respekt för de mänskliga fri- och rättigheterna är. Det finns dessutom en möjlighet för en del av dem att samarbeta med SIDA för olika biståndsprojekt.

Men jag tror att det ligger en fördel i att de frivilliga organisationerna i övrigt sköter sin samlingsverksamhet utan den inblandning från samhället som skulle bli nödvändig, om man skulle bevilja avdragsrätt för bidrag till vissa föreningar.

Sammanfattningsvis talar alltså både principiella, praktiska och kontrolltekniska skäl mot att man inför avdragsrätt för vissa gåvor till internationellt biståndsarbete.

Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på motionen.

Anf. 37 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Anna Lindh anförde många argument för utskottsmajoritetens ståndpunkt. Ett var att en avdragsrätt skulle innebära att man byråkratiserade skattesystemet, medan det är förenklingar vi bör eftersträva. Men det kan ju inte vara svårare med den här sortens avdragsrätt än med de avdragsrätter som vi redan har.

Jag har förståelse för att en socialdemokrat som Anna Lindh tycker att staten skall avgöra hur dessa biståndsmedel skall användas. För en liberal är det lika självklart att det är ett värde om det är den enskilda människan som tar ställning, utan att för den skull statens insatser minskar. Några avgränsningsproblem kan det knappast finnas. Vi har ju löst dem t. ex. när det gäller arvsskatten, och socialdemokraterna i Danmark har klarat av att göra denna avgränsning. Det finns alltså en förteckning över vilka organisationer som är berättigade som bidragsmottagare för att avdragsrätten skall tillämpas.

Jag tycker inte att argumenten var särskilt hållbara, och kvar står frågan till Anna Lindh: Varför är det mera rimligt att man får göra avdrag när det gynnar den egna privatekonomin än när det gynnar en god sak? Jag trodde att det var saligare att giva än att taga.

Anf. 38 ANNA LINDH (s):

Fru talman! Man försöker i dag att i allt större utsträckning övergå till schabloner när det gäller avdragen och komma ifrån de olika specifika avdragen på skatteområdet. Jag instämmer i det Jan-Erik Wikström säger om att det är mycket värdefullt att enskilda människor ger bidrag. Men det

har också visat sig att människor är mycket villiga att ge bidrag utan en inblandning från samhällets sida, utan en avdragsrätt för de bidrag som ges.

Det exempel som Jan-Erik Wikström tar upp om arvsskatten visar just hur svårt det är att göra avgränsningar. Amnesty t. ex. tillhör de organisationer som står utanför arvsskattebefrielse, vilket många upplever som orättvist.

När det slutligen gäller frågan om varför människor skall få göra avdrag för sin egen skull men inte för bistånd, är det helt enkelt så att skattesystemet bygger på att man skall betala skatt efter bärkraft. De avdrag man då får göra är sådana som har haft samband med inkomstens förvärvande eller sådana som bör direkt återspeglas när man betalar skatt.

Anf. 39 JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Jag delar Anna Lindhs uppfattning att Amnesty borde finnas med på listan över organisationer som har denna förmån. Vi kan väl gemensamt försöka verka för att Amnesty kommer med på denna lista.

Människor skall betala skatt efter bärkraft, säger Anna Lindh. Det system som föreslogs i en proposition för fyra fem år sedan byggde på att man skulle neutralisera de effekter som annars skulle kunna uppstå om avdragsrätten tillämpas på ett sådant sätt att det blir större lindring för höginkomsttagare än för låginkomsttagare.

Till sist vill jag säga att det helt enkelt är så att frågan gäller om vi vill att de som i dag satsar för dessa goda ändamål skall göra merinsatser. De kommer inte att ge mindre, utan vår önskan och vår förhoppning är att de ger avsevärt mycket mer, vilket skulle vara poängen i detta sammanhang.

Jag noterar att Anna Lindh har sina argument och jag har mina, och det skall väl vara någon skillnad mellan en socialist och en liberal.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter debatten om skatteutskottets betänkande 32.)

Anf. 40 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera skatteutskottets betänkande 32 om avdragsrätt för förskottsräntor.

Avdragsrätt för förskottsräntor

Anf. 41 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! När vi från vänsterpartiet kommunisterna reser krav om slopande av rätten till avdrag för s. k. förskottsräntor är det ett led i vår strävan att undanröja så många som möjligt av de avdragsregler som i huvudsak gynnar de besuttna.

Avdragsrätten i skattesystemet fungerar som en klasslagstiftning. Det är en lagstiftning som gynnar människor med höga inkomster, oavsett om det är genom arbete eller spekulation, och som i andra änden drabbar människor med mera vanliga inkomstnivåer, dvs. arbetare och tjänstemän.

Statistiska centralbyråns statistik för inkomståret 1982 visar att den genomsnittlige arbetaren gör underskottsavdrag för omkring 5 000 kr. Höginkomsttagare och förmögna gör samma avdrag fast för avsevärt högre belopp, närmare bestämt mellan 25 000 och 72 000 kr. i genomsnitt per individ. Detta betyder självfallet att det i avdragshänseende finns en spridning upp till flera hundra tusen kronor för olika besuttna.

Ett sätt att ytterligare utnyttja denna typ av avdrag är att göra s. k. förskottsinsbetalningar för att göra ytterligare förtjänst, på andra skattebetalares bekostnad. Detta är i dag möjligt att göra ett år i förväg. Att göra en förskottsinsbetalning har ju som enda syfte att minska den egna beskattningen och därmed utnyttja de gällande avdragsreglerna. Från vår sida anser vi att detta inte borde få fortsätta och därför yrkar vi också att rätten att få göra dessa avdrag för räntor som erlagts i förskott skall slopas.

Vi är naturligtvis helt införstådda med – även om det inte förefaller så av skatteutskottets skrivning – att en viss skärpning redan har gjorts i samband med att den begränsning som infördes för 1982–1985 års taxeringar har permanentats. Men vi anser inte detta vara tillräckligt.

Utskottets ställningstagande, vilket är enigt och innebär att socialdemokraterna, moderaterna och de andra borgerliga partierna är överens, medför att denna klassmässiga lagstiftning skall kvarstå. Det innebär att socialdemokraterna finner att det även i fortsättningen skall finnas utrymme för betalning i förväg utan att avdragsrätten skall rubbas.

Men detta är inte enbart en rättvisefråga, det gäller också att undanröja möjligheterna till skatteflykt i viss utsträckning. I detta fall kan det konstateras att den här typen av transaktioner också är s. k. skatteflyktstransaktioner, men att de av allt att döma inte ryms inom den s. k. generalklausulen. Vänsterpartiet kommunisterna anser alltså att denna typ av förskottsinsbetalning av räntor inte skall få medföra att man får rätt att göra avdrag det året man gör förskottsinsbetalningen, utan den skall falla på det år där den rätteligen hör hemma. Därför yrkar jag bifall till motionen.

Anf. 42 LARS HEDFORS (s):

Fru talman! Det är nu tredje gången på relativt kort tid som vi här i riksdagen skall behandla frågan om rätt till avdrag för förskottsräntor.

Första gången var i februari 1982. Då beslutade riksdagen att rätten till avdrag för sådana räntor skulle inskränkas. De nya reglerna skulle tidsbegränsas och tillämpas endast vid 1982–1985 års taxeringar. Skälet till det var naturligtvis att de föreslagna begränsningarna i underskottsavdragens skattemässiga värde inte skulle urholkas.

Den andra gången som vi behandlade denna fråga var så sent som den 21 november 1984, för tre månader sedan alltså. Då beslutade riksdagen, på förslag av regeringen, att man skulle permanenta dessa regler. Ett av skälen till det var just att förskottsräntor medför kontrollproblem i taxeringen, om ingen begränsning av avdragsrätten finns.

Båda gångerna fattades besluten i total politisk enighet. Alla var överens om att förslagen borde genomföras. Alla var dessutom – åtminstone vid ett av

de båda tillfällena – överens om att det skulle vålla praktiska problem om man helt avskaffade rätten till avdrag för räntebetalningar som endast avser en kortare period i förtid utöver beskattningsåret. Det är alltså vårt motiv för att gå emot den motion som vänsterpartiet kommunisterna har lagt fram.

Det är därför litet märkligt att vänsterpartiet kommunisterna nu – bara tre månader efter vårt senaste enhälliga beslut – föreslår att den rätten skall försvinna.

Fru talman! Med hänvisning till de tidigare enhälliga besluten i detta ärende och med hänvisning också till vad som anförs i skatteutskottets betänkande nr 32, ber jag att få yrka bifall till hemställan i detta betänkande.

Anf. 43 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! Vi har, som Lars Hedfors säger, aldrig varit emot att man skärpte bestämmelserna beträffande avdrag för förskottsräntor. Men det behöver ju inte innebära att vi inte vill gå längre. Det är en märklig typ av demagogi som Lars Hedfors här använder sig av: att man om man en gång har varit med om att genomföra en skärpning inte skulle kunna förespråka ytterligare skärpningar vid ett senare tillfälle!

Låt mig klargöra att frågan om förskottsränta och avdragsrätt inte är huvudfrågan för oss i vpk, utan det väsentliga för oss är självfallet att göra rejäla inskränkningar i de nu gällande reglerna om rätten till avdrag för olika underskott och räntor. Vi anser inte att det är ett system som bör finnas. Därför har vi också i en annan motion yrkat på att det skall göras väsentliga skärpningar härvidlag. Det förhållandet att vi i denna motion har sagt att vi inte vill godkänna förskottsräntor ens för ett år i förväg bottnar i att vi – så länge vi inte har fått de andra skärpningarna till stånd – anser att det finns skäl att framföra kritik och förslag som innebär ändringar av gällande regler även på mindre avsnitt av det här området. Jag kan inte finna att det, såsom utskottet skrivit i betänkandet, skulle behöva uppstå några problem med kontroll osv.

Efter vad jag vet – och säkert också Lars Hedfors, som torde ha fått en föredragning i går kväll av finansministern eller någon annan – kommer man i samband med förenklingen av självdeklarationerna också att föreslå att bankerna skall ge uppgift till skattemyndigheterna om räntebetalningar osv. Därför borde det inte heller vara något problem att klara ut vilka räntor som eventuellt är s. k. förskottsräntor.

Anf. 44 LARS HEDFORS (s):

Fru talman! Man kan göra två reflexioner med anledning av Tommy Franzéns huvudanförande och hans senaste inlägg.

Den första reflexionen är: Varför har inte vpk tidigare väckt några motioner i detta ärende? Det är litet märkligt.

Den andra reflexionen är att vänsterpartiet kommunisterna på det här sättet vill krångla till skattesystemet ytterligare. Vi socialdemokrater vill försöka förenkla skattesystemet. Vi vet nämligen att invecklade och krångliga skatteregler gynnar de smarta människorna i samhället och de människor

som har råd att anlita skatteteknisk expertis. Jag vill säga att vi socialdemokrater naturligtvis också är motståndare till att högavlönade människor skaffar sig skattefördelar med hjälp av avdrag. Vi menar att vi bör försöka komma till rätta med det – men på ett annat och mer effektivt sätt, utan att ytterligare krångla till reglerna!

Nr 86

Onsdagen den
20 februari 1985

*Avdragsrätt för
förskottsräntor*

Anf. 45 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! Jag vet inte om det ens finns anledning att diskutera den första frågeställningen, varför vi inte föreslagit detta tidigare. I så fall skulle man lika gärna kunna ställa frågan: Varför har inte socialdemokraterna genomfört hela sitt politiska program under de tidigare 44 regeringsåren? – Den typen av resonemang kan vi lämna därhän. I varje fall tycker inte jag att det finns någon anledning att besvara frågan.

Däremot vill jag bemöta Lars Hedfors när han säger att ett genomförande av vårt förslag skulle krångla till reglerna, att det enbart skulle gynna smarta människor. – Jag håller givetvis med om det. Men jag måste i konsekvensens namn fråga Lars Hedfors: Varför har ni krånglat till det hela, så att reglerna bara får gälla ett år och inte tio år eller obegränsat antal år, såsom tidigare? Jag förstår att andra skäl har talat för den här ändringen, att den gjordes för att inte människor skulle gynnas i skattehänseende. Det var också de motiven som framfördes i propositionen inför 1982–1985 års skattereform. Skall man vara konsekvent i sin argumentation, Lars Hedfors, då får man finna andra argument än att säga att det skulle vara att krångla till det hela med att ta bort förskottsränteavdragen. Det kan självfallet inte vara krångligare än ett system där dessa ränteavdrag minskas i värde eller en bestämmelse om att avdragen får göras ett visst år. Därför håller inte det resonemanget. Att kontrollera om förskottsräntan avser ett år eller flera år framåt i tiden, eller om den avser innevarande år kan inte vara särskilt krångligt. Vad det handlar om är att socialdemokraterna och moderaterna tydligen är överens om att de människor som har höga inkomster, de som kan dribbla med sina pengar genom att betala räntor i förskott, de skall också gynnas skattemässigt. Det är den frågan som Lars Hedfors inte vill diskutera här.

Anf. 46 LARS HEDFORS (s):

Fru talman! Tommy Franzén ifrågasätter mitt resonemang om krångel och praktiska problem. Låt mig därför ge honom ett litet enkelt exempel på hur det kan te sig i praktiken. Om vi tänker oss att jag eller Tommy Franzén erlägger en förskottsränta i mars 1984 och den löper till mars 1985. Då är det praktiskt och mindre krångligt att deklarerar hela skuldräntan den 15 februari 1985 eller helst något tidigare. Det är opraktiskt och krångligt att deklarerar en del av denna ränta den 15 februari 1985 och en annan del den 15 februari 1986. Det är det resonemanget som ligger bakom vårt ställningstagande. Det handlar alltså om att undvika att krångla till deklARATIONERNA för mycket för de enskilda människorna, vilket tydligen vpk vill göra.

Anf. 47 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Fru talman! Det kan knappast vara krångligare att ha kalenderårsvisa redovisningar beträffande räntorna än det är i andra sammanhang.

Överläggningen var härmed avslutad.

Skatteutskottets betänkande 30

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservationen av Kjell Johansson – bifölls med acklamation.

Skatteutskottets betänkande 32

Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 14 för motion 676 av Tommy Franzén m. fl.

5 § Föredrogs

Skatteutskottets betänkande

1984/85:33 Bolagsskattesatsen vid 1985 års taxering (prop. 1984/85:112)

Lagutskottets betänkanden

1984/85:20 Panträttsreglerna i jordabalken och sjölagen m. m. (prop. 1984/85:54)

1984/85:21 Ändring i luftfartslagen (1957:297) (prop. 1984/85:105)

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

6 § Värnpliktsförmåner

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1984/85:7 om värnpliktsförmåner (prop. 1984/85:100 delvis).

Anf. 48 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c):

Fru talman! Vi kan nu konstatera att förslaget om höjda dagsersättningar för de värnpliktiga och höjning av utryckningsbidraget tillstyrks av ett enigt försvarsutskott. Det är självklart att vi gärna skulle se att det fanns ett ekonomiskt utrymme för ytterligare reformer för de värnpliktiga. Tyvärr har inte statsfinanserna de senaste två åren hanterats på ett sådant sätt att detta utrymme skapats.

Den höjda dagsersättningen är välkommen. Från centerpartiet hälsar vi höjningen till 25 kr. per dag med tillfredsställelse. Den stämmer också väl överens med det icke-socialistiska alternativ som fanns vid försvarsbeslutet 1982. Jag vill emellertid fästa kammarens uppmärksamhet på att denna siffra ändå skiljer sig märkbart från de förväntningar som socialdemokraterna skapade inför 1982 års försvarsbeslut och också inför valet samma år.

Då skapade socialdemokraterna förväntningar om att man "under en femårsperiod skulle nå upp till en förbättring som motsvarar en till 30 kr. om

dagen förhöjd dagsersättning” – dvs. i 1982 års penningvärde. Med tanke på inflationen borde vallöftet vara värt betydligt mera än det belopp som regeringen nu föreslår. Troligen är de 30 kronorna i dagens penningvärde värda 36 à 37 kr., att jämföras med regeringens 25 kr.

Regeringen har visserligen något år på sig än, men chansen att vallöftet så som det utformades skall kunna infrias minskar för varje dag som går. Det svek som socialdemokraterna nu gör gentemot de värnpliktiga verkar komma upp på samma nivå som andra socialdemokratiska vallöften inför 1982 års val. Jag tänker på löftet till pensionärerna, löften till barnfamiljerna, löften om flera jobb. I bilden över svikna vallöften placerar nu socialdemokraterna med stor sannolikhet även detta svek mot de värnpliktiga.

Jag är övertygad om att när den svenska värnpliktsrörelsen om någon vecka öppnar sin årliga konferens i Örebro, är den väl medveten om hållbarheten i de socialdemokratiska vallöften till de värnpliktiga.

Det finns, fru talman, anledning att återkomma till värnpliktsfrågorna då vi senare under våren skall behandla centerns krav på en övergripande utredning om de värnpliktigas problem. En fråga som jag för min del anser att man inom kort måste utreda är ett väl fungerande resesystem för de värnpliktiga. Ett sådant system bör fungera både på hemorten och på förbandsorten. Skälet till att jag anser denna fråga särskilt aktuell är att det nu gällande avtalet om värnpliktigas s. k. viseringskort slutar att gälla vid halvårsskiftet.

Jag har inget annat yrkande än försvarsutskottets och yrkar bifall till detta.

Anf. 49 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Värnpliktstjänstgöringen är och har alltid varit en uppoffring för den enskilde individen. Det är positivt att övervägande delen av den svenska manliga befolkningen fullgör denna plikttjänstgöring, trots att den innebär stora ingrepp i det privata livet. Det kan gälla studier, det kan gälla familjeliv – även om det kanske inte är aktuellt för de flesta av de unga värnpliktiga – och det kan gälla yrkesverksamhet och sådana saker. Därför är det väl motiverat att man ger en skäligen ersättning under värnpliktstjänstgöringen.

Denna ersättning har alltid varit låg, men samhället förändras ju, och det kan t. o. m. ifrågasättas, om det inte gick bättre att stå ut med den låga dagspenning som fanns under tidigare decennier – strax efter kriget, under 1950-talet osv. – än vad det är nu med den som betalas i dag. Då var kraven mindre, och det var inte så stora kostnader förenade med att leva i samhället som det är i dag.

Vi har från vårt partis sida i flera omgångar begärt höjningar av de värnpliktigas förmåner, och vi tycker att det är motiverat. Det kommer naturligtvis att kosta pengar, men om man jämför med vad militärutgifterna i övrigt går upp till, är det ganska snålt att man hela tiden pysslar med en eller ett par kronor i höjning av de värnpliktigas dagspenning, medan inflationen galopperar i väg så att ersättningen urholkas mer och mer. I den meningen har Gunnar Björk i Gävle alldeles rätt i att om det 30-kronorskrav som restes

för några år sedan skulle uppfyllas i dag, skulle man hamna betydligt högre upp på skalan, någonstans i närheten av de 40 kr. som vi har föreslagit i vår motion.

Vi tycker alltså att samhället bör ha råd att ge sina värnpliktiga en sådan ersättning att de slipper ta av egna reserver när de gör denna plikttjänstgöring, för det är vad som nu sker i mycket stor omfattning. I den mån de har någon sparad slant går den som regel åt. I annat fall måste de kanske gå tillbaka till anhöriga – närmast föräldrar – eller till sambo eller fästmö, som får bisträcka så långt deras pengar räcker. Detta måste betraktas som otillfredsställande, om man vill ha en positiv syn på värnpliktstjänstgöringen.

Samma sak gäller resorna. Frågan om hur de skall kunna utnyttjas har flerfaldiga gånger varit uppe. Bestämmelserna har varit många, krångliga och ganska byråkratiska. Under tidigare perioder skulle man bara få resa till hemorten, dvs. till kyrkobokföringsorten, och man fick inte fritt utnyttja den resa som man verkligen hade rätt till. Antalet resor har också varit lägre än vad det är i dag. Vi anser fortfarande, trots den förbättring som har kommit till, att det måste bli mera positiva, mera generösa regler för de värnpliktigas resor.

Vi har också i annat sammanhang rest kravet på att anhöriga skulle kunna få använda någon eller några av de fria resorna. Det är inte heller något dåligt förslag. Om den inkallade ligger ganska långt hemifrån, skulle föräldrar, maka – i den mån de här unga värnpliktiga är gifta – eller fästmö/sambo kunna använda någon av resorna till besök på garnisonsorten. Detta borde beaktas på ett bättre sätt när man diskuterar resor.

Utryckningsbidragen har kommit till för att hjälpa den värnpliktige över de första, svåra veckorna efter värnpliktstjänstgöringen. Som vi alla vet har inte arbetsmarknadens möjligheter att erbjuda ett jobb blivit bättre under de senaste åren, utan många gånger står den värnpliktige vid utryckningen utan arbete. Därför är det väl motiverat att höja utryckningsbidraget, så att han åtminstone har några av de första dagarna bekymmersfria innan han måste börja söka samhällelig hjälp för att klara sig.

Allt sammantaget som vi har tagit upp i vår motion – där ingår också en del om bostadsbidraget, som jag dock inte tänker beröra här – anser vi skulle förbättra förhållandena för de värnpliktiga, så att de åtminstone kunde leva igenom värnpliktsåret, eller den del av ett år som det gäller, utan att tära på sina egna eller anhörigas resurser.

Fru talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till vår motion 1984/85:2781.

Anf. 50 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Fru talman! Jag skall först vända mig till Gunnar Björk i Gävle med konstaterandet att utskottsbetänkandet är enhälligt på den punkt vi nu diskuterar.

Jag blev något förvånad när Gunnar Björk talade om att det inte går att göra mer eftersom statsfinanserna under den socialdemokratiska regeringen hanterats på ett sådant sätt att det inte ger utrymme för ytterligare höjningar.

Sanningen är ju faktiskt att statsfinanserna har förbättrats om man ser på budgetunderskottet. Under de borgerliga regeringarnas tid ökade budgetunderskottet från närmare 4 miljarder till 87,5 miljarder – från den tidpunkt då den senaste socialdemokratiska regeringen hade lagt fram sin budget fram till den tidpunkt då de borgerliga lämnade över regeringsansvaret efter valet 1982. Enligt det framlagda budgetförslaget är budgetunderskottet nere på 63,5 miljarder, vilket är mycket bra marscherat av den socialdemokratiska regeringen. De borgerliga regeringarna marscherade också mycket bra, men i den andra riktningen.

Sedan säger Gunnar Björk att dagsersättningen innebär ett svek på samma sätt som när socialdemokraterna svek beträffande pensionerna, barnfamiljerna och flera jobb.

När det gäller pensionerna har det skett en förbättring i enlighet med överenskommelsen mellan pensionärsorganisationerna och regeringen. Vi har ju avskaffat borgeindexet, enligt vilket man inte får tillgodogöra sig exempelvis höjning av energipriser och indirekta skatter.

Sveket skulle också gälla barnfamiljerna. Det var i och för sig inget vallöfte, men jag vet inte om det är något svek att höja barnbidraget med 1 500 kr.

Det skulle också vara ett svek att vi inte har skaffat fler jobb. Det är faktiskt så att det finns fler i arbete nu än någonsin tidigare, och vi har minskat arbetslösheten.

Gunnar Björk får ursäkta mig, men han låter i talarstolen mer som en väl inkörd hästskojarare än som en seriös politiker.

När det gäller sakfrågorna sade inte socialdemokraterna i reservationen till försvarsbeslutet 1982 att beräkningen av dessa 30 kr. skulle ske i fast penningvärde. Däremot föreslog värnpliktskommittén detta. Men när riksdagen och utskottet sedan behandlade frågan ville man inte binda sig för tidsplanen. Däremot har vi goda förutsättningar att nå upp till dessa 30 kr. för den innevarande planeringsperioden genom den höjning som nu föreslås. Dessutom, vilket är unikt när det gäller sådana frågor, föreslår man faktiskt en retroaktiv höjning av utryckningsbidraget från 1 500 kr. – detta belopp låg still från 1979 då de borgerliga regeringarna inte gjorde något åt detta – till 2 000 kr. Det utgår under ett löpande budgetår.

I övrigt kan jag instämma i de allmänna uttalanden som gjorts. Men till Oswald Söderqvist vill jag göra den begränsningen att inflationen inte galopperar längre. Genom en stram finanspolitik håller inflationen på att bromsas upp. Men det är riktigt att det som Oswald Söderqvist sade gällde fram till 1982.

Beträffande de fria resorna kan jag hålla med Oswald Söderqvist om att det ligger mycket i det han säger. De problem som vi har f. n. har lett till att man nu inom försvarsstaben tillsammans med försvarets rationaliseringsinstitut gör en översyn av de fria resorna. Men jag kan hålla med om de allmänna omdömen som har gjorts, att det är viktigt att de värnpliktiga under tiden de gör sin värnpliktstjänstgöring lever på en någorlunda hygglig och dräglig nivå. Det grundläggande för detta är självfallet de sociala skälen, dvs.

att vi skall ha ett sådant samhälle där vi tar socialt ansvar för varandra. Men om man ser det mer strikt ur värnpliktsförsvarets synpunkt kan man säga att det är viktigt att de värnpliktiga också känner sig motiverade under värnpliktstiden, genom att de får en någorlunda hygglig ersättning som inte understiger vad som kan uppfattas som någorlunda rimligt. Vi menar att vi kan klara det. Självfallet påverkar också de värnpliktigas ekonomiska förmåner försvarsviljan som sådan. Därför utgår jag från att vi kan fortsätta att höja dagsersättningen också framöver.

Anf. 51 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c):

Fru talman! Vi skall väl inte föra en ekonomisk debatt, men jag vill ändå påpeka att de socialdemokratiska regeringarna under en följd av år har ökat statsskulden. Även i den nu aktuella budgeten förutsätts fortsatt upplåning.

När det gäller den galopperande inflationen vill jag erinra Åke Gustavsson om att nettoprisindex – som ju är aktuellt i det här sammanhanget – under 1983/84 ökade med 7,2 % och under 1982/83 med 5 %. Det innebär att nettoprisindex bara under den socialdemokratiska regeringstiden har ökat med över 12 %. Bara det innebär tre fyra kronor ovanpå det löfte ni gav inför valet.

Retroaktiviteten är inte något som speciellt utmärker den socialdemokratiska regeringen. Försvarsutskottet har tidigare gjort retroaktiva höjningar av utryckningsbidraget. Det är alltså felaktigt att påstå att detta är något som speciellt skulle utmärka den här regeringen.

Jag förstår att Åke Gustavsson har en svår sits när han skall försöka slingra sig ifrån de vallöften som bl. a. han medverkade till i samband med 1982 års försvarsbeslut. Han försöker dessutom krypa ifrån det faktum att det i realiteten gällde 1981 års penningvärde när vi diskuterade detta 1982. Om man utgår från 1981 års penningvärde, har nettoprisindex ökat med 22 % under den här tiden. Det socialdemokratiska löftet skulle då vara värt ungefär 36 kr.

Jag konstaterar bara att socialdemokraterna är generade över att få ytterligare exempel på vallöften man avgav inför 1982 års val men som man sedan svikit. Av den här debatten har framgått – och det tycker jag är viktigt – att man tydligen inte ens törs stå för de löften man gav inför valet.

Anf. 52 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Fru talman! Gunnar Björk i Gävle säger att han inte vill föra en debatt om den ekonomiska politiken. Det kan jag begripa, men det var faktiskt Gunnar Björk som inbjöd till en sådan debatt.

Att Gunnar Björk tar upp statsskulden i det här sammanhanget förvånar mig. Skälet till att vi inte har klarat att förbättra budgetunderskottet ytterligare är att vi tvingas betala de räntor vilka har bidragit till den höjda statsskuld som de borgerliga regeringarna drog på nationen Sverige.

Beträffande uttalanden inför 1982 års försvarsbeslut kan jag konstatera att Gunnar Björk inte med ett ord kommenterar vad jag sade om de ställningstaganden som värnpliktsförmånskommittén gjorde och som försvarsutskottet

har gjort. Däremot säger Gunnar Björk att jag har en svår sits när jag skall slingra mig ifrån vad socialdemokraterna sade 1982. Jag tror att Gunnar Björk borde läsa försvarsutskottets betänkande 1981/82:18, s. 175. I en socialdemokratisk reservation skriver vi: "De socialdemokratiska ledamöterna i försvarskommittén har förordat en successiv höjning av förmånerna för värnpliktiga under grundutbildning så att man under en femårsperiod når upp till en förbättring som motsvarar en till 30 kr. om dagen förhöjd dagsersättning." Det är det ställningstagande vi i detta sammanhang gjorde, Gunnar Björk.

Slutligen, fru talman, ber jag att få yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 53 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c):

Fru talman! Än en gång försöker nu Åke Gustavsson slingra sig ifrån socialdemokraternas reservation till 1982 års försvarsbeslut, där man gjorde sken av – observera att jag säger gjorde sken av – att man lovade 30 kr. per dag. Nu försöker Åke Gustavsson säga att man aldrig lovade 30 kr. Det har ändå uppfattats på det sättet.

Jag tycker att Åke Gustavsson på ett bra sätt har visat att man nu helt klart har gått ifrån det vallöfte man utställde. Man har åter svikit de värnpliktiga och deras organisationer.

Anf. 54 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Fru talman! Jag ber att få tacka Gunnar Björk i Gävle för att han nu nöjer sig med att påstå att vi enbart gjorde sken av att lova 30 kr. och inte, som han sade i sitt första anförande, att vi lovade 30 kr. i ett fast penningvärde.

Med hänsyn till den utveckling som vi har haft när det gäller höjningarna av värnpliktsersättningarna vidhåller jag att det – med den höjning som regeringen nu har föreslagit – finns mycket goda förutsättningar att vi under programplaneperioden, dvs. fram till 1987, kan nå upp till 30 kr.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (ersättning för värnpliktigas bostadskostnader)

Utskottets hemställan bifölls med 281 röster mot 16 för motion 2781 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 3 (värnpliktigas reseförmåner)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 2781 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (dagersättning)

Utskottets hemställan bifölls med 278 röster mot 16 för motion 2781 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 5 (uttryckningsbidrag)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 15 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 2781 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Föredrogs

Försvarsutskottets betänkande

1984/85:8 Beredskapsbudget för totalförsvaret (prop. 1984/85:100 delvis)

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Familjeplanering och abort

Föredrogs socialutskottets betänkande 1984/85:11 om familjeplanering och abort (prop. 1984/85:48).

Anf. 55 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! I socialutskottets betänkande behandlas abortfrågan och familjeplanering bl. a. utifrån de utgångspunkter och slutsatser som har kommit till uttryck i abortkommitténs betänkande. Jag vill understryka att jag tycker att abortkommittén har gjort ett värdefullt arbete. Den har lagt fram förslag och analyserat denna fråga på ett förtjänstfullt sätt. När det gäller de förslag som kommit från abortkommittén och som nu också presenteras i propositionen råder en ganska bred enighet i utskottet. För min del anser jag att abortkommittén liksom andra utredningar som har behandlat frågor beträffande bl. a. ett ökat rättsskydd för ofödda har haft för snäva direktiv och därför inte kunnat belysa frågorna i ett vidare och mera övergripande sammanhang. Jag ber, fru talman, att få återkomma till detta.

Jag vill också peka på den motion av Gunnar Biörck i Värmdö där han framhåller att benämningen abortvård inte är särskilt bra i detta sammanhang. Utskottet har ställt sig bakom Gunnar Biörcks uppfattning om benämningen som sådan.

Jag skall övergå till att något litet presentera den moderata reservationen nr 3, och jag ber att få yrka bifall till den. Reservationen berör möjligheten för kvinnor att få gynekologisk vård. Här vill vi bl. a. utifrån vad som händer i de olika landstingen och under olika sjukvårdshuvudmän betona nödvändigheten av att alla kvinnor får möjlighet till god gynekologisk vård. Vi uttalar oss inte om i vilken organisatorisk form denna vård skall ske, men vi anser att det är viktigt att riksdagen gör ett klart ställningstagande i denna fråga och ger regeringen till känna vad som anförs i reservationen. Denna fråga har också aktualiserats med anledning av det nya ersättningsystem inom Dagmarbeslutets ram som majoriteten i riksdagen har antagit. Vi menar att i

samband med god gynekologisk vård måste man speciellt ta till vara de resurser som finns inom ramen för privatpraktiserande läkares verksamhet på heltid eller deltid. Här finns det också resurser att ta till vara hos fritidspraktiserande läkare. Jag beklagar i och för sig att vi är ensamma om denna reservation och ett sådant viktigt uttalande som vi menar skulle vara till gagn för just den här verksamhetens inriktning ute i landet.

Fru talman! Jag sade inledningsvis att jag anser att ifrågasvarande utredningar – abortkommittén, inseminationsutredningen, utredningen om barnens rätt och i och för sig även gen-etikkommittén – har haft för snäva direktiv när det gäller att i ett helhetsperspektiv belysa frågan om den oföddes rätt. Inom ramen för de olika frågeställningar som finns på detta viktiga område är det enligt min mening omöjligt att undanta frågan om rättsskydd i samband med abortsituationen. Jag gör detta konstaterande utifrån det faktum som jag tror att vi alla ställer oss bakom, nämligen att fostret har liv och att man måste utgå från detta faktum när det gäller konkreta ställningstaganden.

Vi befinner oss i dag i ett positivt skede när det gäller teknisk och medicinsk utveckling. Jag vill understryka, liksom jag har gjort tidigare här i kammarens talarstol, att detta är viktigt och att vi skall se positivt på den tekniska och medicinska utvecklingen. Det är fråga om resultat av utvecklings- och forskningsinsatser som är ställda i livets tjänst. Jag tycker alltså att det är angeläget att vi verkligen konstaterar det positiva när det gäller utvecklingen som sådan.

Samtidigt som vi har denna progressiva situation vet vi att frågan om rättsskyddet, framför allt för ofödda, har kommit att aktualiseras i många olika sammanhang. Det gäller genmanipulation, fosterdiagnostik, provrörsbefruktning, insemination och abortsituationer.

Vi har i dag när det gäller abortsidan en lagstiftning som har antagits för ganska många år sedan. Det har hänt mycket, bl. a. på den tekniska utvecklingens område, sedan riksdagen fattade beslut i den här frågan. Jag menar därför att vi inte kan diskutera ett ökat rättsskydd för foster i enbart speciella situationer. Vi måste sätta oss ner och utifrån en helhetssyn gå igenom de olika förutsättningar, problem och frågeställningar som finns i samband med ställningstaganden i olika livssituationer.

Jag tycker att det är ologiskt att försöka diskutera ett ökat rättsskydd i det ena fallet men sedan bortse från utredningsambitionen i ett annat fall, när det gäller en annan livssituation. Jag vill peka på fosterdiagnostiken, som tillhör de områden där vi via förfinade metoder, via en medicinsk, teknisk och vetenskaplig utveckling, under de senaste åren har kommit mycket långt. Och vi vet att utvecklingen går vidare på fosterdiagnostikens område.

Här kommer den fråga in i bilden som gen-etikkommittén har behandlat: Vilken form av skada eller handikapp skall ligga till grund för abort i samband med fosterdiagnostik? Vi vet att handikapporganisationerna anför värdefulla synpunkter på den frågan. Vi kan inte i detta sammanhang komma ifrån den seriösa debatt som förs beträffande livskvalitet utifrån olika situationer och förutsättningar. Det är nästan omöjligt att seriöst diskutera

den här frågan utan att också ta med frågan om rättsskydd i abortssituationer generellt sett.

Låt mig peka på de olika tidsgränser som finns i abortlagstiftningen. Man har den 18:e veckan och de synnerliga skäl som gäller efter den 18:e veckan. Härvidlag finns det också frågeställningar som måste belysas på nytt, bl. a. utifrån den tekniska, vetenskapliga och medicinska utvecklingen på dessa områden.

När det gäller provrörsbefruktningen finns en annan frågeställning. Gen-etikommittén har sagt att i samband med provrörsbefruktning skall forskning på embryon inte få göras efter 14 dagar. Den frågan får vi behandla senare här i riksdagen. Jag vill bara peka på detta som ett exempel.

När det däremot gäller frågan om forskning på aborterade foster har vi inte motsvarande diskussion om tidsgräns osv. Det är ett exempel som visar att det är ologiskt att inte ta upp en diskussion utifrån ett helhetsperspektiv när det gäller dessa viktiga etiska frågor.

Fru talman! Personligen nalkas jag de här frågorna med mycket stor ödmjukhet. Jag vill inte gå in i polemik med de kamrater i utskottet som har en annan uppfattning än den jag själv har. Jag är medveten om att uppfattningen i dessa frågor grundas på inställningar som man har sedan kanske mycket lång tid tillbaka.

Jag tror att de frågor som det här gäller kommer att få en ökad aktualitet i takt med den utveckling som äger rum på det medicinska området. Jag är nästan övertygad om att en majoritet i Sveriges riksdag sent omsider kommer att ställa sig bakom krav på förutsättningslösa utredningar om ett ökat rättsskydd för ofödda, i alla de olika situationer som jag har pekat på i min reservation.

Fru talman! Det är viktigt att vi diskuterar de här frågorna utifrån en ömsesidig respekt. Vi märker i dag vissa tendenser till rädsla för teknisk och medicinsk utveckling. Man försöker slå ifrån sig och menar: Här måste vi sätta stopp; här måste vi säga nej. Personligen vill jag säga att jag inte sluter upp bakom en sådan tanke. Jag menar att den tekniska och medicinska utvecklingen även i fortsättningen kommer att stå i livets tjänst och att vi inte skall vara rädda för utveckling på de här olika områdena. Men samtidigt är det viktigt att vi är beredda till politiska ställningstaganden när det gäller etiska grundvärderingar, och här kommer också frågan om rättsskydd för ofödda in i de olika situationer som jag har pekat på i min reservation.

Jag skall, fru talman, inte ytterligare motivera mina egna ställningstaganden. Min utgångspunkt är att vi nu, efter den tid som förflutit sedan gällande abortlagstiftning infördes och med ledning av den utveckling som ägt rum på det medicinsk-tekniska området, utifrån vår gemensamma uppfattning om behovet av rättsskydd för ofödda också bör vara beredda att ta ställning för en förutsättningslös utredning som belyser den oföddes rätt i olika situationer. Jag menar att en sådan utredning skall vara förutsättningslös och att alla olika uppfattningar skall komma till tals i den. Ingen av oss har rätt att göra

gällande någon monopoluppfattning om vad som är riktigt i en sådan här viktig fråga.

Fru talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till reservation nr 3.

Anf. 56 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! Varje år utförs drygt 30 000 aborter i vårt land. 95 % av aborterna genomförs senast i 12:e graviditetsveckan. Det blir allt vanligare med tidiga abortingrepp, och de sker numera oftast polikliniskt, dvs. inom den öppna vården.

För kvinnor i en abortsituation har möjligheterna att få tidig abort inneburit både medicinska och psykologiska fördelar. Men att genomgå en abort är ändå en svår upplevelse för många kvinnor och även män som berörs. Omkring en tredjedel av de kvinnor som genomgått en abort har fått mer eller mindre svåra psykiska besvär. Ibland har sorgen efter en abort kommit fram först efter många år.

Det är bra att det har skett en avdramatisering av aborterna, men man kan också fråga sig om inte abortsituationen, åtminstone för en del kvinnor, upplevs för opererande och för rutinmässigt.

En bättre psykosocial rådgivning måste erbjudas alla kvinnor och män i en abortsituation. Denna psykosociala rådgivning skall ses som ett stöd för de berörda och också vara ett sätt att förhindra psykiska efterreaktioner. Det kan ske i samtal med kurator, läkare eller annan personal på området. Det psykosociala stödet skall erbjudas både inför en abort och efter en genomgången sådan. Sjukvårdsansvariga bör åläggas att ombesörja en utbyggnad av det psykosociala stödet i tillräckligt stor omfattning. Vill man minska antalet aborter måste man bl. a. bygga ut preventivmedelsrådgivningen.

I abortkommitténs undersökningar visar det sig att hälften av alla aborter beror på att de preventivmedelsmetoder som använts inte har fungerat.

En utbyggd preventivmedelsrådgivning har en direkt återverkan på abortfrekvensen i positiv riktning. Enligt docent K. G. Nygren, som var expert i abortkommittén, skulle kanske en tredjedel av aborterna kunna undvikas med förbättrad preventivmedelsrådgivning och med förbättrade preventivmedel.

Preventivmedelsrådgivningen har utökats och byggts ut sedan abortlagen började gälla, men fortfarande motsvarar antalet rådgivningsbesök en miniminivå. Antalet rådgivningsbesök uppgår i de flesta län till mellan 310 och 380 besök per 1 000 fertila kvinnor och år. Abortkommittén har uppskattat rådgivningsbehovet till 500 besök per 1 000 fertila kvinnor och år. Det betyder att hälften av alla fertila kvinnor bör nås av preventivmedelsrådgivning varje år. Enligt vpk:s mening behövs det en norm för att trygga utbyggnaden av rådgivningen. Sjukvårdsansvariga bör åläggas att bygga ut rådgivningen efter just denna dimension.

Socialstyrelsen har under 1970-talet haft en klart pådrivande roll för utvecklingen av den abortförebyggande verksamheten. Det har funnits en samordning mellan rådgivnings- och upplysningsarbetet, vilket har varit en

Nr 86

Onsdagen den
20 februari 1985

*Familjeplanering
och abort*

stimulans för utvecklingen ute i landet. Socialstyrelsen måste också i fortsättningen få de resurser som behövs för att följa, bevaka och samordna det abortförebyggande arbetet. I socialstyrelsens nuvarande organisation saknas samordningen mellan mödrahälsovård/preventivmedelsrådgivning och abortförebyggande upplysning. I vpk anser vi att medel borde avsättas för åtminstone en tjänst, där arbetsuppgiften skall vara att ta ett uttalat ansvar för samordningen av den abortförebyggande verksamheten.

Tidigare utgick ett specialdestinerat bidrag till landstingen för preventivmedelsrådgivningen. I propositionen uttalas på många ställen att verksamheten bör byggas ut, både kvalitativt och kvantitativt. Enligt propositionen åvilar den uppgiften de sjukvårdsansvariga.

Vpk menar att abort- och preventivmedelsrådgivningen måste ses som ett mycket prioriterat område inom den förebyggande hälsovården. För att kunna garantera en utbyggnad på detta område bör ett specialdestinerat statsbidrag utgå. Ett sådant statsbidrag skulle också medverka till att utjämna de stora regionala skillnader som finns mellan olika landsting.

Den nya medicinska tekniken har aktualiserat en rad frågor kring det ofödda barnet. Det är i dag möjligt att kartlägga allt fler egenskaper hos det mänskliga fostret. Det går att i flera olika former åstadkomma konstgjord befruktning och därvid välja mellan sperma från olika män och ägg från olika kvinnor. Inom en snar framtid kommer det att gå att göra ingrepp i människans gener, dvs. i själva arvsmassan, för att på någon punkt kunna förändra individens utveckling.

Man måste fråga sig: Till vad skall vi ha den här tekniken? Med fosterdiagnostiken kan man sortera liv, sortera ut vilka människor som skall ha rätt att födas och i en vid mening också genom detta förädla människosläktet. Många tycks mena att det är möjligt att urskilja vissa mycket svåra sjukdomar, som åstadkommer ett så stort lidande för individen att livet blir helt utan mening. Men livets mening och värde över huvud taget kan inte avgöras av någon annan än av den som lever det. Fosterdiagnostiken aktualiserar svåra frågor som det blir nödvändigt att inom en snar framtid ta ställning till.

Socialstyrelsen beviljar alltid abort efter den 18:e graviditetsveckan om skälet är befarad fosterskada eller konstaterad missbildning hos fostret. Även för mycket ringa fosterskador beviljas abort under rubriken Synnerliga skäl. Abort beviljas t. ex. vid Turners och Klinefelters syndrom, som är kromosomavvikelse som bara innebär sterilitet hos fostret men i övrigt mycket små avvikelser från det normala. Jag tycker inte att man skall kunna bevilja abort vid dessa avvikelser. Jag tycker också, alldeles oavsett om en utredning arbetar inom detta område, att socialutskottet och även riksdagen skulle kunna uttala denna viljetrytning.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk-reservationerna som är fogade till detta betänkande.

Anf. 57 EVERT SVENSSON (s):

Fru talman! Jag vill, som utskottets talesman, först yrka bifall till socialutskottets hemställan i dess helhet i betänkande nr 11 och avslag på samtliga reservationer.

Jag konstaterar att kring den proposition som vi har fått oss förelagd i utskottet och som vi har behandlat råder det bred enighet. Man kan säga att det råder bred enighet om abortfrågans huvuddrag.

Vi konstaterar i utskottet, vilket också sker i propositionen, att antalet tonårsaborter har gått ner och att aborterna sker tidigare i graviditeten. Allt detta visar på en bra utveckling efter den abortlag som vi fick 1975. När vi nu talar för och lägger fram förslag om ytterligare förebyggande åtgärder är vår önskan att den utvecklingen skall fortsätta. Vi uttalar också i utskottet att antalet aborter trots allt är för stort och alltså bör nedbringas. Vi vet av erfarenhet att de landsting som har gått in för abortförebyggande åtgärder också har lyckats väl. Man skulle från talarstolen gärna vilja understryka värdet av att fler landsting tog denna fråga på mycket större allvar än de nu gör och att man tog vara på de erfarenheter som finns i de landsting som har arbetat med förebyggande åtgärder.

Jag tänkte stanna upp vid ett par frågor. Det gäller först den fråga som diskuteras mycket av Göte Jonsson, nämligen rättsskyddet. Hur skall man kunna lagstifta om fostrets rättsskydd när det är kvinnan som har självbestämmanderätten? Vi har ett sådant rättsskydd vid 18:e graviditetsveckan. Därefter fordras särskilt tillstånd av socialstyrelsen.

Intentionerna har varit att det före den tidpunkten – mellan den 12:e och 18:e veckan – skall ges rådgivning i stor utsträckning. Men det är ändå frivillighet på den punkten, och det gör att rådgivningen faktiskt varierar från landsting till landsting. Den sker inte i sådan utsträckning som vi skulle önska. Det måste ändå vara psykiskt påfrestande att genomgå en abort, särskilt efter den 12:e och fram till den 18:e graviditetsveckan.

Vi har haft att behandla en motion från Margareta Persson och Bengt Lindqvist om aborter efter den 18:e veckan. Det anges i motionen att små kromosomavvikelser, som endast innebär sterilitet hos fostret men i övrigt mycket små skillnader i förhållande till det normala, har legat till grund för ett beslut i socialstyrelsen om möjligheten att få abort – och detta anses vara "synnerliga skäl".

Fru talman! Jag är inte jurist, men jag utgår från att "synnerliga skäl" är ett mycket starkt begrepp juridiskt sett. Jag har mycket svårt att förstå att man på en sådan grund som har angetts i denna motion kan få abort efter 18:e veckan.

Vi har också i utskottet tagit fasta på detta, och vi har sagt att vi förutsätter att socialstyrelsen noggrant utreder och överväger situationen för alla berörda i det fall abort söks på grund av befarad fosterskada. I det enskilda fallet fordrar vi således en mer noggrann utredning. Men vi tillägger följande, vilket jag här särskilt vill peka på:

"Utskottet vill i det sammanhanget framhålla önskvärdheten av att styrelsen ger en preciserad redovisning för sin praxis vid bedömningen av vad

Onsdagen den
20 februari 1985

*Familjeplanering
och abort*

som anses vara synnerliga skäl för abort.”

Vi vill alltså ha en sådan redovisning. Vi har inte sagt vart den skall lämnas, men det ligger väl närmast till hands att den görs och överlämnas till regeringen. Detta är alltså viktigt!

I detta sammanhang vill jag säga några ord om gränsen vid den 18:e graviditetsveckan. Det visar sig att den tekniska utvecklingen gör att gränsen för livsduglighet går ned ytterligare och att avståndet mellan den 18:e graviditetsveckan och gränsen för livsduglighet minskar alltmer. Det är klart att det måste finnas en marginal. Jag tycker att det är självklart att den absoluta gränsen måste sättas vid livsdugligheten. Den meningen har också tidigare kommit till uttryck i utredningar och propositioner. På den punkten behöver det inte föreligga någon som helst tveksamhet.

Jag tror att vi är på det klara med, att om det är fråga om att välja mellan fostrets och kvinnans liv, får kvinnan ha företräde. Men det torde vara det enda skälet för att göra en avvikelse. Livsdugligheten är alltså avgörande för var man sätter den yttersta gränsen för abort. Och om tidpunkten för livsduglighet närmar sig den 18:e veckan, är det nödvändigt att ta upp en diskussion om huruvida den är den gräns man skall ha. Jag har ingen bestämd mening på den punkten, men jag har, fru talman, i mitt inlägg ändå velat peka på den. Socialutskottet säger också en del om den saken i sitt betänkande.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i socialutskottets betänkande och avslag på reservationerna.

Anf. 58 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Evert Svensson frågar hur en lagstiftning skall se ut och hur den skall gå till. Men jag kan inte, Evert Svensson, säga hur den utredning som jag vill få till stånd skall se ut och hur den skall gå till. I så fall behövd jag ju inte hemställa om en utredning.

Frågan gäller också relationen mellan de utredningar som har gjorts eller är på gång och rättsskyddet i samband med fosterdiagnostik, provrörsteknik osv. Det gäller, som jag ser det, att se över hela frågeställningen i ett sammanhang. Vi har frågan om 18:e graviditetsveckan och frågan om s. k. synnerliga skäl. Även dessa saker måste i en utredning belysas utifrån ett helhetsperspektiv. Det är det som jag hemställer om och som jag hade hoppats att riksdagen skulle bifalla.

Fru talman! Jag ber än en gång att få yrka bifall till min reservation, nr 1.

Anf. 59 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Evert Svensson sade att han hade svårt att förstå att kromosomavvikelser kunde betraktas som synnerliga skäl. Men det har faktiskt socialstyrelsen gjort i sin behandling av denna fråga.

I en bilaga till expertrapporten om fosterdiagnostik framgår att det utfördes 179 selektiva aborter åren 1977–1980. Av dessa aborter utfördes 103 just på grund av kromosomavvikelser. Det är försumbara avvikelser, som man enligt min mening inte med bästa vilja i världen kan pressa in i begreppet fosterskada. Jag tänker närmast på de aborter som har företagits på grund av

att man har funnit en extra könskromosom eller en balanserad translokation hos fostret. Många människor har en kromosom för mycket utan att ens veta om det. På goda grunder kan man fråga sig om ett barn är oönskat bara därför att det senare i livet får fertilitetssvårigheter eller löper risk att få utvecklingsstörda barn.

Det har också gjorts 25 selektiva aborter på grund av högt AFP-värde – ej specifika missbildningar. Det förefaller som om man i dessa fall har gjort abort för säkerhets skull. Man kan ju inte använda eller begära fosterdiagnostik för att få garanterat helt friska barn. Den misstanken får man dock när man ser hur aborter har motiverats med hjälp av synnerliga skäl. Ju mer förfinad fosterdiagnostiken blir och ju fler sjukdomar och fosterskador som kan upptäckas, desto fler selektiva aborter kommer att utföras på grund av försumbara eller behandlingsbara defekter.

Jag tycker inte att skrivningen i socialutskottets betänkande räcker. Man säger att kromosomavvikelse inte automatiskt skall betraktas som synnerliga skäl. Jag tycker inte alls att kromosomavvikelse skall få betraktas som en indikation för abort.

Evert Svensson läste ur betänkandet att utskottet i detta sammanhang vill framhålla önskvärdheten av att styrelsen ger en preciserad redovisning för sin praxis. Det har redan gjorts, men det förändrar inte synen på vad som bör betraktas som synnerliga skäl. Jag hade önskat att utskottet hade formulerat en mer preciserad skrivning och gått emot den tolkning som socialstyrelsen gör av begreppet synnerliga skäl. Jag vet också att Evert Svensson delar mina åsikter i denna fråga. Därför är det än mer beklagligt att han inte vågade ta bladet från munnen.

Anf. 60 EVERT SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Först vill jag säga till Göte Jonsson att frågan om rättsskyddet ändå är – som det heter på riksdagsspråk – föremål för uppmärksamhet inom inseminationsutredningen. Den frågan är inte bortglömd. Dessutom har vi – det framgår även av betänkandet – det medicinsk-etiska rådet, som kan ta upp sådana här frågor av etisk natur.

Det är naturligtvis svårt att lagstifta om en sådan här sak. Det säger mig det sunda förnuftet. Har kvinnan självbestämmanderätt över abortfrågan, är det svårt att skapa ett rättsskydd för fostret, eftersom i så fall samhället måste gå in och ta över ett visst ansvar. Däri ligger den problematik som vi många gånger har diskuterat.

Såsom framgick av mitt anförande gäller det även antalet graviditetsveckor. Där har vi ett rättsskydd efter 18:e veckan.

Ja, Inga Lantz, det är möjligt att betänkandet inte är så klart uttryckt att Inga Lantz begriper vad som där står. Men på det diplomatiska språk som även ett utskott håller sig med kan man faktiskt inte uttala detta starkare. Utskottet ger en klar anvisning om att det finner förhållandena otillfredsställande på basis av den motion som har väckts och som jag har kontrollerat och funnit riktig.

Nu talar Inga Lantz om många flera indikationer. Jag kan såsom lekman

inte ta upp den diskussionen. Men jag ser att Anita Bråkenhielm är antecknad på talarlistan. Hon har varit huvudutredare i denna fråga ganska nyligen. Hon borde kunna ge synpunkter på denna sak. Vad utskottet har sagt måste emellertid betraktas såsom mycket starkt.

Jag vill än en gång framhålla att det avgörande i hela denna fråga är de abortförebyggande åtgärderna.

Anf. 61 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Evert Svensson tog upp frågan om antalet graviditetsveckor i abortlagen. Nu kan man faktiskt utföra fosterdiagnostik i sjunde och åttonde veckan. Det är klart att detta krockar med abortlagen beroende på hur man ser på fosterdiagnostiken. Jag anser att en utbyggd fosterdiagnostik kommer att hota den fria aborträtten. Det är viktigt att värna om den. Därför måste fosterdiagnostiken regleras och användas med mycket stor försiktighet. Den kan ju användas för att sortera liv.

Evert Svensson framhöll att de abortförebyggande åtgärderna är viktiga. Det håller jag verkligen med om. Han sade också i sitt första inlägg att antalet aborter har gått ned men att de trots detta ändå är för många. Jag håller med även om detta.

I mitt första inlägg förklarade jag att man skulle kunna förhindra så mycket som en tredjedel av aborterna med en utbyggd preventivmedelsrådgivning. Det har påpekats i abortkommitténs betänkande. Därför är det viktigt att skapa en norm för hur mycket preventivmedelsrådgivningen skall byggas ut. Den norm som vpk och även abortkommittén har stannat för är att hälften av hela antalet fertila kvinnor varje år skall nås av någon form av preventivmedelsrådgivning. Det är nödvändigt. Det skulle också betyda, precis som Evert Svensson vill, att man kunde få ned antalet aborter än mer. Jag är förvånad över att man inte i propositionen har tagit fasta på abortkommitténs utredningar och rekommendationer i denna fråga och verkligen skapat en norm, som garanterar en bra preventivmedelsrådgivning. För att garantera det menar vpk – och det sade också abortkommittén – att det är viktigt att det avsätts medel för ändamålet, och det bör kunna utgå ett specialdestinerat statsbidrag för att trygga utbyggnaden av preventivmedelsrådgivningen.

Anf. 62 EVERT SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Det Inga Lantz nämnde nu senast är knappast viktigt.

Jag vill påpeka att fosterdiagnostiken utreds, och jag förmodar att socialutskottet och riksdagen kommer att få ta ställning till den frågan inom en ganska nära framtid. Det är en stor och svår fråga. Fosterdiagnostiken kan leda till utsortering av människoliv, och avgörande kommer då att vara hur vi ser på frågan om människors lika värde.

Vi skall kanske inte diskutera fosterdiagnostiken i dag, men jag vill ändå tillägga att förslaget från utredningskommittén är att denna diagnostik skall utföras enbart i särskilda fall, dvs. man föreslår inte en allmän fosterdiagnostik.

Onsdagen den
20 februari 1985

*Familjeplanering
och abort*

Fru talman! Vid FN:s befolkningskonferens i Mexico i augusti förra året dristade jag mig att med några ord ta upp vad vi betraktar som ett mycket allvarligt hälsoproblem – särskilt i u-länderna – nämligen de illegala aborterna. Aborter förekommer i ungefär samma omfattning överallt, oberoende av lagstiftning. En expert uppskattar det årliga antalet aborter i världen till omkring 40 miljoner, varav ca hälften är illegala. Skillnaden är att i länder där aborter är olagliga tvingas kvinnorna utsätta sig för dödliga risker. Miljoner kvinnor skadas varje år – tusentals dör – som en följd av illegala aborter.

Vi var helt eniga i den svenska delegationen i Mexico om de synpunkter jag framförde. Samma politiska enighet fanns i den utredning som haft att utvärdera abortlagstiftningen. Jag tycker att det är oerhört värdefullt med denna politiska enighet i en så känslig fråga.

I Mexico fick vi politiker från Sverige gemensamt möta kylan, samma kyla som Ulla Lindström kände av när hon för första gången tog upp det på den tiden kontroversiella ämnet familjeplanering i FN. I dag kan man diskutera familjeplanering i de internationella organen. Aborter är däremot tabu. Men vi skall inte förhåva oss. Det ligger många års diskussion bakom vår enighet – två omsorgsfulla utredningar, mycket kunskapsinhämtande, mycket opinionsbildning. Frågan fick ta den tid som krävdes. Vi har så småningom blivit i stort sett överens.

Tio år efter befolkningskonferensen i Bukarest finns det också en ökad internationell medvetenhet om befolkningsfrågans betydelse. Sambandet mellan befolkningsfaktorer och ekonomisk och social utveckling är allmänt erkänt. Familjeplanering accepteras som en grundläggande mänsklig rättighet i de flesta länder.

Men befolkningstillväxten i absoluta tal är fortfarande svindlande. Större delen av denna enorma ökning kommer att ske i länder som redan nu har svårigheter att försörja sin befolkning. Det krävs effektiva insatser för att stimulera ekonomisk och social utveckling och öka u-ländernas möjligheter att bekämpa fattigdom, svält och sjukdomar. Men det är lika viktigt med åtgärder för att minska den snabba befolkningsökningen, som försvårar u-ländernas försörjning och ökar trycket på den ömtåliga miljön. Om man inte handlar snabbt, kan regeringar tvingas till drastiska metoder för att stoppa befolkningsökningen – metoder som gör våld på de mänskliga rättigheterna.

Internationellt vill den svenska regeringen försöka att leva upp till de rekommendationer som antogs i Mexico.

Vi kommer att utöka vårt stöd till internationella befolkningsprogram genom att ge större bidrag till de multilaterala biståndsorganen på befolkningsområdet.

Även på den bilaterala sidan vill vi försöka göra mer. Det bistånd vi lämnar genom SIDA bör i ökad utsträckning uppmärksamma befolkningsfrågorna. Stöd bör alltså lämnas till program som främjar både efterfrågan på och utbyggnaden av familjeplaneringstjänster. Det är därför mycket värdefullt

att SIDA i höstas, kort efter Mexicokonferensen, antog riktlinjer för sina insatser som har detta mål.

Den enighet som råder i vårt land är, som jag sade, en värdefull tillgång. Vi kan se i länder med en mycket polariserad abortdebatt, t. ex. USA, hur antalet tonårsgraviditeter ökar i stället för att minska, hur villkoren försämrats för fattiga kvinnor när det gäller att få abort och hur man t. o. m. med rena terroråd försöker skrämja bort kvinnor från familjeplaneringsklinikerna. Abort är inte ett inslag i familjeplaneringen. Det är en nödfallsåtgärd när familjeplaneringen har misslyckats. Men hundratals miljoner människor i världen har inte tillgång till familjeplanering.

Vi bör sträva efter att minska antalet aborter ytterligare; det har också framgått av socialutskottets betänkande. Det kan ske, om vi överallt har en väl utbyggd och lätt tillgänglig preventivmedelsrådgivning och en intensifierad upplysning om familjeplanering, sexualitet och samlevnad. Sjukvårdshuvudmännen har en viktig uppgift.

Socialstyrelsen följer hela tiden utvecklingen och tar även egna initiativ till en förbättrad sex- och samlevnadsupplysning. Det är viktigt att skapa klimat för en levande diskussion i olika miljöer och sammanhang om dessa viktiga frågor. Den är en självklar del av jämställdhetsarbetet. Jag tycker att det är en uppgift även för föreningslivet att arbeta för en större öppenhet. Men skolan har självklart också en viktig roll. Regeringen har därför gett skolöverstyrelsen i uppdrag att i samråd med bl. a. socialstyrelsen vidta åtgärder för att stödja och förbättra samlevnadsundervisningen.

De nya reglerna för förskrivning av läkemedel och p-piller innebär att kvinnorna får en merkostnad som kan få negativa konsekvenser för en grupp som vi värnar alldeles speciellt om och för vilken abortlagstiftningen har inneburit viktiga förbättringar, nämligen de unga fickorna. Det är i dag för tidigt att se om de ändrade reglerna har fått sådana negativa följder. Socialstyrelsen liksom Apoteksbolaget följer utvecklingen och kommer att rapportera om varje förändring i försäljningsstatistiken.

Abortkommitténs utvärdering har visat att det inte framkommit någonting som motiverar en omprövning av den huvudprincip som abortlagen vilar på, nämligen kvinnornas rätt att inom vissa tidsgränser själva besluta i fråga om abort. Idéerna bakom 1974 års abortlag har visat sig ha full bärighet. Lagen lever upp till intentionerna.

Farhågor som fanns om en kraftig ökning av abortfrekvensen har inte besannats. 1983 utfördes 31 014 aborter. Ett så lågt tal har inte noterats sedan 1974. Abortstatistiken för 1984, som ännu är preliminär, tyder inte heller på någon uppgång.

Antalet graviditeter och aborter bland tonårsflickor har minskat kraftigt. Abortfrekvensen i denna grupp har sjunkit med en fjärdedel sedan 1975. Lagen har också skapat förutsättningar för en övergång till allt tidigare aborter. Detta har inneburit stora hälsomässiga fördelar för kvinnorna och minskat belastningen på både sjukvården och sjukvårdspersonalen.

Fru talman! Vi måste sträva efter att minska antalet aborter ytterligare. Jag tror att det skall vara möjligt. Men det krävs ett fortsatt och målmedvetet

arbete mot det målet. Det krävs insatser för förbättrad familjeplanering och andra insatser i t. ex. familjepolitiken, som gör, fru talman, att alla de barn som föds är välkomna barn.

Nr 86

Onsdagen den
20 februari 1985

*Familjeplanering
och abort*

Anf. 64 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Gertrud Sigurdsen sade att en intensifierad preventivmedelsrådgivning är viktig för att få ned antalet aborter ytterligare; precis så uttryckte sig också Evert Svensson för en liten stund sedan. Jag tror att det var socialstyrelsen som först räknade ut det här behovet: att hälften av alla fertila kvinnor behöver nås av preventivmedelsrådgivning. Abortutredningen gjorde också en kartläggning där man kom fram till samma sak.

Inget län tillgodoser som sagt behovet. Man har mellan 310 och 380 preventivmedelsrådgivningsbesök per 1 000 kvinnor. Det fattas alltså nästan 200 besök per 1 000 kvinnor. Om man har den inställning som både Evert Svensson och Gertrud Sigurdsen ger uttryck för och som hela abortkommittén hade – den kom fram till att man faktiskt måste bygga ut preventivmedelsrådgivningen så att den motsvarar en miniminorm på 500 besök per 1 000 kvinnor – bör man också ställa sig bakom förslaget om en norm, så att man verkligen garanterar en utbyggnad. Det bör man göra om man nu tycker att det här är viktigt.

Jag tycker inte att det räcker med att säga att vi skall följa utvecklingen. Vi vet att det här behovet finns – det har funnits i många år, och det kommer inte att minska i framtiden.

Sedan tycker jag att det är mycket bra – det föreslår vi också i vår partimotion – att man måste bygga ut sex- och samlevnadsundervisningen i skolorna. Jag är glad att man nu har tagit ett initiativ på det området – det är mycket viktigt; det kom också abortkommittén fram till.

Jag har en sista fråga. Gertrud Sigurdsen har åhört diskussionen om socialstyrelsens bedömning av vad som skall betraktas som synnerliga skäl, och jag vill ställa en rak och enkel fråga om detta till Gertrud Sigurdsen. Hur är statsrådets bedömning? Skall kromosomavvikelse av det slag som vi har diskuterat här, alltså mycket försumbara avvikelser, kunna betraktas som synnerliga skäl och kunna göra att man beviljas abort?

Anf. 65 Statsrådet GERTRUD SIGURDSEN:

Fru talman! Jag har det allra största förtroende för landstingen, våra sjukvårdshuvudmän, när det gäller utbyggnad av rådgivningen. Det finns en så pass etablerad förståelse för den saken, det kommer säkert att bli av.

I den statsbidragskonstruktion som vi beslutade om i samband med Dagmarpropositionen finns ett särskilt statsbidrag till förebyggande åtgärder. Till förebyggande åtgärder räknas också rådgivning på detta område.

Anf. 66 ALLAN ÅKERLIND (m):

Fru talman! Jag har i motioner tagit upp frågan om bl. a. den oföddes rätt. Jag menar att också den ofödda människan har rätt att få leva. Man måste då fråga sig när livet börjar. Enligt min uppfattning börjar livet i och med

*Familjeplanering
och abort*

befruktningen. Man kan inte skydda det liv man inte vet om, men så fort man vet om att livet finns är man skyldig att försöka skydda det.

Abort är att ta en annan människas liv, en människa som man vet finns. Man dödar den människan med berått mod. Det sker trots att vi inte har dödsstraff i Sverige. Jag menar att vi inte har rätt att döda andra människor med berått mod. I så fall skall det vara fråga om ett val mellan moderns liv och barnets liv. Först när man står i valet mellan två liv – vems liv man skall rädda – kan abort vara försvarligt. Att av sociala eller andra skäl ta ett liv som inte är fött är inte rätt, menar jag. Det får vi inte göra.

Jag minns en händelse för några år sedan. Det är en erfarenhet som jag har svårt att glömma bort. En grupp duktiga, intelligenta ungdomar diskuterade abortfrågan. Allesammans som yttrade sig ansåg att vi skall ha – som man säger – fri abort, med andra ord frihet att döda i moderlivet. En ung pojke, som inte hade yttrat sig förut, sade plötsligt följande: Jag skall berättas för er hur det var för mig. När jag skulle födas var min mor ensamstående. Hon var utsatt för starka påtryckningar från släktingar om att göra abort. Jag var inte ett välkommet barn. Men hon gjorde inte abort, och jag fick födas. Tycker ni att hon skulle ha dödat mig?

Han ställde denna raka fråga. Alla tittade på varandra, men ingen ville svara. När man får frågan ställd så rätt upp och ner av en frisk, intelligent, ung pojke, då ställs frågan på sin spets. Det är någonting som vi bör tänka på. Har vi rätt att döda på det här sättet?

Jag vill att vi skall få en ny lagstiftning på det här området som tar hänsyn till barnens rätt att leva. En utredning om detta vill utskottet inte vara med på. Jag tycker att det är tråkigt.

Den enda som har anslutit sig till idén att vi skall utreda frågan är Göte Jonsson i reservation 1, och jag vill redan nu yrka bifall till den reservationen.

När övriga i utskottet inte går med på detta förslag innebär det antingen att man inte vågar eller att man inte vill ha en sådan förutsättningslös utredning. Man vill inte ens utreda frågan om de ofödda barnens rätt att få leva. Den frågan borde egentligen inte behöva utredas, utan det borde vara självklart för alla människor att man inte skall ha rätt att med berått mod ta det liv som har börjat.

Jag har tagit upp den här frågan flera gånger förut. Det är märkligt hur man försöker sno sig och svänga sig på alla sätt för att komma undan den. För några år sedan hänvisade man till 1980 års abortkommitté – man påstod att den kommittén skulle behandla frågan. Men kommittén hade, såvitt jag förstår, inte ens rätt att föreslå någon ny lag. Utskottet hänvisade ändå helt fräckt till den, eftersom man inte ville ta i frågan. Det är nämligen en brännhet fråga. Sedan hänvisade utskottet till utredningen om barnens rätt – men där har man inte gjort någonting – och nu hänvisar man till inseminationsutredningen, att den utredningen skall göra någonting. Men den utredningen har, såvitt jag förstår, inte några direktiv om att utreda frågan om en ny abortlagstiftning som utgår från att barn skall ha rätt att leva! Eller har utredningen det?

Jag lyssnade till statsrådet Sigurdson. Det var sorgligt att höra att statsrådet

inte hade ett enda ord att säga om de ofödda barnens rätt att leva. Fru Sigurdson sade att abort är en nödfallsåtgärd när familjeplaneringen har misslyckats. Det är alltså över 30 000 misslyckade familjeplaneringar i Sverige varje år som leder till abort, förutom dem som inte leder till abort – jag bara konstaterar det.

Grundförutsättningen är, som jag ser det, att vi inte har rätt att ta dessa liv.

Ett par andra frågor som berörs i betänkandet tycker jag är mycket väsentliga. Tyvärr har vi inte några reservationer där.

Den ena frågan är sjukvårdspersonalens rätt att slippa medverka vid abort. Det är inte alldeles givet att personalen har den rätten. I socialstyrelsens anvisningar säger man att abortverksamheten så långt möjligt skall organiseras så, att personal som finner det oförenligt med sina etiska och religiösa uppfattningar att medverka vid abort inte bör tas i anspråk för sådana arbetsuppgifter. Det står inte att dessa människor "inte skall" utan att de "inte bör" tas i anspråk, och det står att man "så långt möjligt" skall organisera arbetet på det sättet, inte att man absolut måste organisera arbetet så.

Detta leder till att en del människor inom sjukvården haft mycket stora problem. En del har kontaktat mig och sagt: Vi kommer inte ifrån detta, utan vi är tvungna – annars måste vi söka ett annat arbete.

Jag tycker att det skall vara självklart att vi skall ingens samvete tvinga. Förr stod det i lagen att vi inte har rätt att någons samvete tvinga eller tvinga låta. Jag tycker inte att vi skall ha rätt att tvinga sjukvårdspersonal – som har tagit sitt jobb för att rädda liv, för att medverka till att människor skall bli friska – att delta i dödens tjänst, att döda liv. Därför har jag yrkat på att vi skall ha en lag som ger dem denna rätt. Tyvärr är det ingen i utskottet som har reserverat sig för det.

Linnea Hörlén har gjort ett yrkande i motion 158, yrkande 2, där hon tar upp problemet med barnmorskelevorna som under sin utbildning tvingades handla i strid med sitt samvete för att få sin legitimation. De tvingades sätta in spiraler, trots att de ansåg att det var oförenligt med deras etiska uppfattning. Linnea Hörlén anför i motionen att ett sådant förfarande av bl. a. katolska kyrkan jämställs med abort. Det tycker jag är riktigt.

Här kommer vi in på frågan om man skall tvinga någon att mot sitt samvete, mot sin innersta övertygelse, delta i en verksamhet som står i dödens tjänst, när man vet att det är fel, när man vet att det är mot ens samvete och innersta övertygelse. Jag tycker inte det. Jag tycker att det är självklart att de här frågorna skall lösas på ett sådant sätt att vi räddar liv, att vi inte tar liv och att vi tar hänsyn till sjukvårdspersonal och andra som har samvetsbetänkligheter så att de inte tvingas till något på detta område och att de inte tvingas att söka andra tjänster och därmed få så att säga yrkesförbud därför att de har samvetsbetänkligheter.

Med det anförda vill jag yrka bifall till reservation 1 och även till motionerna 1629, 153 och 158 yrkande 2.

Onsdagen den
20 februari 1985

*Familjeplanering
och abort*

Anf. 67 EVERT SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Bara ett par ord. Vi känner alla till Allan Åkerlinds inställning, och jag skall inte polemisera mot honom i stort. Men jag hoppas att han förstår vad han har sagt här, nämligen att det inte är mot regering eller riksdag han i själva verket riktar denna anklagelse utan det är mot de 30 000 kvinnor som varje år gör abort. Det är de som är målet för hans yttrande här om mord.

Allan Åkerlind begär en utredning. Med den grundinställning Allan Åkerlind har behövs det ingen utredning, eftersom det är ett förbud han vill ha, och det behöver man inte utreda. Men jag förmodar att vi förstår vad ett förbud skulle innebära. Då skulle vi få tillbaka de illegala aborterna och det smutsiga hantverk som vi kanske har glömt bort men som historien har många exempel på.

I socialutskottet har vi tidigare uttalat oss i fråga om detta, och socialstyrelsen utfärdade efter ett tag en bestämmelse om att vårdpersonal har rätt att vägra medverka vid abort, om de av religiösa eller etiska skäl önskar det.

Anf. 68 ALLAN ÅKERLIND (m) replik:

Fru talman! Det här sista uttalandet angående vårdpersonalen är jag Evert Svensson tacksam för.

Men när det gäller vilka som skall anklagas vill jag säga, att vi kan aldrig komma ifrån att det sker saker som är orätta. Frågan är emellertid om regeringen och vi som sitter i riksdagen skall legalisera det som är fel. Det är detta jag vill att man inte skall göra.

Nu förhåller det sig ju så, att majoriteten i utskottet inte ens vill vara med om att förutsättningslöst utreda – som Göte Jonsson sade – de här frågorna om en ny lagstiftning som tar hänsyn till barnen. Man vill alltså inte ens vara med om att utreda detta. Det är precis som Evert Svensson sade, att jag för min del har den uppfattningen, att frågan egentligen inte behöver utredas, för det är så solklart att man skall ta hänsyn till de ofödda barnens rätt att få leva. Egentligen borde saken alltså inte utredas. Men det som är förvånande är att utskottets majoritet inte vill vara med och diskutera detta, att man som sagt inte ens vill vara med och utreda frågan. Att man inte vill vara med om att göra det tycker jag är egendomligt.

Anf. 69 KARIN ISRAELSSON (c):

Fru talman! Debattklimatet i abortfrågan var faktiskt ett annat när frågan diskuterades i början av 1970-talet än när den diskuteras nu i mitten av 1980-talet.

De som förespråkar en fri abort har funnit att man kanske förenklade frågan genom att begränsa den på det sätt som man uppenbart gjorde. De som förspråkade en skärpt lagstiftning har funnit att det kanske inte var den lagen som skulle kunna åstadkomma en förändrad inställning i abortfrågan. Utredningen som ligger till grund för dagens debatt har bidragit till att öka förståelsen för orsakssambandet mellan människors livsvillkor och utsatthet och deras beslut i en abortsituation. Tonläget är något mera nyanserat i

dagens debatt från båda lägren, frånsett det inlägg som vi helt nyss lyssnade till. Problemet är för den skull inte löst. Alla tycks nu vara mera överens om att det krävs samlade insatser för att förändra de aborttal vi i dag redovisar. Trots att vi vet att aborttalen är lägre än de som kan förväntas med vetskap om den osäkerhet som finns i preventionen kan vi inte ge upp de medvetna satsningar som skall leda till ännu bättre resultat.

Abort innebär alltid, för den abortsökande, ett beslut som föregås av längre eller kortare ambivalens. I den rapport abortkommittén lämnade och som fick namnet Bilder och röster med intervjuer bland kvinnor och sjukvårdspersonal, framgår detta klart. Ambivalensen gäller även sjukvårdspersonalens inställning. En läkare säger exempelvis att hon eller han inte stött på kvinnor som upplever aborten enkel. En sjuksköterska anser att tyvärr finns det alltför många som tycker att aborten är enkel och okomplicerad. En kvinna säger att hennes inställning till abort tidigare varit negativ, och att hon då inte skulle kunna tänka sig att göra abort. Hon har närmast sett det som mord. Nu när hon själv kom i den här situationen såg hon det annorlunda. Abortkommittén har tagit intryck av detta. Det huvudsakliga arbetet har varit inriktat på att ge en djupgående bild av hur abortlagen praktiskt kommit att tillämpas och att kartlägga såväl positiva som negativa effekter av den nya lagstiftningen. Mängder av statistiskt material har sammanställts och slutsatser har dragits på grundval av det underlaget.

Det finns klara regionala skillnader när det gäller abortmönster, preventivmedelsrådgivning och aborttal. Här inverkar, skriver utredningen, troligen en mängd samverkande faktorer: befolkningsstruktur, traditioner, samlevnadsmönster, arbetsmarknad, preventivmedelsvanor och mycket mera. Tydligt är dock att de höga aborttalen finns i våra städer och främst de tre storstadsområdena. Stockholms län har den högsta abortfrekvensen per 1 000 fertila kvinnor i riket. Stora skillnader finns dock mellan kommuner i länet. Högst ligger Solna, medan Ekerö och Nynäshamn har aborttal betydligt under riksgenomsnittet. Variationerna är likartade i riket som helhet. Det vore önskvärt om landstingen bröt ner sin statistik till att gälla kommuner. Detta skulle underlätta planeringen av insatser för att förebygga en abortutveckling som är negativ. De fem lägsta aborttalen återfinns i Skaraborgs, Jönköpings, Älvsborgs, Kalmar och Västerbottens län. En minskad abortbenägenhet i storstadsområdena, där befolkningsunderlaget är stort, skulle klart påverka aborttalen. En aldrig så stor minskning i glesbygdslänen avspeglas däremot knappast i rikssiffrorna. Det är alltså i storstadsområdena som de tyngsta insatserna måste göras.

En vårdorganisation med mera personligt innehåll och där abortvården ingår som en naturlig del skulle avlasta de stora sjukhusen, vid vilka en stor del av verksamheten på grund av hög arbetsbelastning riskerar att bli utförd enligt löpandebandsprincipen.

Kravet på en ny abortlag för att därigenom säkerställa fostrets rättsliga ställning innebär, förstår jag nu, också ett krav på att förbjuda abort. Alla känner nog en bävan inför att vi legaliserat abortingrepp, men med hänsyn

till den situation som föranlett beslutet kan vi ej avstå från abortmöjligheten. Jag hyser respekt för den som inte vill anamma nuvarande abortlag, men med de skäl som jag har att anföra anser jag att vi ändå bör arbeta vidare med nuvarande lag.

I de länder där abort i dag är förbjuden pågår en smutsig och livsfarlig illegal abortverksamhet. De s. k. änglamakerskornas verksamhet ligger inte så långt tillbaka i tiden att vi kan ha glömt den syssla dessa åtog sig när möjlighet till legal abort inte fanns. Vi politiker måste också ta hänsyn till verkligheten, den förändras inte till det bättre genom förbud. Verkligheten kan bara förändras genom målmedvetna insatser för att förhindra att abort skall vara det enda alternativet i en svår situation. I det arbetet har vi kommit en bit på väg. Vi har erfarenheter av insatser som gett resultat. Hade alla människor i vårt land samma inställning som människorna i Kronobergs och Västerbottens län, vore situationen förvisso mycket annorlunda. Delat ansvar, säkrare preventivmetoder med färre biverkningar, ökad satsning på samlevnadsundervisning, god tillgång till rådgivning är en del av de insatser som måste tillförsäkras resurser i detta sammanhang.

Besök vid mödravårdscentral för att bekräfta en graviditet får inte medföra att abortfrågan nödvändigtvis förs in i samtalet. Det är ett flertal sådana episoder som ligger till grund för mitt motionskrav om att utgångspunkten för ett sådant samtal bör vara det väntade barnet. Jag erkänner att det är svåra avvägningar som måste göras, men lyhördhet och mognad hos den tjänstgörande sjukvårdspersonalen, oavsett om det är en barnmorska eller en läkare, skulle kunna förhindra ett sådant bemötande. Även en 19-årig flicka kan vara helt inställd på att föda sitt barn – det kan vara planerat. Detsamma kan gälla äldre kvinnor, som ofta möts av sådana frågor. Det är därför viktigt att personalen inom mödravården och i det förebyggande arbetet får god handledning och vidareutbildning.

Just i början av graviditeten kan en utvecklingskris uppstå. I en studie över de psykologiska konsekvenserna av en graviditet som finns med i utredningsunderlaget framhålls den psykiska störning som ofta återfinns hos kvinnor som befinner sig i ett tidigt stadium av en graviditet. Studien visade att kvinnorna led av paranoida föreställningar, depressioner m. m., och att de var klart medvetna om detta. Symtomen var av den arten att de påfallande ofta gick över av sig själva eller med enkla stödsatser. Detta tycker jag är väsentligt att känna till för den som arbetar med blivande mödrar. Symtomen var ett uttryck för den omställning och bearbetning som pågick i och med graviditeten. Härvid spelar ett gott förhållande till mannen stor roll, men stödpersonen behöver dock inte alltid vara just mannen utan även sjukvårdspersonalen kan vara den stödjande. Detta tycker jag underbygger mitt krav på ett taktfullt uppträdande av berörd personal.

Socialstyrelsens roll i det förebyggande arbetet har varit högst påtaglig och agerandet handfast. Genom medverkan i olika projekt initierades en utveckling som visade sig ge resultat i färre abortingrepp. Detta kunskapsmaterial måste naturligtvis spridas, men socialstyrelsens praktiska medverkan är inte längre nödvändig för att föra det arbetet vidare.

Socialstyrelsen har under denna period omorganiserats, och det är meningen att det abortförebyggande arbetet fortsättningsvis skall drivas i landstingens regi med samarbete inom länen mellan skolmyndigheter, föreningsliv och kyrkor samt genom föräldrainsatser. Socialstyrelsens roll har därmed förändrats, och det är möjligt att det inte ännu fullt ut fungerar som det är planerat. Den utveckling som är på gång visar dock inte att slutresultatet försämrats. Åtgärder för att tillgodose behovet av speciella insatser skall fortsättningsvis initieras av socialstyrelsen, som skall ha ett övergripande ansvar. Exempel på åtgärder med sådan inriktning är insatser för att tillgodose invandrargruppernas speciella behov.

Med detta betänkande har utredningens arbete avslutats. Våra lagar har till viss del förändrats, men någon dramatisk förändring är det inte fråga om. Riksdagen uttalar med dagens beslut sin mening om hur familjeplanering och abort skall bedrivas. Nya rön och nya erfarenheter kommer hela tiden att göra det nödvändigt att följa abortutvecklingen. De utredningar som nu behandlar fostrets rättsskydd kommer kanske att förändra förutsättningarna – därom vet vi i dag ingenting. Förbättrade möjligheter att klara för tidigt födda barn kommer kanske att förändra praxis när det gäller synen på överlevnadsmöjligheter för foster vid senaborter. Detta betyder att vi ej kommer att kunna slå oss till ro, utan att vi i en framtid återigen måste ta ställning till abortlagens tillämpning.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på de reservationer som finns fogade till betänkandet.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 70 LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Bara några ord med anledning av motion 1984/85:158, som handlar om rätt för barnmorskeelever att följa sin etiska övertygelse i fråga om inprovning av s. k. spiraler som preventivmedel. Utskottet har avstyrkt yrkandet i motionen.

En uppföljning i kammaren av utskottets avslagsyrkande innebär att en handfull människor aldrig får sin legitimation som barnmorskor därför att de inte vill handla i strid med sina samveten. Denna lilla grupp anser nämligen att inprovning av s. k. spiral som preventivmedel är liktydig med medverkan till abort. Idén med spiralen är ju att den skall stöta bort det befruktade ägget.

Nu kan man ha delade meningar om när embryot skall betraktas som ett självständigt liv, som kan aborteras. En del anser att så är fallet fr. o. m. att embryot fäst sig i livmoderkakan. Andra menar att det kan betraktas som ett foster först när anlagen till hjärna och nervsystem blir skönjbara. De aktuella eleverna menar att själva sammansmältningen av ägg och sädescell innebär tillkomsten av ett nytt liv, en uppfattning som f. ö. delas av stora grupper inom, men framför allt utom vårt lands gränser.

Man må ha vilken uppfattning man vill i den frågan. Vad vi i Sverige sedan

gammalt betraktat som självklart är att varje medborgare skall ha rätt till lagskyddad samvettsfrihet.

När det gäller färdigutbildad sjukvårdspersonal har vi anvisningar från socialstyrelsen som ger tillräckliga garantier för att den som av samvetsskäl finner det omöjligt att medverka vid en abortoperation skall slippa detta. Elever under utbildning skall däremot inte tillerkännas samma rätt. Det handlar, väl att märka, inte om dessa elevers vägran att tillägna sig det tekniska kunnandet. Det kan de tänka sig att lära sig genom att öva på kamrater, om de efteråt också får avlägsna spiralen. Men de vill inte medverka i en realistisk situation. Svenskt utbildningsväsende, som i andra avseenden strävar efter så stor flexibilitet som möjligt, ger inte utrymme för denna obetydliga variation i utbildningsschemat.

Herr talman! Jag inser det hopplösa i att i detta skede vinna framgång för min motion i kammaren, men jag kunde inte underlåta att ge uttryck åt min besvikelse över att hänsynen till den enskilda människans samvete väger så lätt gentemot stelbent byråkrati i svensk förvaltning.

Anf. 71 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Den motion som Bengt Lindqvist och jag har skrivit handlar om aborter efter 18:e veckan på grund av befarad fosterskada. Den har diskuterats en del tidigare i debatten, men eftersom jag är motionär vill jag ändå säga några ord. Efter 18:e veckan skall abort beviljas endast om "synnerliga skäl" föreligger.

I abortkommitténs betänkande kan man läsa att samtliga ansökningar om abort har beviljats då det huvudsakliga skälet har varit fosterskada. Socialstyrelsens rättsliga råd låter föräldrarnas önskan och bedömning vara avgörande, och man har avstått från att försöka "gradera" fosterskador.

Det är just indikationen fosterskador som nu ökar bland de mycket sena aborterna. Så sent som i 23:e-24:e graviditetsveckan beviljades under ett år elva aborter på grund av befarad fosterskada. Dessa elva stod för nästan hälften av de beviljade ansökningarna i 23:e-24:e veckan. Gränsen för livsduglighet går med nuvarande medicinsk kunskap nästan här. Detta gör att socialstyrelsen endast i ett mycket fåtal fall beviljar abort i ett så sent skede. Ändå, och jag upprepar, så står det att läsa i abortkommitténs betänkande att abort alltid har beviljats när man som skäl har angett konstaterad eller befarad fosterskada.

I samma betänkande redogörs också för att befarad fosterskada i vissa fall har varit Turners eller Klinefelters syndrom. Det är, som har sagts tidigare, två ovanliga kromosomavvikelser som innebär sterilitet men i övrigt endast smärre avvikelser från det normala. Ändå har socialstyrelsen beviljat abort i samtliga fall, trots att graviditeten varit så långt framskriden. I kommitténs betänkande framgår också att föräldrarna som sökt abort av dessa skäl uppgivit att barnet är svårt skadat eller "svårt missbildat".

Det framstår som helt klart att föräldrarna uppenbarligen inte fått en tillfredsställande information. Ändå har socialstyrelsen beviljat aborterna. Man frågar sig varför, eftersom det handlar om människor som önskat barn,

planerat barn och sedan genomgått fosterdiagnostik. De är alltså socialt förberedda för ett barn. Förmodligen skulle kanske inte alla men många av dem, om de fick en riktig information, inte lika tveklöst begära abort, eftersom barnet är efterlängtat. Utskottet har ju också i tidigare sammanhang uttalat att man i framtiden skall vara mycket försiktig med fosterdiagnostik när det gäller den här typen av lätta skador.

Det betänkande vi har att behandla här baseras på propositionen om familjeplanering och abortvård. I propositionen slås fast att aborterna skall ske på samma grunder som tidigare. Utskottet tillstyrker detta förslag.

Men uppenbarligen har utskottet tagit intryck av oss motionärer. Man säger nämligen att "fosterskada naturligtvis inte 'automatiskt' kan betraktas som ett synnerligt skäl". Man förutsätter också att socialstyrelsen gör en noggrann prövning av de fall där abort söks på grund av befarad fosterskada. Det var precis vad vi ville med vår motion. Jag är glad över att utskottet så klart har markerat att abort inte automatiskt skall beviljas av dessa orsaker.

Socialstyrelsen måste därmed förändra sin handläggning av dessa ärenden. Jag noterade också med tillfredsställelse hur utskottets talesman Evert Svensson hårt tryckte på detta i dagens debatt.

Vi motionärer har velat ta upp den här frågan därför att den är så central för människosynen i vårt samhälle. Fosterdiagnostikens fortsatta villkor utreds just nu. Ändå vill vi redan markera att konstaterade skador hos ett foster aldrig får betraktas som en given eller självklar orsak till abort. Om samhället, myndigheterna och allmänheten anammar ett sådant synsätt, ja, då finns risken att man indirekt anammar ett synsätt som går ut på att handikappade har ett människoovärdigt liv.

Men så är det ju inte! Om människor med handikapp skall få ett bra liv beror naturligtvis delvis på hur omgivningen och samhället möter personen. Det vore en farlig utveckling om människor tog till sig uppfattningen att alla skador, små som stora, innebär att man inte berättigar ett barn att få födas.

Jag tror att handikapprörelsens djupa ovilja mot dessa aborter, där orsaken endast är en mindre fosterskada, sammanfaller med vad de flesta kvinnor känner. Utvecklingen på fosterdiagnostikens område väcker djup olust och delvis ångest hos många kvinnor. Det är viktigt att vi snart utformar regler för den framtida fosterdiagnostiken och att vi nu, som vi gör med dagens betänkande, tar avstånd från ett synsätt som inneburit att alla befarade fosterskador automatiskt accepterats som abortindikation i ett sent stadium.

Anf. 72 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! Den proposition som förelagts riksdagen och det betänkande som socialutskottet nu avlämnat beträffande familjeplanering och abort återspeglar egentligen mycket litet av de fakta och den kunskap som förmedlades i abortkommitténs betänkande. Detta är i och för sig naturligt. Resultatet av abortkommitténs arbete är huvudsakligen användbart för sjukvårdshuvudmän och samhällsforskare, och relativt litet faller konkret inom riksdagens beslutsområde. Den samlade kunskapsmängden är dock väl

vård att ta vara på även för dem som långsiktigt har att svara för lagstiftning på detta svåra område.

Abortkommittén hade mycket strikta direktiv och fick inte ifrågasätta abortlagens huvudprincip, nämligen kvinnans självbestämmanderätt, och inte heller tidsgränserna. Jag tvekar inte att säga att detta i hög grad underlättade kommitténs arbete. Vi slapp de svåra och kontroversiella frågorna. Vi kunde koncentrera oss på faktainsamling och utvärdering av erfarenheter. Jag tror att det var värdefullt just då.

Men detta gör alltså att abortkommitténs utvärdering inte heller kan tas till intäkt för att avvisa omprövning av huvudprinciperna i abortlagen om den medicinska, tekniska eller sociala utvecklingen skulle visa att detta är nödvändigt.

Vissa av abortkommitténs resultat borde också kunna användas bättre. Det är således abortkommittén och inte, som man kan tro när man läser betänkandet, regeringen som har funnit att satsningarna på lättillgänglig och effektiv preventivmedelsrådgivning och en god sex- och samlevnadsundervisning bl. a. åstadkommit en i västvärlden unik och positiv utveckling när det gäller tonårsgraviditeter och tonårsaborter. Detta finns noggrant belagt i abortkommitténs betänkande. Att som statsrådet och utskottsmajoriteten tro att man även i framtiden skulle kunna tillhandahålla en tillfredsställande eller ännu bättre utbyggd preventivmedelsrådgivning genom utökade telefonfonder och genom att förlägga mottagningarna på preventivmedelsmottagningarna till rätt tidpunkt på dagen – det tror jag är alltför optimistiskt.

Men att å andra sidan kräva en formell satsning på utbyggnad av de egentliga preventivmedelsmottagningarna till en kapacitet av 500 besök per 1 000 kvinnor och år är lika realistiskt. Inga Lantz, som ju satt med i kommittén, vet att kommittén starkt understryker osäkerheten i den statistik som finns från de olika landstingen. Detta beror framför allt på att en stor och okänd del av preventivmedelsrådgivningen sker så att säga alldeles gratis och i förbigående i samband med läkarbesök, framför allt inom den gynekologiska vården, av annan orsak. Jag tycker därför det är synd att man, när man pekar på resursmöjligheter, förbigår den mycket viktiga resurs för ett gott abortförebyggande arbete i form av effektiv preventivmedels- och familjeplaneringsrådgivning som en väl utbyggd gynekologisk primärvård innebär.

Det gör inte heller saken bättre om man tar bort de specialdestinerade statsbidragen till preventivmedelsrådgivning, som från början hade en avgörande effekt på det abortförebyggande arbetets effektivitet. Abortkommittén uttalade sig enhälligt emot ett eventuellt avskaffande av dessa bidrag, just med tanke på att de utgick i relation till en prestation. Endast en vårdgivare som gjort en prestation fick ersättningen. Genom Dagmarreformen försvinner nu preventivmedelsrådgivningen, i landstingens allmänna välvillighet när det gäller användningen av den klumpsumma av sjukförsäkringspengar som de nu får disponera över. Svårigheterna för privata rådgivare, som är en mycket väsentlig del av den gynekologiska vården och därmed också preventivmedelsrådgivningen och det abortförebyggande arbetet, ökar. Men jag har tidigare haft långa debatter med statsrådet

Sigurdson i denna fråga här i kammaren och skall inte återupprepa dem. Min ståndpunkt är klar, och min rädsla för att många landsting skall fortsätta att visa en negativ attityd då det gäller att främja en kompetent gynekologisk primärvård i egen eller privat regi ökar.

Jag yrkar givetvis bifall till den moderata reservationen nr 3, där dessa frågor tas upp.

Men det är den andra delen av dagens debatt som jag vill ägna huvuddelen av mitt anförande.

Utskottet konstaterar att den medicinska utvecklingen kan leda till att olika frågor kring abortförfarandet kan behöva diskuteras från delvis nya förutsättningar. Detta är ett mycket viktigt konstaterande, och vi har alla haft möjlighet att följa den oro och debatt som blossar upp kring fosterdiagnostiken och de omöjliga valsituationer som människor ställs i då de har möjlighet att välja att låta bli att föda ett handikappat barn. De flesta av talarna här har också berört detta problemkomplex, vilket på ett mycket åskådligt sätt visar att abortdebatten har ändrat karaktär.

Det är emellertid att angripa problemet i fel ände om man försöker att hävda två oförenliga ståndpunkter samtidigt. Man kan inte ha helt fri abort och samtidigt försöka förbjuda abort, om fostret kan befaras vara eller är skadat. Och att försöka förbjuda fosterdiagnostiken är att börja i fel ände.

Fosterdiagnostik är ett svåravgränsat område. Hela den förebyggande mödravården, med syfte att i så stor utsträckning som möjligt låt friska mödrar föda friska barn vid rätt tidpunkt, har under decennier arbetat med olika metoder som kan kallas för fosterdiagnostik. Så länge diagnostiken också ger möjlighet att ingripa och bota är den inte kontroversiell. Ingen har ifrågasatt den rutinmässiga screening som sedan årtionden görs i svensk mödravård för att utesluta syfilis hos väntande mödrar. Man hittar nästa aldrig något fall i dag, men ändå fortsätter man, därför att metoden är enkel och billig och därför att den ger en god möjlighet att bota och förebygga att barn föds med syfilis, en sjukdom som i början av detta sekel orsakade många svåra medfödda sjukdomstillstånd.

När fosterdiagnostiken kan hjälpa till att finna rätt förlossningstidpunkt och rätt behandling under graviditeten eller att skapa högsta beredskap att ta hand om defekter och sjukdom omedelbart efter födelsen är den heller inte kontroversiell. Men fosterdiagnostiken befinner sig i dag i en olycklig mellansituation. Man kan diagnostisera flera mer eller mindre svåra defekter, men man kan inte åtgärda dem. Den dag man också kan åtgärda en del av dem blir konflikten reducerad.

Vi måste erkänna att kontroversen i stället har uppstått genom att vi börjat dagtinga med människovärdet och tillåter abort. När man dagtingar med väsentliga principer råkar man ofta, förr eller senare, i svårigheter. Jag vill dock, herr talman, understryka att bittra erfarenheter ger vid handen att vi av humanitära skäl måste ha en abortlagstiftning av den typ som vi har. Internationella och egna svenska erfarenheter visar att ingen principiell metod är bättre än att låta kvinnan själv bestämma om hon vill föda barn eller ej. Statsrådet Sigurdson har värtaligt givit exempel som stöder denna uppfattning.

Abortkommitténs arbete har visat att svenska kvinnor i stor utsträckning klarat av den här beslutssituationen. Det har också visat sig att det psykosociala stödet i vården ofta har varit bristfälligt, men att en god vilja finns att göra förbättringar. Trycket på sjukhuspersonalen har också otvivelaktigt minskat. Jag kan däremot inte längre finna någon anledning till att Sverige ensamt i världen skall ha fri abort t. o. m. 18:e fosterveckan.

I synnerhet fosterdiagnostikens utveckling, där man i dag under perioden från 12:e till 14:e veckan och framåt kan diagnostisera flera mer eller mindre svåra handikapp och sjukdomar utan att samtidigt kunna erbjuda någon bot, ställer i dag enskilda människor i en fullständigt omöjlig beslutssituation. Man kan givetvis inte under samma tidsperiod hävda rätten till fullt fri abort och samtidigt försöka hävda att vissa uppgifter, kunskaper och farhågor inte skall få vägas in i beslutsunderlaget – inte så länge det är enskilda människor som fattar beslutet. Att förbjuda kunskapen är naturligtvis den medeltida utvecklingsfientlighetens modell – förbjuda farhågorna kan ingen göra. Människor vet i dag själva om de tillhör en riskgrupp eller ej. Att leda människor till ett abortbeslut, så att man offerar det friska barnet på blotta misstanken att det skulle vara sjukt, är inte bättre än att offera det sjuka barnet på grund av dess sjukdom.

Margareta Persson och Bengt Lindqvist har ifrågasatt socialstyrelsens samhällsmoral om sena aborter automatiskt beviljas vid handikapp. Det är naturligtvis möjligt. Men kan man då lägga beslutsbördan på en enskild människa endast något tidigare i graviditeten?

Utskottets propå att socialstyrelsen bör göra en noggrann redovisning av hur man har bedömt de sena aborterna och vilka skäl man har stött sig på är något onödig. En mycket noggrann sådan redovisning har ju gjorts av socialstyrelsen och finns redovisad i abortkommitténs betänkande.

Det är riktigt, som Inga Lantz sade, att abort har beviljats i samtliga fall där indikationen har varit fosterskada. Men det är inte alldeles riktigt, som man kunde höra "mellan raderna", att det i de flesta fall skulle ha rört sig om mycket lindriga rubbningar. Tvärtom har det i det övervägande antalet fall rört sig om mycket svåra rubbningar. Jag håller med de tidigare talarna om att man måste se närmare på detta och försöka ta ställning.

Även antalet sena aborter som beviljas på grund av fosterskada ökar, men inte bara på grund av att man kan diagnostisera fler och fler fall. Det är också ett glädjande faktum att alla andra orsaker till sena aborter har minskat och att det totala antalet har minskat, vilket vi skall hälsa med tillfredsställelse.

95 % av alla aborter sker i dag före den 12:e veckan. Detta är ett resultat inte bara av abortlagstiftningen och kvinnans självbestämmanderätt utan i hög grad också av skonsammare och enklare abortmetoder samt en tillräcklig insats av effektiva vårdresurser. I så måtto har abortlagens intentioner att tidigarelägga abortingreppen i stor utsträckning uppnåtts.

Herr talman! Man kan inte ta abortkommitténs arbete till intäkt för slutsatsen att tidsgränserna i abortlagstiftningen inte skall ifrågasättas. Abortkommittén fick inte diskutera tidsgränserna. Att en av experterna valde att i ett särskilt yttrande ändå göra det och därvid uttrycka sin åsikt att

det inte skulle finnas några tidsgränser alls och att vi skulle ha fri abort även efter 18:e veckan borde egentligen förbigås med skonsam tystnad. Resten av kommittén respekterade direktiven.

Det finns i dag inte längre någon anledning att tassa som katten kring het gröt när det gäller dessa mycket svåra problem. Jag noterar att Evert Svensson tassar allt närmare problemets kärna, och det gör jag med tillfredsställelse. Jag har respekt för Evert Svenssons uppfattning i dessa frågor, och jag minns mycket väl det sammanträde hösten 1979 i socialutskottet när beslutet fattades om att göra en utvärdering av abortlagstiftningen. Det var tack vare Evert Svensson som det beslutet inte behövde fattas mot en socialdemokratisk reservation. Det är glädjande att det kunde göras enhälligt, därför att resultatet av arbetet har blivit bra.

I dagens proposition tas inte frågan upp, men i socialutskottets betänkande vidrörs svårigheterna. Min uppfattning är, efter många års erfarenhet av de mänskliga, praktiska, etiska, teoretiska och politiska aspekterna på abortfrågan, att kvinnans självbestämmanderätt i abortsituationen är den mänskligaste, klokaste och bästa principen. Men min uppfattning är också, med utgångspunkt i samma erfarenheter, att tidsgränserna i vår nuvarande abortlagstiftning bör omprövas.

Med användning av riksdagens i dag föreliggande beslutsmaterial finner jag att detta närmast kan uppnås genom ett bifall till Göte Jonssons reservation. Jag skulle kanske inte själv ha formulerat den exakt på samma sätt, men andemeningen är att någon utredning måste få möjlighet att bedöma utvecklingen inom gentekniken, fosterdiagnostiken, provrörsbefruktningen, forskningen på embryon och rättsskyddet för fostret i dessa sammanhang, även utifrån abortsituationen. Hur den till synes omöjliga frågan om rättsskydd för fostret samtidigt som man hävdar fri abort skall kunna lösas omtalades redan av den moderata representanten Astrid Kristensson i 1963 års abortutredning i mycket välskrivna och kloka reservationer. Det finns möjligheter att använda tidsgränserna på ett förnuftigt sätt. Diskussionen om nu gällande tidsgränser är en helt framkomlig väg. Göte Jonssons reservation kräver inga särskilda resultat, binder inte heller en eventuell utredning till att komma fram till några förutfattade meningar och kräver inga bindande direktiv. Där finns bara önskemål om en förutsättningslös utredning.

Herr talman! Jag tycker att det är dags för det nu och jag yrkar bifall till reservation nr 1 av Göte Jonsson.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (utgångspunkterna för abortlagstiftningen m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 238 röster mot 58 för reservation 1 av Göte Jonsson.

Mom. 8 (sjukvårdspersonalens rätt att vägra medverka i abortverksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motionerna 1983/84:1629 av Tore

Onsdagen den
20 februari 1985

*Meddelande om
interpellation*

Nilsson och Allan Åkerlind samt 1984/85:153 av Allan Åkerlind – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (utbildningsmoment för barnmorskeelever)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 158 av Linnea Hörlén m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (samordningen av det abortförebyggande arbetet inom socialstyrelsen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (gynekologisk primärvård)

Utskottets hemställan bifölls med 208 röster mot 78 för reservation 3 av Göte Jonsson m. fl. 10 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 13 (statsbidrag till abort- och preventivmedelsrådgivning)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 16 för reservation 4 av Inga Lantz.

Mom. 14 (utbyggnaden av preventivmedelsrådgivningen)

Utskottets hemställan bifölls med 276 röster mot 16 för reservation 5 av Inga Lantz.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Anmälades och bordlades

Proposition

1984/85:120 Riktlinjer för energipolitiken

10 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 20 februari

1984/85:96 av *Jens Eriksson* (m) till försvarsministern om havsgränsen öster om Gotland:

Stockholmsavdelningen av Föreningen Sveriges sjöfart och sjöförsvaret anordnade den 6 februari en estraddebatt med rubriken Fiske i fredens hav. I sin inbjudan hade avdelningen anfört att Östersjöområdet i dag i många avseenden är ett orosområde.

Hur påverkar detta den för Sverige så viktiga fiskerinäringen? Håller fisken i Östersjön på att ta slut? Vem får fiska var? Utgör "gråzonen" utanför

Gotland, där fiskerätten är omstridd, en konflikthanledning? Hur utvecklas fiskerifartygsbeståndet? Är fiskevattnen övervakade i erforderlig utsträckning? Får svenska fiskare det skydd de rimligen kan fordra? Dessa och många andra frågor inom detta högaktuella ämne behöver ventileras och belysas.

I estraddebatten deltog från Sveriges fiskares riksförbund ordföranden, riksdagsman Jens Eriksson, från Svenska ostkustfiskarnas centralförbund ombudsman Lennart Ekudden, från Svenska sydkustfiskarnas centralförbund ombudsman Hans Björkman, från jordbruksdepartementet departementsrådet Stefan de Maré och från marinen kommandör Cay Holmberg, expert på internationell rätt.

Vid denna estraddebatt hävdade marinens representant, kommandör Cay Holmberg, att det vore bättre att Sovjet fick hela det omstridda området öster om Gotland, den s. k. vita zonen. Denna ståndpunkt, som han senare också vidhöll när han intervjuades i radion, väckte både förvåning och bestörtning. Är det verkligen havsrättsexperternas uppfattning att Sverige till ett annat land skall överlämna ett område som enligt den praxis som tillämpas tillhör Sverige?

Jag finner det angeläget att försvarsministern klargör vad som är hans uppfattning och om det framförda påståendet har någon förankring i försvarsdepartementet och regeringen. Då frågan är av mycket allvarlig art vill jag till försvarsministern ställa följande frågor:

1. Har detta påstående någon förankring i försvarsdepartementet?
2. Är försvarsministern beredd att ta avstånd från den vid debatten och i radio framförda åsikten?

11 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 20 februari

1984/85:428 av *Thure Jadestig* (s) till arbetsmarknadsministern om arbetsmarknadspolitiska åtgärder i Fagersta och Hallstahammar:

I Bergslagskommunerna Fagersta och Hallstahammar har arbetsmarknadssituationen ytterligare hårdnat.

Avesta AB aviserar nedläggning av varmvalsade bandverket, vilket kan betyda att 450 arbetstillfällen försvinner i Fagersta. Bulten AB i Hallstahammar har aviserat uppsägningar av ca 200 personer. Dessa orter har tidigare drabbats hårt av strukturomvandlingen inom industrin i Bergslagen.

Med anledning härav vill jag ställa följande fråga:

Vilka åtgärder kan vidtas arbetsmarknadspolitiskt för att stödja de hårt drabbade kommunerna?

Nr 86

12 § Kammaren åtskildes kl. 16.20.

Onsdagen den
20 februari 1985

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert